ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΤΗΡΙΟ
ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΞΕΛΙΞΕΩΝ

ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ 2013

Επιστημονικές Εκθέσεις (Reports) / 9

Ανισότητα, φτώχεια και οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την ΕΕ

ΧΡΙΣΤΟΣ ΠΑΠΑΘΕΟΔΩΡΟΥ ΚΑΙ ΒΛΑΣΗΣ ΜΙΣΣΟΣ

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΗ ΜΟΝΑΔΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ, ΦΤΩΧΕΙΑΣ ΚΑΙ ΑΝΙΣΟΤΗΤΩΝ

Ανισότητα, φτώχεια και οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την ΕΕ

Ανισότητα, φτώχεια και οικονομική κρίση στην Ελλάδα και την ΕΕ

Χρίστος Παπαθεοδώρου

Βλάσης Μισσός

Νοέμβριος 2013

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Εμμανουήλ Μπενάκη 71Α
106 81, Αθήνα
Τηλ. +30 2103327779
Fax +30 2103327770
www.ineobservatory.gr

Οι απόψεις που διατυπώνονται στο παρόν κείμενο
είναι των συγγραφέων και δεν εκφράζουν κατ' ανάγκη
τις θέσεις της ΓΣΕΕ.

Επιμέλεια εξωφύλλου: Βάσω Αβραμοπούλου

Γλωσσική επιμέλεια – Διορθώσεις: Γιώτα Γ. Χρόνη

Φωτογραφία εξωφύλλου: www.123rf.com

Ηλεκτρονική σελιδοποίηση: Νικολέττα Μιχελάκη

Εκτύπωση – Παραγωγή: ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ

© ΙΝΕ ΓΣΕΕ
ISBN: 978-960-9571-60-9

Η παρούσα έρευνα χρηματοδοτήθηκε από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο και το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Ανάπτυξη Ανθρώπινου Δυναμικού» 2007-2013.

Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων

Το Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ αποτελεί έναν χώρο έρευνας και δράσης που απευθύνεται στους εργαζομένους, στην ακαδημαϊκή κοινότητα, στους φορείς χάραξης πολιτικής και στο σύνολο των πολιτών. Στόχος του είναι να προσφέρθιωμένες αναλύσεις για μια σειρά κοινωνικών και οικονομικών ζητημάτων που βρίσκονται στο επίκεντρο της τρέχουσας συγκυρίας και που έχουν άμεση σχέση με τα συμφέροντα του κόσμου της εργασίας. Το Παρατηρητήριο είναι σημείο συνάντησης και δημιουργικού διαλόγου πληθώρας ερευνητών, με απώτερο στόχο την ανάδειξη διαστάσεων των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων που έχουν ιδιαίτερη αξία για την οπτική των εργαζομένων και των συνδικάτων. Παράλληλα, η ερευνητική του δραστηριότητα εντάσσεται σε μια ευρύτερη προσπάθεια καταγραφής πολιτικών που δύνανται να συνεισφέρουν με ουσιαστικό τρόπο στην επίλυση των σημαντικών προβλημάτων που αντιμετωπίζει στην τρέχουσα περίοδο ο κόσμος της εργασίας.

Η δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου επικεντρώνεται σε τρεις βασικούς τομείς: α) στην οικονομία και την ανάπτυξη, β) στο κοινωνικό κράτος και το μέλλον της εργασίας και γ) στην ανάπτυξη του ανθρώπινου δυναμικού σε περιβάλλον δημοκρατίας και ισότητας. Ο πρώτος τομέας αφορά τα αίτια και τις επιπτώσεις της πρόσφατης οικονομικής κρίσης, τις σύγχρονες προκλήσεις που έχει να αντιμετωπίσει ο δημόσιος τομέας και η δημοσιονομική πολιτική στην Ελλάδα, καθώς και τις αλλαγές που είναι αναγκαίο να πραγματοποιηθούν στο αναπτυξιακό πρότυπο της χώρας. Ο δεύτερος τομέας αναφέρεται στην ασκούμενη κοινωνική πολιτική, στα ζητήματα της φτώχειας και των ανισοτήτων, στις εργασιακές σχέσεις και στο θεσμικό πλαίσιο των αγορών εργασίας. Ιδιαίτερη έμφαση δίνει στην ανάλυση της τρέχουσας συγκυρίας και στην αποδόμηση που επιχειρείται σε μια σειρά δικαιωμάτων και κατακτήσεων των εργαζομένων. Τέλος, ο τρίτος τομέας επικεντρώνεται σε θέματα που αφορούν την εκπαίδευση και την κατάρτιση των εργαζομένων, τις ποιοτικές και ποσοτικές διαστάσεις της ανεργίας, τον κοινωνικό αποκλεισμό και το ρατσισμό που βιώνει σημαντική μερίδα των εργαζομένων και των ανέργων στη χώρα.

Είναι προφανές ότι οι τρεις προαναφερθέντες τομείς έχουν επικαλύψεις μεταξύ τους. Μέσα από τα κείμενά του το Παρατηρητήριο επιδιώκει να αναδείξει αυτές τις επικαλύψεις και να φέρει στην επιφάνεια τα οφέλη που μπορεί να προκύψουν από την πολύπλευρη ανάλυση των σύγχρονων οικονομικών και κοινωνικών φαινομένων. Στο πλαίσιο της προσπάθειας που επιχειρείται, θεωρείται ιδιαίτερα σημαντική η κατάθεση παρατηρήσεων, προτάσεων αλλά και εναλλακτικών προσεγγίσεων από όσους και όσες επιθυμούν να συνεισφέρουν στην ερευνητική δραστηριότητα του Παρατηρητηρίου.

Γιάννης Παναγόπουλος
Πρόεδρος ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Περιεχόμενα

1	**Εισαγωγή**	**9**
2	**Η ανισότητα στην Ελλάδα και την ΕΕ**	**13**
2.1	Μεθοδολογία και δεδομένα	13
2.2	Δείκτες ανισότητας: Μεθοδολογικά ζητήματα	16
2.3	Ανισότητα και ομάδες πληθυσμού	17
2.4	Ανισότητα και κοινωνικές μεταβιβάσεις	23
3	**Η φτώχεια στην Ελλάδα**	**29**
3.1	Μέθοδος και ορισμοί	29
3.2	Η εξέλιξη των βασικών δεικτών φτώχειας μετά την οικονομική κρίση	30
3.3	Φτώχεια και κοινωνικές μεταβιβάσεις	38
3.4	Ποσοστά φτώχειας και συνεισφορά στη φτώχεια ανά ομάδες πληθυσμού στην ΕΕ-15	49
4	**Καταναλωτικά πρότυπα και συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα**	**57**
4.1	Η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών	57
4.2	Μεταβολές στην καταναλωτική δαπάνη και στα καταναλωτικά πρότυπα	57
5	**Συμπεράσματα**	**67**
	Βιβλιογραφία	**71**
	Παράρτημα: Διαχρονικές μεταβολές της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ-15	**75**

1. Εισαγωγή

Η παγκόσμια οικονομική κρίση που έγινε αισθητή το 2008 έχει μεταβάλει ριζικά τις συνθήκες διαβίωσης σημαντικών τμημάτων του πληθυσμού στις ανεπτυγμένες καπιταλιστικές οικονομίες. Στην Ευρωπαϊκή Ένωση (ΕΕ) η επίδραση της κρίσης εκφράστηκε αρχικά ως συρρίκνωση της οικονομικής δραστηριότητας ανακόπτοντας μια μακρά περίοδο ασταθούς οικονομικής μεγέθυνσης. Στην Ελλάδα η ανακοίνωση για το ύψος του δημοσιονομικού ελλείμματος στα τέλη του 2009, που είχε εκτοξευτεί σε πολύ υψηλότερα επίπεδα σε σχέση με τις μέχρι τότε προβλέψεις, οδήγησε σε μαζικές πωλήσεις ομολόγων του ελληνικού Δημοσίου προκαλώντας αυξήσεις στα επιτόκια δανεισμού και διακόπτοντας την πρόσκαιρη αύξηση των δημόσιων δαπανών στην οποία είχαν επιδοθεί όσες κυβερνήσεις θέλησαν να αναλάβουν εξισορροπητική δράση έναντι της χρηματοπιστωτικής αβεβαιότητας. Οι συνεχώς διογκούμενες ανάγκες χρηματοδότησης της ελληνικής οικονομίας αποτέλεσαν όχημα για την πολιτική επιβολή των δύο (βραχύβιων) Προγραμμάτων Οικονομικής Πολιτικής (2010 και 2012), με πολύπλευρες επιπτώσεις στην ελληνική οικονομία.

Στόχος της έκθεσης είναι να αποτυπώσει τη δομή και την τάση της φτώχειας και της ανισότητας κατά τα πρώτα χρόνια εμφάνισης της οικονομικής κρίσης στην Ελλάδα και την ΕΕ, αξιοποιώντας τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα δεδομένα. Τα δεδομένα αυτά αφορούν τα εισοδήματα μέχρι και το 2010, ενώ υπάρχουν και ορισμένα διαθέσιμα στοιχεία για τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού αλλά και για τις δαπάνες του το 2011. Είναι προφανές ότι η ανάλυσή μας αναφέρεται σε μια περίοδο κατά την οποία οι επιπτώσεις της κρίσης στα εισοδήματα και στις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού δεν ήταν ακόμη ιδιαίτερα δυσμενείς. Στις μελλοντικές εκθέσεις, όπου θα υπάρχει η δυνατότητα για εκτενή χρήση των δεδομένων για το 2012 και το 2013, θα καταστεί εφικτό να αποτυπωθούν αναλυτικότερα και με μεγαλύτερη σαφήνεια οι επιδράσεις της παρατεταμένης ύφεσης στη φτώχεια, την αποστέρηση και την ανισότητα τόσο στην Ελλάδα όσο και στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ.

Η δομή που ακολουθείται στην παρούσα έκθεση είναι παρόμοια με αυτή που υιοθετήθηκε από τους Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008) και Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010). Αυτό έγινε προκειμένου να διευκολυνθεί η σύγκριση των αντίστοιχων ερευνητικών αποτελεσμάτων, καθώς και για να δοθεί στον αναγνώστη η δυνατότητα να ανατρέξει με μεγαλύτερη ευκολία στις προγενέστερες αναλύσεις για αναφορές στην εξέλιξη συγκεκριμένων μεγεθών και στατιστικών εκτιμήσεων. Παράλληλα, κρίθηκε σκόπιμο να επαναληφθούν ορισμένα τμήματα

του κειμένου της προγενέστερης έρευνας του 2010, τα οποία περιγράφουν κυρίως τα δεδομένα και τη μεθοδολογία ανάλυσης (όπως είναι η επιλογή των δεικτών μέτρησης της ανισότητας και της φτώχειας και η ταξινόμηση των χωρών σε καθεστώτα ευημερίας).

Συγκρίνοντας τα αποτελέσματα της παρούσας έκθεσης με εκείνη των Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010), παρατηρούνται ορισμένες κρίσιμες και εντονότατες μεταβολές στα εισοδήματα και στις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού, όπως αυτές αποτυπώνονται στα βασικά μεγέθη των δεικτών μέτρησης φτώχειας και ανισότητας. Ενδεικτικά, το ποσοστό σχετικής φτώχειας του πληθυσμού για το 2011 (έρευνα του 2012), όπως προκύπτει από τα δεδομένα της Eurostat, εμφανίζει αύξηση τριών ποσοστιαίων μονάδων σε σύγκριση με το 2007, ενώ κατά την ίδια περίοδο το *κατώφλι φτώχειας* υπέστη πραγματική μείωση κατά 22,7%. Το γεγονός αυτό –όπως παρουσιάζεται στη συνέχεια– καταδεικνύει την αύξηση της ανισοκατανομής του εισοδήματος σε βάρος των χαμηλότερων κλιμακίων. Επιπλέον, μειώθηκαν τα εισοδήματα του πληθυσμού που βρίσκεται κάτω από το όριο φτώχειας. Σημαντικές είναι ακόμη οι διαφορές οι οποίες καταγράφηκαν ως προς τον κίνδυνο φτώχειας που αντιμετωπίζουν πληθυσμιακές ομάδες με βάση συγκεκριμένα δημογραφικά και κοινωνικά χαρακτηριστικά των ατόμων και των νοικοκυριών. Τυπικό παράδειγμα αποτελεί η αύξηση στο ποσοστό φτώχειας των νοικοκυριών που αποτελούνται από 2 γονείς και 2 εξαρτώμενα τέκνα, το οποίο το 2010 ανήλθε στο 26,1% από 21,9% που ήταν το 2007. Τέλος, μια επιπλέον συμβολή της έκθεσης αυτής αποτελεί και η καταγραφή του ύψους και της σύνθεσης της καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών και των ατόμων από το 2009 έως και το 2011, την περίοδο δηλαδή που εκτείνεται λίγο πριν από και λίγο μετά την εφαρμογή των μέτρων περιστολής των δημοσιονομικών δαπανών. Η μεταβολή του ύψους και της σύνθεσης των δαπανών αποτυπώνει με σαφήνεια τις επιπτώσεις της ύφεσης και των πολιτικών λιτότητας στο επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού, που επιδεινώνεται ραγδαία.

Η έκθεση έχει την εξής δομή: Η Ενότητα 2 επικεντρώνεται στα ζητήματα της οικονομικής ανισότητας. Κάνοντας χρήση εναλλακτικών δεικτών που παρουσιάζουν διαφορετική ευαισθησία στη διασπορά των τιμών στα διάφορα τμήματα της εισοδηματικής κατανομής, αναλύεται η εξέλιξη της ανισότητας τα πρώτα χρόνια εμφάνισης της κρίσης. Αυτό μας επιτρέπει να ελέγξουμε την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων μας και να επισημάνουμε τις αλλαγές στα διάφορα εισοδηματικά κλιμάκια. Εξετάζεται επίσης σε ποιο βαθμό οι υπάρχουσες διαφορές στον πληθυσμό βάσει δημογραφικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών είναι ικανές να ερμηνεύσουν τη συνολική παρατηρούμενη ανισότητα στη χώρα. Στην Ενότητα 3 παρουσιάζεται η εξέλιξη συγκεκριμένων δεικτών φτώχειας την περίοδο μετά την εμφάνιση της κρίσης και σχολιάζονται οι βασικές μεταβολές που καταγράφονται σε Ελλάδα και ΕΕ. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στο ρόλο που διαδραματίζουν οι κοινωνικές μεταβιβάσεις στη μείωση της φτώχειας και στο πώς αυτός διαφοροποιείται μεταξύ χωρών που έχουν αναπτύξει διαφορετικά συστήματα κοινωνικής προστασίας. Επιπλέον, παρουσιάζονται τα ποσοστά φτώχειας ανά ομάδες του πληθυσμού με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των ατόμων και των νοικοκυριών και αναλύεται η συνεισφορά των επιμέρους πληθυσμιακών ομάδων στη διαμόρφωση της συνολικής φτώχειας. Στην Ενότητα 4 διερευνώνται οι μεταβολές

του καταναλωτικού προτύπου των νοικοκυριών την περίοδο 2009-2011 και απεικονίζεται η διαφορετική επίδραση των πρώτων ετών της ύφεσης στα επίπεδα των δαπανών τόσο ανά πεμπτημόριο του πληθυσμού όσο και ανά συγκεκριμένες κατηγορίες βασικών ειδών κατανάλωσης. Τέλος, στην Ενότητα 5 συνοψίζονται τα βασικά ευρήματα της έκθεσης και σχολιάζονται οι προοπτικές που διαμορφώνονται για τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού τα επόμενα χρόνια στην Ελλάδα και την ΕΕ.

2. Η ανισότητα στην Ελλάδα και την ΕΕ

2.1 Μεθοδολογία και δεδομένα

Η ανάλυση σε αυτή την ενότητα, καθώς και στις Ενότητες 3 και 4, στηρίζεται κυρίως σε πρωτότυπη επεξεργασία μικροδεδομένων της Eurostat, τα οποία προέρχονται από την έρευνα του Ευρωπαϊκού Πάνελ Νοικοκυριών (European Community Household Panel – ECHP) και την Έρευνα Εισοδήματος και Συνθηκών Διαβίωσης των Νοικοκυριών (European Union Statistics on Income and Living Conditions – EU-SILC)[1] καθώς και από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ), που διεξάγεται σε ετήσια βάση από την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ). Οι δύο πρώτες αποτελούν επαναλαμβανόμενες ετήσιες δειγματοληπτικές έρευνες στις χώρες της ΕΕ, που πραγματοποιούνται στο ίδιο δείγμα νοικοκυριών (panel), υιοθετώντας κοινό ερωτηματολόγιο και μεθοδολογία συλλογής και ανάλυσης δεδομένων. Η πρώτη έρευνα (ECHP) πραγματοποιήθηκε σε όλες τις χώρες της ΕΕ την περίοδο 1994-2001, ενώ η δεύτερη (EU-SILC) ξεκίνησε σε καινούργιο δείγμα το 2003, με πιο πρόσφατα διαθέσιμα μικροδεδομένα αυτά της έρευνας του 2011 (τα οποία αναφέρονται σε εισοδήματα του 2010).[2] Παράλληλα, αξιοποιούνται και οι διαθέσιμες ποσοτικές εκτιμήσεις της Eurostat, οι οποίες αναφέρονται στα εισοδήματα του 2011.[3]

Ο ορισμός του εισοδήματος που υιοθετείται στη μέτρηση της ανισότητας και της φτώχειας είναι αυτός του *διαθέσιμου εισοδήματος*. Πρόκειται δηλαδή για το συνολικό εισόδημα των νοικοκυριών μετά την αφαίρεση των άμεσων φόρων (εισοδήματος) και των ασφαλιστικών εισφορών. Στην ανάλυση της ανισότητας δεν έχει συμπεριληφθεί ένας μικρός αριθμός νοικοκυριών που εμφανίζουν αρνητικό ή μηδενικό διαθέσιμο συνολικό εισόδημα, κυρίως γιατί οι βασικοί δείκτες μέτρησης της ανισότητας υπολογίζονται με βάση μόνο θετικά

1. Οι αναλύσεις των μικροδεδομένων της έρευνας EU-SILC έγιναν στο πλαίσιο της συνεργασίας με το Τμήμα Κοινωνικής Διοίκησης του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης.

2. Χρειάζεται να σημειωθεί ότι για το 2010 και το 2011 δεν υπάρχουν διαθέσιμα μικροδεδομένα για την Ιρλανδία.

3. Λίγο πριν από την ολοκλήρωση της συγκεκριμένης έκθεσης στην ιστοσελίδα της Eurostat αναρτήθηκαν εκτιμήσεις για την ανισότητα και τη φτώχεια στην ΕΕ με βάση τα στοιχεία των ερευνών του 2012 τα οποία αναφέρονται στα εισοδήματα του 2011. Τα αντίστοιχα όμως μικροδεδομένα δεν έχουν ακόμη διατεθεί στην ερευνητική κοινότητα. Έτσι, στην παρούσα έκθεση –εκτός από τα μικροδεδόμενα των ερευνών ECHP, EU-SILC και ΕΟΠ– αξιοποιήθηκαν και συγκρίσιμοι δείκτες/εκτιμήσεις για την ανισότητα και τη φτώχεια για τα εισοδήματα του 2011 (έρευνα του 2012) που διατίθενται από την Eurostat.

εισοδήματα.[4] Ως δημογραφική μονάδα ανάλυσης χρησιμοποιείται το άτομο. Για να είναι συγκρίσιμο το επίπεδο διαβίωσης των ατόμων που ζουν σε νοικοκυριά με διαφορετικό μέγεθος και σύνθεση, δεχόμενοι ότι υπάρχουν οικονομίες κλίμακας στην κατανάλωση, τα εισοδήματα σταθμίστηκαν βάσει της τροποποιημένης κλίμακας ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ (η οποία συχνά αναφέρεται και ως κλίμακα της Eurostat). Σύμφωνα με την κλίμακα αυτή, το πρώτο μέλος του νοικοκυριού σταθμίζεται με 1, κάθε επιπλέον ενήλικος με 0,5 και κάθε παιδί με 0,3. Μια εναλλακτική κλίμακα που έχει χρησιμοποιηθεί σε παρόμοιες αναλύσεις είναι η παλαιότερη ή «γνήσια» κλίμακα του ΟΟΣΑ, σύμφωνα με την οποία οι αντίστοιχες σταθμίσεις για κάθε επιπλέον ενήλικο και κάθε παιδί είναι 0,7 και 0,5.[5]

Προκειμένου να διερευνηθεί η επίδραση που έχουν οι διαφορές των συστημάτων κοινωνικής προστασίας στην ένταση και την έκταση της ανισότητας και της φτώχειας, οι χώρες της ΕΕ ομαδοποιούνται με βάση τον τύπο του κοινωνικού κράτους που έχουν αναπτύξει.[6] Το σύστημα κοινωνικής προστασίας κάθε χώρας (ή ομάδας χωρών) αναφέρεται στον ιδιαίτερο ρόλο που παίζουν η αγορά, το κράτος και η οικογένεια στην παροχή κοινωνικής προστασίας. Οι χώρες της ΕΕ ταξινομούνται στους ακόλουθους τύπους κοινωνικών κρατών (ή συστημάτων κοινωνικής προστασίας):

1. *Σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος.* Χαρακτηρίζεται από τη θεσμοθετημένη δέσμευση του κράτους για την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας μέσω πολιτικών ευρείας εμβέλειας που βελτιώνουν τα επίπεδα διαβίωσης και μειώνουν την ανισότητα και τη φτώχεια. Διακρίνεται για τις γενναιόδωρες και καθολικού χαρακτήρα κοινωνικές παροχές (στις οποίες μονάδα αναφοράς είναι το άτομο), το ευρύ φάσμα κοινωνικών υπηρεσιών, το υψηλό επίπεδο φορολογίας και την ανάπτυξη πολιτικών ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών. Το μοντέλο αυτό αναπτύχθηκε κυρίως στις σκανδιναβικές χώρες, ενώ ως πιο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα αναφέρονται η Σουηδία και η Δανία. Στις χώρες με σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος εντάσσονται επίσης η Φινλανδία και η Ολλανδία.
2. *Συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος.* Χαρακτηρίζεται επίσης από σχετικά γενναιόδωρες κοινωνικές παροχές, οι οποίες καλύπτουν ένα ευρύ φάσμα κοινωνικών κινδύνων. Το δικαίωμα όμως στις παροχές αυτές καθορίζεται από την

4. Η ανάλυση της ανισότητας στην παρούσα έκθεση εστιάζεται κυρίως στην αποτύπωση των διαφορών στο επίπεδο διαβίωσης των ατόμων, που δεν μπορεί να πάρει αρνητική τιμή. Εξάλλου, ο μικρός αριθμός των νοικοκυριών με αρνητικό ή μηδενικό εισόδημα που δεν συμπεριλαμβάνονται στην επεξεργασία των μικροδεδομένων δεν επηρεάζει σχεδόν καθόλου τις βασικές εκτιμήσεις για το μέγεθος της ανισότητας.

5. Στη μελέτη των Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008) διερευνήθηκε η επίδραση που έχει στην Ελλάδα η υιοθέτηση εναλλακτικών κλιμάκων ισοδυναμίας στην αποτύπωση της ανισότητας και στη θέση των ατόμων στην εισοδηματική κατανομή.

6. Η ταξινόμηση των χωρών της ΕΕ με βάση το σύστημα κοινωνικής προστασίας ακολουθεί την ανάλυση των Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005), η οποία βασίζεται στο έργο του Esping-Andersen (1990) για τα τρία καθεστώτα ευημερίας (σοσιαλδημοκρατικό, συντηρητικό/κορπορατιστικό και φιλελεύθερο) και στη συζήτηση που ακολούθησε αναφορικά με το νοτιοευρωπαϊκό μοντέλο κοινωνικής προστασίας (βλ. Leibfried, 1992· Ferrera, 1996· Petmesidou, 1996· Ματσαγγάνης, 1999). Όπως έχει ήδη αναφερθεί, η ίδια ταξινόμηση έχει υιοθετηθεί και στη μελέτη των Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Papatheodorou (2009) και Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010), από όπου προέρχεται και η περιγραφή που ακολουθεί.

εργασιακή καριέρα και την κοινωνικοεπαγγελματική θέση του ατόμου. Οι μεταβιβάσεις έχουν μικρότερη αναδιανεμητική επίδραση σε σύγκριση με αυτές του σοσιαλδημοκρατικού κοινωνικού κράτους. Έχοντας ως μονάδα αναφοράς την οικογένεια, οι παροχές απευθύνονται κυρίως στον άνδρα-υπεύθυνο του νοικοκυριού. Παράλληλα, η εργασία των γυναικών εκτός σπιτιού δεν ενθαρρύνεται ιδιαίτερα. Το μείγμα πολιτικών οι οποίες αναπτύσσονται στο πλαίσιο του συγκεκριμένου τύπου κοινωνικού κράτους συντηρεί και αναπαράγει τις διακρίσεις που προέρχονται από την κοινωνική και επαγγελματική θέση των ατόμων. Στον συγκεκριμένο τύπο κοινωνικού κράτους εντάσσονται πολλές χώρες της ηπειρωτικής Ευρώπης, με χαρακτηριστικότερους εκπροσώπους τη Γερμανία και τη Γαλλία. Άλλες χώρες που ανήκουν σε αυτή την ομάδα είναι το Βέλγιο, το Λουξεμβούργο και η Αυστρία.

3. *Φιλελεύθερο κοινωνικό κράτος.* Σε αυτό τον τύπο κοινωνικού κράτους η αγορά αναγνωρίζεται ως ο βασικός μηχανισμός στη διανομή των πόρων, με αποτέλεσμα οι κρατικές παρεμβάσεις για την προώθηση της κοινωνικής ευημερίας να περιορίζονται στις περιπτώσεις στις οποίες η αγορά και η οικογένεια αδυνατούν να καλύψουν τις βασικές ανάγκες των ατόμων. Οι δημόσιες παροχές είναι περιορισμένες και, με βάση τον έλεγχο των πόρων των δικαιούχων, στρέφονται σε αυτούς που έχουν τη μεγαλύτερη ανάγκη, με συνέπεια το στιγματισμό των αποδεκτών. Το μοντέλο αυτό αναπτύχθηκε κυρίως στις αγγλοσαξονικές χώρες. Από τις χώρες της ΕΕ στην ομάδα αυτή συγκαταλέγονται η Μεγάλη Βρετανία (όπως διαμορφώθηκαν οι θεσμοί κοινωνικής προστασίας στη χώρα μετά την κυβέρνηση Θάτσερ στα τέλη δεκαετίας του 1970) και η Ιρλανδία.
4. *Το καθεστώς ευημερίας των χωρών της νότιας Ευρώπης.* Χαρακτηρίζεται από την καθυστερημένη ανάπτυξη του κοινωνικού κράτους, την περιορισμένη καθολικότητα στις παροχές και τα μεγάλα κενά στην κοινωνική προστασία, τα οποία αναπληρώνουν η οικογένεια και τα συγγενικά δίκτυα. Επίσης διακρίνεται για τον κατακερματισμό και την υψηλή πόλωση του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας, καθώς και για το ρόλο των πελατειακών σχέσεων στη διανομή των πόρων και την παροχή κοινωνικής προστασίας. Στην ομάδα αυτή εντάσσονται η Ιταλία, η Ισπανία, η Πορτογαλία και η Ελλάδα, με τις δύο τελευταίες χώρες να θεωρούνται ως οι πιο αντιπροσωπευτικές αυτού του τύπου κοινωνικού κράτους.
5. *Νέα μέλη της ΕΕ.* Στην ομάδα αυτή έχουν ενταχθεί τα νέα μέλη της ΕΕ τα οποία είναι κυρίως από χώρες της κεντρικής και ανατολικής Ευρώπης, του πρώην ανατολικού μπλοκ, με την προσθήκη της Μάλτας και της Κύπρου. Η πρόσφατη είσοδος των χωρών αυτών στην ΕΕ και το γεγονός ότι πολλές από αυτές δεν έχουν ολοκληρώσει ακόμη τη διαδικασία της μετάβασης από το προηγούμενο καθεστώς δεν επιτρέπουν την ασφαλή κατάταξή τους σε κάποιο καθεστώς ευημερίας.

Οι κοινωνικές μεταβιβάσεις υποδιαιρέθηκαν σε δύο επιμέρους μεταβλητές, *συντάξεις* και *λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις*, προκειμένου να μελετηθεί η αναδιανεμητική τους επίδραση.[7] Στις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις

7. Για να διερευνήσουμε την αναδιανεμητική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων ακολουθήσαμε τη μεθοδολογία που υιοθετήθηκε στις εργασίες των Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005).

περιλαμβάνονται όλα τα χρηματικά επιδόματα και βοηθήματα, όπως είναι τα οικογενειακά και στεγαστικά επιδόματα, τα επιδόματα ανεργίας και αναπηρίας, καθώς και τα διάφορα επιδόματα κοινωνικής βοήθειας. Έτσι, εκτός από τη συνολική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη διανομή του εισοδήματος, η διάκριση αυτή δίνει τη δυνατότητα να εκτιμηθεί και να αξιολογηθεί η επίδραση που έχει στην εισοδηματική ανισότητα και τη φτώχεια κάθε επιμέρους ομάδα μεταβιβάσεων ξεχωριστά.

2.2 Δείκτες ανισότητας: Μεθοδολογικά ζητήματα

Για τη μέτρηση της ανισότητας χρησιμοποιήθηκαν οι δείκτες *Gini (G)*, *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L)*, *Theil (T)*, *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας* (C^2) και *Atkinson* ($A_{(\varepsilon=0,5)}$) και ($A_{(\varepsilon=2)}$). Οι δείκτες αυτοί είναι ευρέως διαδεδομένοι σε αντίστοιχες αναλύσεις και ικανοποιούν τις βασικές ιδιότητες που οφείλουν να έχουν οι δείκτες μέτρησης της ανισότητας. Οι ιδιότητες αυτές είναι η ανωνυμία, η ανεξαρτησία από το μέγεθος του πληθυσμού, η ανεξαρτησία από τη μονάδα μέτρησης του εισοδήματος και η αρχή της μεταβίβασης.[8] Η χρήση των εναλλακτικών αυτών δεικτών στην ανάλυση κρίθηκε αναγκαία προκειμένου να αποτυπωθούν και να διερευνηθούν διάφορες πλευρές της ανισότητας. Οι παραπάνω δείκτες εμφανίζουν διαφορετική ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που πραγματοποιούνται σε διαφορετικά σημεία της κατανομής, εκφράζοντας καθένας μια ιδιαίτερη συνάρτηση κοινωνικής ευημερίας.[9] Ο δείκτης *G* είναι περισσότερο ευαίσθητος σε μεταβιβάσεις που γίνονται στο μέσο της διανομής. Ανάμεσα στους δείκτες *L*, *T* και C^2 μεγαλύτερη ευαισθησία σε μεταβιβάσεις που πραγματοποιούνται στα υψηλά εισοδήματα εμφανίζει ο C^2, ενώ στα χαμηλά ο *L*. Η ευαισθησία του δείκτη *Atkinson* εξαρτάται από την τιμή της παραμέτρου αποστροφής της ανισότητας (ε). Όσο μεγαλύτερη τιμή παίρνει η παράμετρος ε τόσο πιο ευαίσθητος γίνεται ο δείκτης σε αλλαγές στο κάτω άκρο της κατανομής.

Για να διερευνηθεί ο βαθμός στον οποίο η συνολική ανισότητα ερμηνεύεται από διαφορές που παρατηρούμε *μεταξύ* μη επικαλυπτόμενων ομάδων του πληθυσμού (όπως, λόγου χάρη, με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης ή το επάγγελμα) και από διαφορές που παρατηρούμε *εντός* των συγκεκριμένων ομάδων (όπως, για παράδειγμα, στα άτομα με το ίδιο επίπεδο εκπαίδευσης ή το ίδιο επάγγελμα), χρησιμοποιήθηκαν οι αθροιστικά διαχωρίσιμοι δείκτες *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L)*, *Theil (T)* και *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας* (C^2).[10] Οι δείκτες αυτοί ανήκουν στην οικογέ-

8. Για μια συστηματική παρουσίαση του τρόπου υπολογισμού και των ιδιοτήτων των δεικτών μέτρησης της ανισότητας βλ. Atkinson (1983), Anand (1983), Jenkins (1991), Lambert (1993), Cowell (1995, 2000), Sen (1997) και Atkinson and Bourguignon (2000).

9. Για την επίδραση που έχουν οι εναλλακτικές υποθέσεις, οι ορισμοί, οι δείκτες και οι μέθοδοι ανάλυσης της ανισότητας βλ. Piachaud (1993) και Παπαθεοδώρου (2004).

10. Αθροιστικά διαχωρίσιμοι (με βάση τις ομάδες του πληθυσμού) είναι οι δείκτες ανισότητας που μπορούν να εκφραστούν ως $I_T = I_B + I_W$, όπου I_T είναι η συνολική ανισότητα, I_B είναι η ανισότητα *μεταξύ* των ομάδων και I_W είναι η ανισότητα *μέσα* στις ομάδες. Η *μεταξύ* των ομάδων ανισότητα είναι η ανισότητα που θα είχαμε εάν το εισόδημα όλων των μελών κάθε ομάδας γινόταν ίσο με το μέσο εισόδημα της ομάδας. Η *εντός* των ομάδων ανισότητα είναι η ανισότητα που θα προέκυπτε εάν εξισώνονταν τα μέσα εισοδήματα σε όλες τις ομάδες, αλλά η ανισότητα *εντός* κάθε ομάδας έμενε αμετάβλητη. Για μια λεπτομερή ανάλυση

νεια των δεικτών γενικευμένης εντροπίας και θεωρούνται κατάλληλοι για αντίστοιχες αναλύσεις, δηλαδή μπορούν να εκφραστούν έτσι ώστε να καταστεί δυνατός ο υπολογισμός της συνεισφοράς των διαφορών *μεταξύ* και *εντός* μη επικαλυπτόμενων ομάδων του πληθυσμού στη συνολική ανισότητα.[11]

2.3 Ανισότητα και ομάδες πληθυσμού

Στον Πίνακα 2.1 παρουσιάζονται οι βασικοί δείκτες ανισότητας στις χώρες της ΕΕ-27 με βάση τις έρευνες του 2011, οι οποίες αναφέρονται στα εισοδήματα του 2010. Σύμφωνα με τον *Gini*, που αποτελεί τον πλέον διαδομένο δείκτη αποτύπωσης της ανισότητας, η Ελλάδα εμφανίζει τη δεύτερη υψηλότερη ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15 μετά την Πορτογαλία. Τις πλέον χαμηλές τιμές στο δείκτη *Gini* εμφανίζουν οι χώρες που έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό σύστημα κοινωνικής προστασίας, ενώ ακολουθούν εκείνες με συντηρητικό-κορπορατιστικό καθεστώς. Οι εκτιμήσεις του ίδιου δείκτη δείχνουν επίσης ότι μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15 η Μεγάλη Βρετανία παρουσιάζει αρκετά υψηλή ανισότητα, ίση με αυτή της Ισπανίας και μεγαλύτερη από της Ιταλίας. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι σύμφωνα με τα στοιχεία της έρευνας του 2008 (εισοδήματα του 2007) και με βάση τις εκτιμήσεις του δείκτη *Gini* η ανισότητα στη Μεγάλη Βρετανία ξεπερνούσε αυτήν της Ελλάδας (Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος, 2010). Μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27 υψηλότερη ανισότητα καταγράφεται στη Βουλγαρία και τη Λετονία, όπου ο δείκτης *Gini* λαμβάνει ακριβώς την ίδια τιμή.

Οι διαφορές μεταξύ των χωρών της ΕΕ ως προς την ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος αντανακλούν την κατάταξή τους σε συστήματα κοινωνικής προστασίας. Χαμηλότερη εισοδηματική ανισότητα εμφανίζουν οι χώρες που έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό σύστημα κοινωνικής προστασίας και ακολουθούν οι χώρες με συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος. Αντίθετα, η υψηλότερη ανισότητα συναντάται στις χώρες τις νότιας Ευρώπης και σε όσες έχουν αναπτύξει ένα φιλελεύθερο σύστημα κοινωνικής προστασίας. Οι εκτιμήσεις αυτές επιβεβαιώνουν τα αντίστοιχα ευρήματα των προηγούμενων εκθέσεων αλλά και άλλων ερευνών στο πεδίο.[12]

Σε γενικές γραμμές, παρόμοια εμφανίζεται η συγκριτική εικόνα ως προς τη ανισότητα στη διανομή του εισοδήματος στις χώρες της ΕΕ, με βάση τις εκτιμήσεις και των υπόλοιπων δεικτών ανισότητας. Όπως έχει διατυπωθεί από τον Lambert (1993), όλοι οι δείκτες θα συμφωνούσαν στην ιεράρχηση των χωρών ως προς την ανισότητα εάν οι αντίστοιχες καμπύλες Lorenz των χωρών δεν τέμνονταν μεταξύ τους.

Αξίζει όμως να επισημανθεί ότι, με βάση τις εκτιμήσεις του δείκτη C^2, που είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος σε εισοδηματικές διαφορές στα πλουσιότερα τμήματα του πληθυσμού, η Γαλλία είναι η χώρα που εμφανίζει την υψηλότερη ανισότητα στην ΕΕ-27. Επίσης, ιδιαίτερα υψηλή ανισότητα με βάση τον ίδιο δείκτη εμφανίζουν η Μεγάλη Βρετανία και η Κύπρος. Τα

στη μεθοδολογία διάσπασης της ανισότητας με βάση τους δείκτες L, T και C^2 βλ. Shorrocks (1980, 1984), Anand (1983), Cowell (1995), Papatheodorou (2000) και Papatheodorou and Pavlopoulos (2003).

11. Για τους δείκτες διάσπασης της ανισότητας βλ. Bourguignon (1979), Cowell (1980, 1984, 1995, 2000), Shorrocks (1980, 1984) και Anand (1983).

12. Βλ. Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010), Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2005).

Πίνακας 2.1: Δείκτες ανισότητας, ΕΕ-27, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	*Gini*	*L*	*Theil*	C^2	$A_{(\varepsilon=0,5)}$	$A_{(\varepsilon=2)}$
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	0,260	0,137	0,132	0,191	0,062	0,992
			Σουηδία	0,240	0,109	0,104	0,146	0,051	0,278
			Φινλανδία	0,258	0,115	0,126	0,206	0,057	0,239
			Ολλανδία	0,249	0,107	0,112	0,148	0,053	0,216
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	0,263	0,130	0,126	0,163	0,060	0,550
			Βέλγιο	0,261	0,122	0,130	0,320	0,059	0,303
			Γερμανία	0,286	0,145	0,155	0,249	0,071	0,330
			Γαλλία	0,308	0,165	0,197	0,405	0,084	0,323
			Λουξεμβούργο	0,269	0,123	0,125	0,156	0,060	0,233
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	0,326	0,186	0,204	0,353	0,091	0,412
			Ιρλανδία	-	-	-	-	-	-
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	0,314	0,194	0,182	0,279	0,087	0,628
			Ισπανία	0,326	0,208	0,177	0,195	0,090	0,822
			Ελλάδα	**0,328**	**0,197**	**0,192**	**0,254**	**0,091**	**0,438**
			Πορτογαλία	0,342	0,199	0,209	0,282	0,096	0,335
		Νέα μέλη	Ρουμανία	0,332	0,209	0,186	0,217	0,093	0,439
			Βουλγαρία	0,351	0,224	0,222	0,329	0,104	0,398
			Εσθονία	0,317	0,182	0,169	0,197	0,083	0,373
			Ουγγαρία	0,268	0,119	0,122	0,147	0,058	0,214
			Λιθουανία	0,324	0,195	0,177	0,206	0,087	0,479
			Λετονία	0,351	0,226	0,209	0,252	0,102	0,473
			Πολωνία	0,310	0,169	0,174	0,244	0,081	0,312
			Σλοβακία	0,257	0,125	0,127	0,237	0,059	0,292
			Σλοβενία	0,238	0,098	0,096	0,109	0,047	0,190
			Τσεχία	0,252	0,110	0,117	0,152	0,055	0,200
			Μάλτα	0,273	0,128	0,126	0,147	0,061	0,334
			Κύπρος	0,291	0,144	0,168	0,364	0,073	0,248

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

στοιχεία αυτά φανερώνουν ότι, συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-27, στα τρία αυτά κράτη υπάρχει μεγαλύτερη διασπορά τιμών μεταξύ των εισοδημάτων που βρίσκονται στα υψηλά κλιμάκια. Ο δείκτης *Atkinson* για *ε=2* παρουσιάζει ιδιαίτερα υψηλές τιμές στη Δανία και την Ισπανία. Ο δείκτης αυτός είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος σε εισοδηματικές διαφορές στα χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια. Η υψηλή τιμή του στις συγκεκριμένες χώρες πιθανότατα οφείλεται στην ύπαρξη κάποιων πολύ χαμηλών εισοδημάτων στο δείγμα του πληθυσμού που χρησιμοποιήθηκε στην έρευνα EU-SILC τη συγκεκριμένη χρονιά.

Εκτός από το σχετικό επίπεδο ανισότητας των χωρών της ΕΕ, το οποίο αποτυπώθηκε στον Πίνακα 2.1, εκείνο που αξίζει να σημειωθεί ως προς τις επικρατούσες τάσεις ανισότητας οι οποίες χαρακτηρίζουν τις εν λόγω χώρες είναι ότι η ποσοστιαία μεταβολή των διαφόρων δεικτών που εξετάζουμε μας παρέχει επαρκείς εκτιμήσεις για τις περαιτέρω

Πίνακας 2.2: Ποσοστιαία (%) μεταβολή της συνολικής ανισότητας, 2008-2011 (εισοδήματα 2007-2010), χώρες της ΕΕ-15, μετρούμενη με τους δείκτες *Gini*, *Μέση απόκλιση λογαρίθμων (L)*, *Theil (T)*, *Τετράγωνο του συντελεστή μεταβλητότητας* (C^2), *Atkinson* ($A_{(\varepsilon=0,5)}$ και $A_{(\varepsilon=2)}$)

	Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	*Gini*	*L*	*Theil*	C^2	$A_{(\varepsilon=0,5)}$	$A_{(\varepsilon=2)}$
ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	6,5	20,4	0,0	-36,0	8,1	327,9
		Σουηδία	2,5	4,3	2,4	9,4	3,4	-28,4
		Φινλανδία	-1,7	-4,3	-5,5	-7,5	-4,5	-2,1
		Ολλανδία	-7,2	-16,1	-23,3	-39,3	-18,6	-8,3
	Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	0,6	10,2	-1,8	-20,5	2,8	121,5
		Βέλγιο	-3,9	-8,0	-13,7	6,3	-10,7	-22,9
		Γερμανία	-3,9	-8,9	-9,7	-10,0	-8,9	-38,7
		Γαλλία	9,9	-	-	-	-	-
		Λουξεμβούργο	-1,8	-2,6	-7,3	-15,7	-4,8	-0,0
	Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	-3,0	-7,9	-12,3	-38,3	-8,3	2,3
		Ιρλανδία	-	-	-	-	-	-
	Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	2,9	13,2	9,7	27,7	9,4	59,9
		Ισπανία	7,8	21,7	15,6	13,0	17,4	38,6
		Ελλάδα	**0,8**	**4,8**	**-0,7**	**-7,2**	**1,7**	**8,8**
		Πορτογαλία	-4,3	-8,7	-10,1	-15,7	-8,8	-7,3

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

μεταβολές της ανισότητας σε διαφορετικά τμήματα των εισοδηματικών κατανομών τους. Κατ' επέκταση, ο Πίνακας 2.2 παρουσιάζει την ποσοστιαία μεταβολή διαφόρων δεικτών ανισότητας των χωρών της ΕΕ-15 για μια βραχεία αλλά κρίσιμη περίοδο, που εκτείνεται από το 2007 έως και το 2010, δηλαδή λίγο πριν από την οικονομική κρίση στην Ευρώπη και αφότου αυτή έγινε αισθητή. Όπως παρατηρούμε από την ποικιλία των μεταβολών, η ανταπόκριση των χωρών κατά τη μεταβατική αυτή περίοδο δεν είναι όμοια μεταξύ των χωρών που ταξινομούνται σε διακριτά συστήματα κοινωνικής προστασίας. Σε ό,τι αφορά χώρες με σοσιαλδημοκρατικό τύπο κοινωνικού κράτους: ο δείκτης *Gini* αυξήθηκε για τη Δανία και τη Σουηδία (6,5% και 2,5% αντίστοιχα), ενώ μειώθηκε για τη Φινλανδία και την Ολλανδία. Μεταξύ των χωρών που έχουν αναπτύξει συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος η ανισότητα εμφανίζει τις λιγότερο αμφίρροπες τάσεις, με μόνη εξαίρεση τη Γαλλία –στην οποία ο *Gini* μεταβάλλεται κατά 9,9%– και την Αυστρία, που εμφανίζει οριακή αύξηση. Η ανισότητα μειώνεται στις υπόλοιπες χώρες της ομάδας αυτής. Στις χώρες της νότιας Ευρώπης ξεχωρίζουν οι μεταβολές της Ισπανίας και της Πορτογαλίας, με την πρώτη να αυξάνει το δείκτη *Gini* κατά 7,8% και τη δεύτερη να τον μειώνει κατά 4,3%.

Σημαντικά συμπεράσματα ως προς την τάση της ανισότητας προκύπτουν και από τη μέτρηση και τη μεταβολή των υπόλοιπων δεικτών ανισότητας, οι οποίοι παρουσιάζουν ευαισθησία σε διαφορετικά τμήματα της κατανομής του εισοδήματος. Όπως έχουμε ήδη επισημάνει, οι δείκτες C^2 και $A_{(\varepsilon=2)}$ εμφανίζουν μεγαλύτερη ευαισθησία στις μεταβιβάσεις που

λαμβάνουν χώρα στα πολύ υψηλά και πολύ χαμηλά εισοδήματα αντίστοιχα. Έτσι, σύμφωνα με το δείκτη $A_{(\varepsilon=2),}$ η Δανία και η Αυστρία την περίοδο 2007-2010 εμφανίζουν μεγάλη αύξηση του επιπέδου διασποράς στα χαμηλά εισοδήματα, ενώ αντίστοιχες τάσεις παρατηρούνται στην Ιταλία και την Ισπανία. Με άλλα λόγια, η εισοδηματική ανισότητα των χαμηλότερων εισοδηματικών στρωμάτων αυτών των χωρών έχει ενταθεί αρκετά. Στην Ελλάδα η αύξηση του δείκτη $A_{(\varepsilon=2)}$ κατά 8,8% μπορεί να χαρακτηριστεί ήπια.

Στον δημόσιο διάλογο και στην κυρίαρχη ρητορεία σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο συχνά δίνεται έμφαση στην ανάγκη στοχευμένων πολιτικών –κυρίως μέσω ελέγχου των πόρων των δικαιούχων (means-tested)– για την καταπολέμηση της ανισότητας και της αποστέρησης. Τα επιχειρήματα υπέρ των εν λόγω πολιτικών συνδέονται με τις σημαντικές διαφορές που παρατηρούνται στο ύψος του μέσου εισοδήματος μεταξύ πληθυσμιακών ομάδων με διαφορετικά δημογραφικά, κοινωνικοοικονομικά, γεωγραφικά και άλλα χαρακτηριστικά. Ως τέτοια αναγνωρίζονται συνήθως το μέγεθος και η σύνθεση του νοικοκυριού, η κατάσταση απασχόλησης και η επαγγελματική κατάσταση, το επίπεδο εκπαίδευσης, η ηλικία, το φύλο και η περιοχή κατοικίας. Στη διαδικασία χάραξης και αξιολόγησης πολιτικών είναι σημαντικό να γνωρίσουμε σε ποιο βαθμό η άμβλυνση των παρατηρούμενων διαφορών στον πληθυσμό, ως προς τα παραπάνω χαρακτηριστικά, θα μπορούσε να περιορίσει σημαντικά τη μεγάλη διασπορά των εισοδημάτων. Τέτοιες παρεμβάσεις δύνανται να είναι επιτυχημένες μόνο εάν ένα σημαντικό μέρος της συνολικής ανισότητας οφείλεται στις διαφορές στο μέσο εισόδημα μεταξύ των πληθυσμιακών ομάδων που συγκροτούνται με βάση τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά. Είναι σημαντικό λοιπόν να διερευνηθεί κατά πόσο τα χαρακτηριστικά αυτά του πληθυσμού μπορούν να ερμηνεύσουν τη συνολική ανισότητα στις χώρες της ΕΕ-27.

Ο Πίνακας 2.3 αποτυπώνει το ποσοστό της συνολικής ανισότητας που ερμηνεύεται από τις διαφορές με βάση γενικά χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, όπως το μέγεθος και η σύνθεσή του, καθώς και η πληθυσμιακή πυκνότητα της περιοχής διαμονής. Όπως μπορεί εύκολα να διαπιστώσει κάποιος, κανένα από τα χαρακτηριστικά αυτά το 2010 δεν ερμηνεύει από μόνο του περισσότερο από το 15% της συνολικής ανισότητας στις χώρες της ΕΕ-27. Μάλιστα, στις περισσότερες περιπτώσεις το ποσοστό αυτό είναι πολύ χαμηλότερο του 10%. Τα εν λόγω αποτελέσματα επιβεβαιώνουν τα αντίστοιχα ευρήματα των προηγούμενων εκθέσεων για το 2005 και το 2007.[13]

Ο τύπος του νοικοκυριού ερμηνεύει συγκριτικά το μεγαλύτερο ποσοστό ανισότητας και παρουσιάζει υψηλότερη ερμηνευτική ικανότητα σε όλες τις χώρες της ΕΕ-27 σε σύγκριση με το μέγεθος του νοικοκυριού – ιδιαίτερα σε όσες ανήκουν στο σοσιαλδημοκρατικό πρότυπο. Αντιθέτως, πολύ χαμηλή εμφανίζεται η ερμηνευτική ικανότητα της πληθυσμιακής πυκνότητας στην περιοχή διαμονής, με εξαίρεση τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Αξιοσημείωτο είναι ότι στην Ελλάδα τα ποσοστά ερμηνείας της συνολικής ανισότητας από τα συγκεκριμένα χαρακτηριστικά των νοικοκυριών είναι πολύ χαμηλά.

Στον Πίνακα 2.4 παρουσιάζεται το ποσοστό της συνολικής ανισότητας που μπορεί να ερμηνευτεί με βάση συγκεκριμένα χαρακτηριστικά του υπεύθυνου του νοικοκυριού. Όπως διαπι-

13. Βλ. Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010).

Πίνακας 2.3: Ποσοστό (%) της συνολικής ανισότητας που οφείλεται σε διαφορές πληθυσμιακών ομάδων με βάση γενικά χαρακτηριστικά των νοικοκυριών, ΕΕ-27, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

				Μέγεθος νοικοκυριού			Τύπος νοικοκυριού			Πληθυσμιακή πυκνότητα στην περιοχή διαμονής		
		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	*L*	*T*	C^2	*L*	*T*	C^2	*L*	*T*	C^2
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	8,3	8,0	5,3	14,5	14,6	10,0	0,9	1,0	0,7
			Σουηδία	8,3	8,3	5,7	13,7	13,9	9,7	1,5	1,6	1,1
			Φινλανδία	7,7	6,7	3,9	10,9	9,8	5,9	2,6	2,5	1,5
			Ολλανδία	5,7	5,3	4,0	11,6	11,0	8,3	-	-	-
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	3,9	4,0	3,0	5,9	6,1	4,7	0,4	0,4	0,3
			Βέλγιο	3,5	3,1	1,2	9,0	8,2	3,2	0,1	0,1	0,0
			Γερμανία	3,4	3,1	1,9	8,1	7,4	4,6	0,7	0,7	0,4
			Γαλλία	2,9	2,4	1,1	5,6	4,5	2,1	1,0	0,9	0,4
			Λουξεμβούργο	3,9	3,7	3,0	7,2	6,8	5,4	1,4	1,4	1,1
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	3,1	2,7	1,5	7,3	6,5	3,7	0,0	0,0	0,0
			Ιρλανδία	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	2,0	2,1	1,3	4,8	5,0	3,3	1,1	1,2	0,8
			Ισπανία	1,8	2,1	1,8	3,8	4,5	4,1	2,9	3,3	3,0
			Ελλάδα	**1,1**	**1,1**	**0,8**	**3,4**	**3,5**	**2,6**	**1,9**	**1,9**	**1,4**
			Πορτογαλία	2,7	2,3	1,6	4,0	3,8	2,8	4,2	4,0	3,0
		Νέα μέλη	Ρουμανία	6,2	6,7	5,6	9,5	10,2	8,5	13,3	15,3	13,6
			Βουλγαρία	6,5	6,3	4,1	10,0	9,5	6,2	11,5	11,6	7,9
			Εσθονία	3,9	4,1	3,4	6,6	6,9	5,9	1,8	1,9	1,6
			Ουγγαρία	5,5	5,1	4,1	7,1	6,7	5,5	9,8	9,7	8,3
			Λιθουανία	3,0	3,2	2,6	6,0	6,4	5,3	5,9	6,6	5,8
			Λετονία	2,4	2,5	2,0	4,3	4,5	3,6	3,5	3,7	3,1
			Πολωνία	5,1	4,8	3,4	6,0	5,9	4,2	7,6	7,5	5,4
			Σλοβακία	3,6	3,4	1,8	8,9	8,9	4,8	3,1	3,1	1,7
			Σλοβενία	5,8	5,5	4,6	8,6	8,3	7,0			
			Τσεχία	5,1	4,6	3,4	10,2	9,4	7,1	2,4	2,3	1,8
			Μάλτα	3,5	3,4	2,8	8,9	9,1	7,9	4,2	4,2	3,5
			Κύπρος	3,1	2,6	1,1	7,9	6,8	3,2	3,7	3,1	1,4

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

στώνεται, οι διαφορές στην ηλικία του υπεύθυνου δεν παίζουν σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της συνολικής ανισότητας σχεδόν σε καμία χώρα της ΕΕ-27. Μοναδική εξαίρεση αποτελεί η Δανία, όπου η ηλικία του υπεύθυνου μπορεί να ερμηνεύσει από μόνη της το 7,9%-13,4% της συνολικής ανισότητας (αναλόγως του δείκτη). Συγκριτικά υψηλή τιμή εμφανίζει η ηλικία και στις άλλες δύο αντιπροσωπευτικές χώρες του σοσιαλδημοκρατικού κοινωνικού κράτους, τη Σουηδία και τη Φινλανδία, όπου όμως το ποσοστό ερμηνείας της συνολικής

Πίνακας 2.4: Ποσοστό (%) της συνολικής ανισότητας που οφείλεται σε διαφορές πληθυσμιακών ομάδων με βάση γενικά χαρακτηριστικά του υπεύθυνου των νοικοκυριών, ΕΕ-27, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

				Ηλικία υπεύθυνου			Επαγγελματική κατάσταση υπεύθυνου			Επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου		
		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	*L*	*T*	C^2	*L*	*T*	C^2	*L*	*T*	C^2
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	13,4	12,4	7,9	13,2	13,0	8,7	15,7	15,5	10,5
			Σουηδία	8,8	8,9	6,2	9,4	9,5	6,6	11,0	10,9	7,4
			Φινλανδία	8,4	7,2	4,2	13,0	11,4	6,8	14,0	13,0	8,1
			Ολλανδία	5,0	4,3	3,0	4,3	4,1	3,1	12,5	12,2	9,4
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	3,0	3,0	2,2	6,3	6,0	4,3	11,9	12,1	9,3
			Βέλγιο	4,2	3,7	1,4	17,3	15,3	5,9	18,3	16,9	6,8
			Γερμανία	2,8	2,4	1,4	12,6	10,8	6,2	14,5	13,3	8,2
			Γαλλία	4,1	3,3	1,5	7,1	6,1	3,1	13,9	11,8	5,9
			Λουξεμβούργο	1,6	1,5	1,2	5,0	4,3	3,1	22,0	22,0	18,3
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	3,4	2,9	1,6	11,2	9,5	5,2	15,8	14,3	8,3
			Ιρλανδία	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	2,5	2,7	1,8	4,7	4,6	2,8	11,7	13,1	9,2
			Ισπανία	1,3	1,6	1,4	8,5	9,9	9,0	15,1	18,3	17,3
			Ελλάδα	**2,1**	**2,0**	**1,5**	**9,0**	**8,4**	**5,9**	**20,4**	**21,8**	**17,6**
			Πορτογαλία	1,2	1,2	0,9	5,0	4,3	2,9	28,7	31,0	27,2
		Νέα μέλη	Ρουμανία	1,0	1,1	1,0	7,9	8,2	6,6	24,5	29,5	28,4
			Βουλγαρία	3,0	2,9	1,9	13,8	13,1	8,5	28,1	26,5	17,7
			Εσθονία	5,5	5,8	4,9	15,8	15,8	12,8	12,5	13,6	11,9
			Ουγγαρία	0,9	0,9	0,8	11,1	9,8	7,6	26,0	26,3	23,4
			Λιθουανία	2,6	2,7	2,3	11,6	12,1	10,0	16,8	19,0	17,0
			Λετονία	2,2	2,4	2,0	11,0	11,4	9,1	18,8	21,1	18,5
			Πολωνία	0,9	0,9	0,6	6,9	6,5	4,5	19,0	19,9	15,6
			Σλοβακία	2,0	2,0	1,1	10,7	9,9	5,0	7,4	7,4	4,0
			Σλοβενία	1,3	1,3	1,2	9,4	9,2	7,9	21,0	22,2	20,6
			Τσεχία	3,0	2,7	2,0	11,2	9,9	7,2	16,1	15,8	12,9
			Μάλτα	2,1	2,1	1,7	8,6	8,4	6,9	13,9	15,2	14,1
			Κύπρος	6,3	5,4	2,5	6,7	5,5	2,4	22,0	19,0	9,1

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

ανισότητας δεν ξεπερνάει το 9%. Στην Ελλάδα η ηλικία του υπεύθυνου του νοικοκυριού δεν μπορεί να ερμηνεύσει από μόνη της περισσότερο από το 2% της συνολικής ανισότητας. Όσον αφορά την επαγγελματική κατάσταση του υπεύθυνου, η εικόνα επίσης δεν είναι ομοιογενής μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27. Υπάρχουν χώρες, όπως η Ολλανδία, η Αυστρία, η Γαλλία, η Κύπρος, το Λουξεμβούργο αλλά και όλες οι χώρες της νότιας Ευρώπης (Ελλάδα, Ιταλία, Ισπανία και Πορτογαλία), όπου το συγκεκριμένο χαρακτηριστικό ερμηνεύει από μόνο του λιγότερο από το 10% της συνολικής ανισότητας. Αντίθετα, σε αρκετές χώρες, όπως το Βέλγιο, η Δανία, η Φινλανδία, η Εσθονία και η Βουλγαρία, το ποσοστό της ανισότητας που

δύναται να ερμηνευτεί σύμφωνα με την επαγγελματική κατάσταση του υπεύθυνου του νοικοκυριού (και ανάλογα με το δείκτη ανισότητας) ξεπερνάει το 10% και κατά περιπτώσεις το 15%.

Το επίπεδο εκπαίδευσης του υπεύθυνου του νοικοκυριού είναι εκείνο το χαρακτηριστικό που ερμηνεύει στις περισσότερες χώρες το υψηλότερο συγκριτικά ποσοστό της συνολικής ανισότητας. Στην Πορτογαλία, τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία το χαρακτηριστικό αυτό φαίνεται να μπορεί να ερμηνεύσει περισσότερο από το 1/4 της συνολικής ανισότητας. Ωστόσο, στις περισσότερες χώρες της ΕΕ το αντίστοιχο μερίδιο της συνολικής ανισότητας που ερμηνεύει το επίπεδο εκπαίδευσης κυμαίνεται χαμηλότερα του 15%. Στην Ελλάδα η αντίστοιχη ερμηνευτική ικανότητα του επιπέδου εκπαίδευσης του υπεύθυνου είναι γύρω στο 20%.

Στον Πίνακα 2.5 παρουσιάζεται το ποσοστό της συνολικής ανισότητας που δύναται να ερμηνευτεί με βάση κάποια χαρακτηριστικά του ατόμου (μέλους του νοικοκυριού). Σε γενικές γραμμές, η εικόνα η οποία προκύπτει για το ρόλο της ηλικίας, της επαγγελματικής κατάστασης και του επιπέδου εκπαίδευσης του ατόμου είναι παρόμοια με εκείνη του Πίνακα 2.4, όπου αποτυπώνεται η συνολική ανισότητα με βάση τα χαρακτηριστικά του υπεύθυνου του νοικοκυριού. Η μόνη κύρια διαφορά είναι πως όταν χρησιμοποιείται το άτομο ως μονάδα ανάλυσης η ερμηνευτική ικανότητα των συγκεκριμένων χαρακτηριστικών παρουσιάζεται ελαφρώς μικρότερη. Αξιοσημείωτο είναι ότι το φύλο του ατόμου δεν ερμηνεύει σε καμιά χώρα περισσότερο από το 0,3% της συνολικής ανισότητας.[14]

Συνοψίζοντας τα παραπάνω ευρήματα, διαπιστώνουμε ότι με βάση τα εισοδήματα του 2010 κανένα από τα βασικά πληθυσμιακά χαρακτηριστικά δεν μπορεί να ερμηνεύσει από μόνο του ένα σημαντικό ποσοστό της συνολικής ανισότητας, επιβεβαιώνοντας τα ευρήματα προηγούμενων μελετών.[15] Η ανισότητα σε όλα τα κράτη της ΕΕ οφείλεται κυρίως στη διασπορά των εισοδημάτων *εντός* κάθε πληθυσμιακής ομάδας και όχι σε εισοδηματικές διαφορές *μεταξύ* των ομάδων. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι οι πολιτικές για τη μείωση της συνολικής ανισότητας μέσω της άμβλυνσης των διαφορών μεταξύ συγκεκριμένων πληθυσμιακών ομάδων έχουν περιορισμένη αποτελεσματικότητα. Η ενίσχυση των χαμηλών εισοδημάτων –ανεξαρτήτως άλλων χαρακτηριστικών– μέσω παροχών και παρεμβάσεων καθολικής εμβέλειας αποδεικνύεται ως ο πλέον αποτελεσματικός τρόπος για τη μείωση της ανισότητας.

2.4 Ανισότητα και κοινωνικές μεταβιβάσεις

Στο Διάγραμμα 2.1 απεικονίζεται η καμπύλη Lorenz για το διαθέσιμο ισοδύναμο εισόδημα του πληθυσμού στην Ελλάδα για το 2010, πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Όσο περισσότερο η συγκεκριμένη καμπύλη πλησιάζει στη διαγώνιο τόσο πιο

14. Κάτι τέτοιο ενδεχομένως να οφείλεται στον τρόπο υπολογισμού του ατομικού εισοδήματος στη συγκεκριμένη έρευνα. Αυτό δεν υπολογίζεται με βάση το αυστηρά προσωπικό εισόδημα αλλά το συνολικό εισόδημα του νοικοκυριού, υιοθετώντας την υπόθεση ότι όλα τα μέλη του νοικοκυριού απολαμβάνουν το ίδιο επίπεδο ευημερίας.

15. Για τις σχετικές εκτιμήσεις που αφορούν τα προηγούμενα χρόνια βλ. Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010), Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2005), Papatheodorou (2000), Μητράκος και Τσακλόγλου (2003) και Μητράκος (2005).

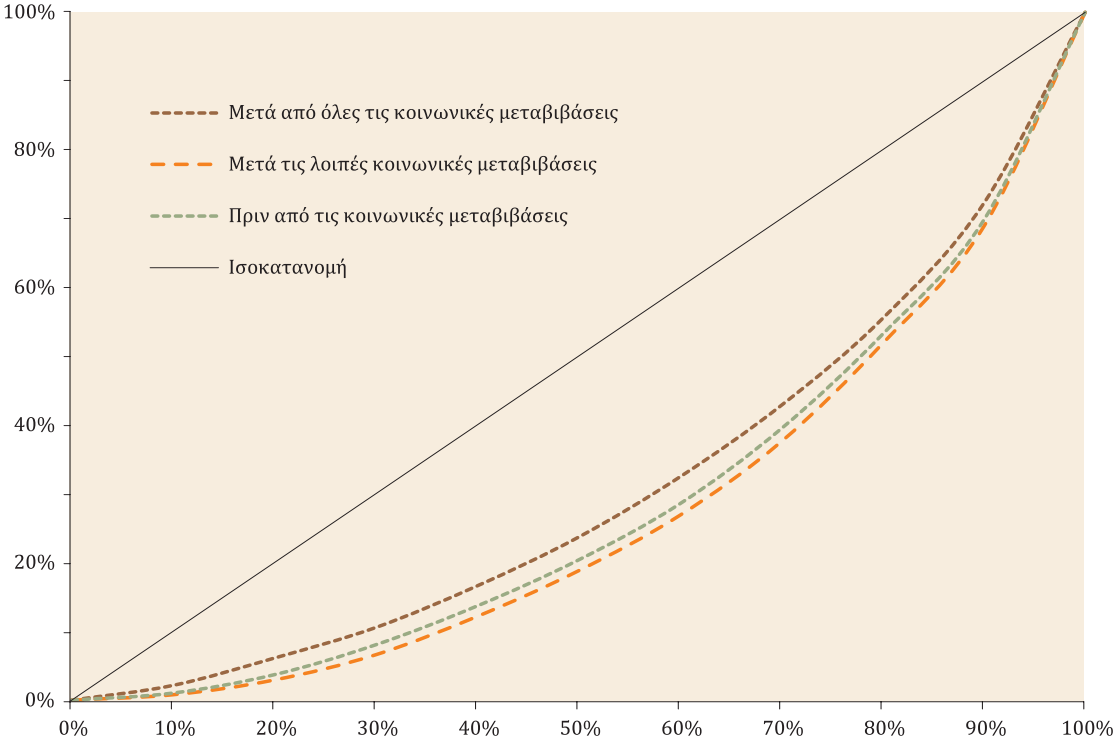
Πίνακας 2.5: Ποσοστό (%) της συνολικής ανισότητας που οφείλεται σε διαφορές πληθυσμιακών ομάδων με βάση γενικά χαρακτηριστικά του ατόμου, ΕΕ-27, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

				Ηλικία ατόμου			Επαγγελματική κατάσταση ατόμου			Επίπεδο εκπαίδευσης ατόμου			Φύλο ατόμου		
		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	*L*	*T*	C^2	*L*	*T*	C^2	*L*	*T*	C^2	*L*	*T*	C^2
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	7,9	8,0	5,5	13,5	13,6	9,3	8,5	9,0	6,4	0,1	0,1	0,0
			Σουηδία	7,2	7,7	5,6	10,8	11,1	7,8	7,1	7,3	5,1	0,3	0,3	0,2
			Φινλανδία	6,1	5,5	3,4	14,0	12,6	7,6	13,7	12,9	8,1	0,2	0,2	0,1
			Ολλανδία	3,5	3,3	2,5	8,7	8,1	6,1	12,5	12,1	9,4	0,1	0,1	0,1
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	2,5	2,5	2,0	7,5	7,4	5,5	10,4	10,8	8,4	0,2	0,2	0,1
			Βέλγιο	4,9	4,4	1,7	16,4	15,0	6,0	18,2	16,8	6,8	0,1	0,1	0,1
			Γερμανία	1,7	1,6	1,0	12,1	10,6	6,3	9,9	9,3	5,9	0,2	0,2	0,1
			Γαλλία	3,1	2,6	1,3	4,8	3,9	1,8	10,2	8,7	4,4	0,1	0,1	0,0
			Λουξεμβούργο	2,0	1,9	1,5	6,5	6,0	4,6	18,6	18,6	15,4	0,2	0,2	0,2
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	3,1	2,8	1,6	12,5	10,9	6,2	13,2	11,9	6,9	0,2	0,2	0,1
			Ιρλανδία	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	2,3	2,5	1,6	7,6	7,8	4,9	10,1	11,1	7,7	0,2	0,2	0,1
			Ισπανία	1,8	2,1	1,9	9,5	11,2	10,2	13,7	16,4	15,4	0,0	0,1	0,1
			Ελλάδα	**2,4**	**2,4**	**1,8**	**9,4**	**9,5**	**7,2**	**16,5**	**17,7**	**14,2**	**0,1**	**0,1**	**0,1**
			Πορτογαλία	1,7	1,6	1,2	6,1	5,6	4,0	25,3	26,6	22,7	0,1	0,1	0,0
		Νέα μέλη	Ρουμανία	2,6	2,9	2,5	16,2	16,8	13,6	22,1	26,0	24,3	0,0	0,0	0,0
			Βουλγαρία	3,4	3,4	2,2	13,3	12,7	8,3	24,4	23,4	15,8	0,0	0,0	0,0
			Εσθονία	5,4	5,7	4,8	13,7	14,3	12,0	11,0	12,1	10,7	0,2	0,2	0,2
			Ουγγαρία	2,4	2,3	1,9	12,2	11,3	9,0	21,6	22,1	19,7	0,1	0,1	0,1
			Λιθουανία	2,8	3,1	2,6	12,0	12,8	10,7	13,3	15,2	13,7	0,2	0,3	0,2
			Λετονία	2,4	2,6	2,1	10,5	11,0	9,0	14,1	16,0	14,2	0,1	0,1	0,1
			Πολωνία	1,6	1,5	1,1	9,1	8,7	6,1	17,0	17,6	13,6	0,0	0,0	0,0
			Σλοβακία	3,3	3,3	1,8	11,4	11,0	5,8	7,3	7,3	4,0	0,1	0,1	0,1
			Σλοβενία	1,3	1,3	1,1	10,6	10,4	8,9	18,7	19,6	18,2	0,1	0,1	0,1
			Τσεχία	4,4	4,0	3,0	12,7	11,6	8,8	12,8	12,6	10,3	0,2	0,2	0,2
			Μάλτα	4,6	4,6	3,9	12,9	13,0	11,1	15,8	17,0	15,6	0,1	0,1	0,1
			Κύπρος	5,5	4,7	2,2	5,8	4,8	2,2	18,5	15,7	7,3	0,1	0,1	0,1

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

ίση είναι η κατανομή του εισοδήματος που αντιπροσωπεύει. Αντίθετα, όσο περισσότερο απομακρύνεται από τη διαγώνιο τόσο μεγαλύτερη είναι η εισοδηματική ανισότητα. Η συγκεκριμένη γραφική απεικόνιση μας βοηθάει να αποτυπώσουμε την επίδραση που ασκούν οι κοινωνικές μεταβιβάσεις (συνολικά ή ανά ευρεία κατηγορία) στο διαθέσιμο εισόδημα των ατόμων. Μπορούμε εύκολα να διαπιστώσουμε ότι το 2010 η μείωση της ανισότητας στην

Διάγραμμα 2.1: Καμπύλη Lorenz για τα εισοδήματα πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, Ελλάδα, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Ελλάδα μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων εξαντλείται ουσιαστικά στην επίδραση που ασκούν οι συντάξεις, επιβεβαιώνοντας την τάση που παρατηρείται στη χώρα τις τελευταίες δύο δεκαετίες. Αυτό φαίνεται να ευνοεί περισσότερο τα μεσαία εισοδήματα. Αντίθετα, οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις, δηλαδή όλα τα κοινωνικά επιδόματα σε χρήμα, διαδραματίζουν έναν πολύ πιο περιορισμένο ρόλο στην άμβλυνση της συνολικής εισοδηματικής ανισότητας στην Ελλάδα. Θα πρέπει εδώ να επισημανθεί ότι τα συγκεκριμένα επιδόματα είναι από τα βασικά εργαλεία μέσω των οποίων επιτυγχάνονται στις περισσότερες χώρες οι διανεμητικοί στόχοι της κοινωνικής πολιτικής. Η αδυναμία των κοινωνικών αυτών επιδομάτων να έχουν ένα ουσιαστικό διανεμητικό αποτέλεσμα αποκαλύπτει τις ανεπάρκειες του συστήματος κοινωνικής προστασίας της Ελλάδας ως προς την επίτευξη του αναδιανεμητικού του ρόλου.

Στον Πίνακα 2.6 παρουσιάζεται το ποσοστό του μέσου εισοδήματος που προέρχεται από τις λοιπές (εκτός συντάξεων) κοινωνικές μεταβιβάσεις και τις συντάξεις ανά δεκατημόριο της εισοδηματικής κατανομής. Όπως μπορούμε να παρατηρήσουμε, σε όλα τα δεκατημόρια οι συντάξεις αποτελούν ένα συντριπτικά μεγαλύτερο μερίδιο του ατομικού εισοδήματος απ' ό,τι οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις. Το ποσοστό του εισοδήματος που προέρχεται από τις λοιπές (εκτός συντάξεων) κοινωνικές μεταβιβάσεις σχετίζεται αρνητικά με το συνολικό ύψος του εισοδήματος και έτσι είναι υψηλότερο στα φτωχότερα τμήματα του πληθυσμού. Αναφορικά με τις συντάξεις, το υψηλότερο μερίδιό τους στο διαθέσιμο ει-

Πίνακας 2.6: Ποσοστό (%) του εισοδήματος που προέρχεται από κοινωνικές μεταβιβάσεις ανά δεκατημόριο, Ελλάδα, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

		Λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις		Εισόδημα από συντάξεις	
		Ως ποσοστό (%) του συνολικού εισοδήματος	Μέση ετήσια εκτίμηση ανά άτομο σε € (τρέχουσες τιμές)	Ως ποσοστό (%) του συνολικού εισοδήματος	Μέση ετήσια εκτίμηση ανά άτομο σε € (τρέχουσες τιμές)
Δεκατημόρια	1ο	13,0%	400	32,0%	986
	2ο	10,1%	560	41,4%	2.293
	3ο	8,0%	568	40,3%	2.877
	4ο	7,0%	600	39,2%	3.356
	5ο	6,3%	643	36,1%	3.671
	6ο	5,6%	662	31,7%	3.757
	7ο	4,2%	575	25,3%	3.441
	8ο	3,2%	507	19,3%	3.038
	9ο	1,8%	351	24,4%	4.643
	10ο	1,0%	312	18,6%	5.899

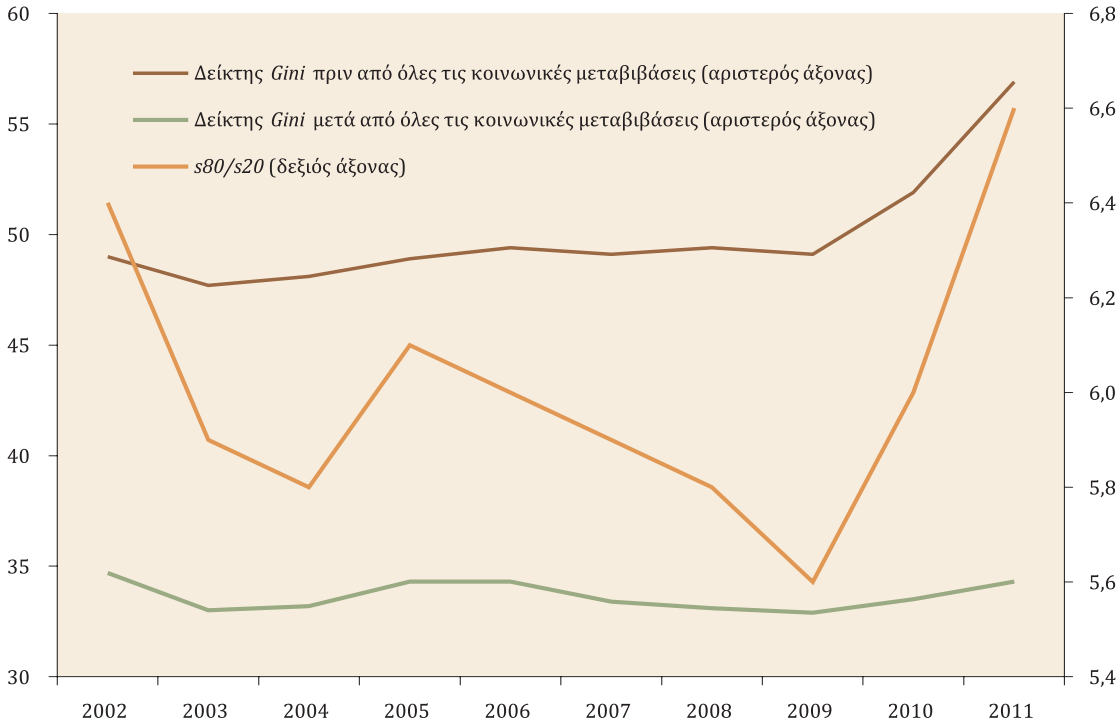
Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

σόδημα εμφανίζεται στο 2ο δεκατημόριο και σταδιακά το ποσοστό συμμετοχής των συντάξεων μειώνεται καθώς προχωράμε στα ανώτερα εισοδηματικά στρώματα. Αξίζει να σημειωθεί ότι συγκριτικά με τα εισοδήματα του 2007 (έρευνα 2008)[16] παρατηρούνται ορισμένες σημαντικές διαφοροποιήσεις στην ποσοστιαία συνεισφορά των συντάξεων σε κάθε δεκατημόριο του πληθυσμού, κυρίως όσον αφορά τα χαμηλότερα εισοδηματικά κλιμάκια (1ο και 2ο δεκατημόριο). Έτσι, το 2007 οι συντάξεις αποτελούσαν το 24% και το 31% του συνολικού εισοδήματος του 1ου και 2ου δεκατημορίου, ενώ για το 2010 οι αντίστοιχες τιμές ήταν 32% και 41,4%. Η συγκεκριμένη εξέλιξη καταδεικνύει τη σχετικά μεγαλύτερη υποχώρηση των υπόλοιπων εισοδημάτων (όπως από μισθούς και αυτοαπασχόληση) έναντι του επιπέδου των συντάξεων, οι μειώσεις στις οποίες τη συγκεκριμένη περίοδο περιορίστηκαν σε αυτές των δώρων (Χριστουγέννων και Πάσχα) και των επιδομάτων αδείας καθώς και στην εισαγωγή της εισφοράς αλληλεγγύης.

Στο Διάγραμμα 2.2 απεικονίζονται οι διαχρονικές μεταβολές ορισμένων δεικτών ανισότητας για την Ελλάδα. Πρόκειται για το δείκτη *Gini*: α) όπως υπολογίζεται για τα εισοδήματα πριν από την καταβολή των κοινωνικών μεταβιβάσεων και β) όπως υπολογίζεται για όσα εισοδήματα περιλαμβάνουν τις μεταβιβαστικές πληρωμές, δηλαδή όλα τα κοινωνικά επιδόματα και τις συντάξεις. Όπως είναι εμφανές, ενώ επί μία δεκαετία περίπου οι δύο δείκτες *Gini* (βλ. αριστερό άξονα) κινούνται σχεδόν παράλληλα ο ένας προς τον άλλο, από το 2009 και έπειτα η διαφορά μεταξύ τους διευρύνεται έντονα. Η εν λόγω διεύρυνση οφείλεται στην αύξηση της ανισότητας για τα εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις. Το γεγονός αυτό φανερώνει την αυξημένη ανάγκη για πιο ενεργή παρέμβαση του κράτους μέσω της κοινωνικής προστασίας στην άμβλυνση της εισοδηματικής ανισότητας. Αντιθέτως, την περίοδο αυτή έχουμε συρρίκνωση των αντί-

16. Βλ. Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010: 45).

Διάγραμμα 2.2: Διαχρονική μεταβολή δεικτών ανισότητας στην Ελλάδα, εισοδήματα 2002-2011 (έρευνες 2003-2012)

Πηγή: Eurostat

στοιχων πόρων και παρεμβάσεων μετά και τη θεσμοθέτηση των πολιτικών λιτότητας στη χώρα. Συμπληρωματικά στους δείκτες *Gini* – των οποίων η τιμή, όπως αναφέρθηκε, είναι περισσότερο ευαίσθητη σε εισοδηματικές διαφορές στο μέσο της διανομής– στο Διάγραμμα 2.2 απεικονίζεται και η εξέλιξη ενός ακόμη δείκτη, του *s80/s20*. Ο δείκτης αυτός αποτυπώνει το λόγο των εισοδηματικών μεριδίων μεταξύ του πιο ευκατάστατου 20% του πληθυσμού έναντι του αντίστοιχου εισοδηματικά χαμηλότερου, με βάση το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών. Όπως γίνεται αντιληπτό, οι διακυμάνσεις του λόγου *s80/s20* κατά τη διάρκεια της ίδιας περιόδου είναι έντονες και καταδεικνύουν μια απότομη αύξηση στην ανισότητα από το 2009. Η έντονη αυτή αύξηση της ανισότητας φανερώνει ότι η περιστολή των δημόσιων δαπανών και ειδικότερα των δαπανών για κοινωνική προστασία επιβάρυνε σε μεγαλύτερο βαθμό εκείνα τα εισοδηματικά στρώματα των οποίων το συνολικό εισόδημα εξαρτάται περισσότερο από μεταβιβαστικές πληρωμές κάθε είδους. Θα πρέπει βέβαια να σημειωθεί ότι τη συγκεκριμένη περίοδο η περιστολή των κοινωνικών δαπανών ήταν εξαιρετικά ήπια σε σχέση με εκείνη που ακολούθησε τα επόμενα χρόνια.

3. Η φτώχεια στην Ελλάδα

3.1 Μέθοδος και ορισμοί

Για την ανάλυση της φτώχειας και τον υπολογισμό των αντίστοιχων ποσοστών υιοθετείται ο ευρέως διαδεδομένος ορισμός σχετικής φτώχειας, σύμφωνα με τον οποίο φτωχό θεωρείται το νοικοκυριό (ή το άτομο) που το εισόδημά του είναι χαμηλότερο από το 60% του αντίστοιχου διάμεσου ισοδύναμου εισοδήματος της χώρας στην οποία διαβιοί.[17] Η υιοθέτηση αυτού του δείκτη δεν αντανακλά την υπεροχή του έναντι των άλλων εναλλακτικών δεικτών που έχουν κατά καιρούς προταθεί στη σχετική βιβλιογραφία.[18] Αντιθέτως, θα μπορούσε εύκολα να υποστηριχτεί ότι είναι ένας μάλλον αυθαίρετος δείκτης, χωρίς κάποια ισχυρή θεωρητική ή εμπειρική τεκμηρίωση.[19] Η επιλογή όμως του συγκεκριμένου δείκτη επιβλήθηκε από το γεγονός ότι είναι εύκολα κατανοητός, μπορεί να υπολογιστεί χωρίς ιδιαίτερη δυσκολία με βάση τα διαθέσιμα δεδομένα (ή δεν απαιτεί τη συλλογή πολύπλοκων και πολυδάπανων δεδομένων) και αυξάνει τη συγκρισιμότητα των εκτιμήσεων με εκείνες των επίσημων στατιστικών της ΕΕ, όπως και με την πλειονότητα των σχετικών μελετών που αφορούν τις χώρες της ΕΕ. Για την ουσιαστικότερη αποτίμηση και συγκριτική αξιολόγηση της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ, γίνεται

17. Όπως αναφέρθηκε και στην εισαγωγή, η περιγραφή των μεθόδων και των ορισμών της φτώχειας προέρχεται από τις προηγούμενες εκθέσεις: Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008) και Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010).

18. Υπάρχει πληθώρα ορισμών-δεικτών μέτρησης της φτώχειας που αντλούν το περιεχόμενό τους από διαφορετικά θεωρητικά παραδείγματα και οι οποίοι ασφαλώς δεν είναι αξιακά ουδέτεροι (βλ. Atkinson, 1983, 1998· Alcock, 1993· Gordon and Townsend, 2000· Piachaud, 1987, 1993· Ruggles, 1990· Townsend, 1979, 1993). Συχνά οι ορισμοί αυτοί ομαδοποιούνται σε κατηγορίες, όπως αντικειμενικοί, υποκειμενικοί, απόλυτοι, σχετικοί κ.λπ., χωρίς όμως τα όρια των κατηγοριών αυτών να είναι πάντα απολύτως διακριτά. Είναι προφανές ότι η επιλογή του δείκτη επηρεάζει σημαντικά τη μέτρηση και την αποτίμηση της φτώχειας με προφανείς επιπτώσεις στη διαδικασία χάραξης αλλά και αξιολόγησης των σχετικών πολιτικών.

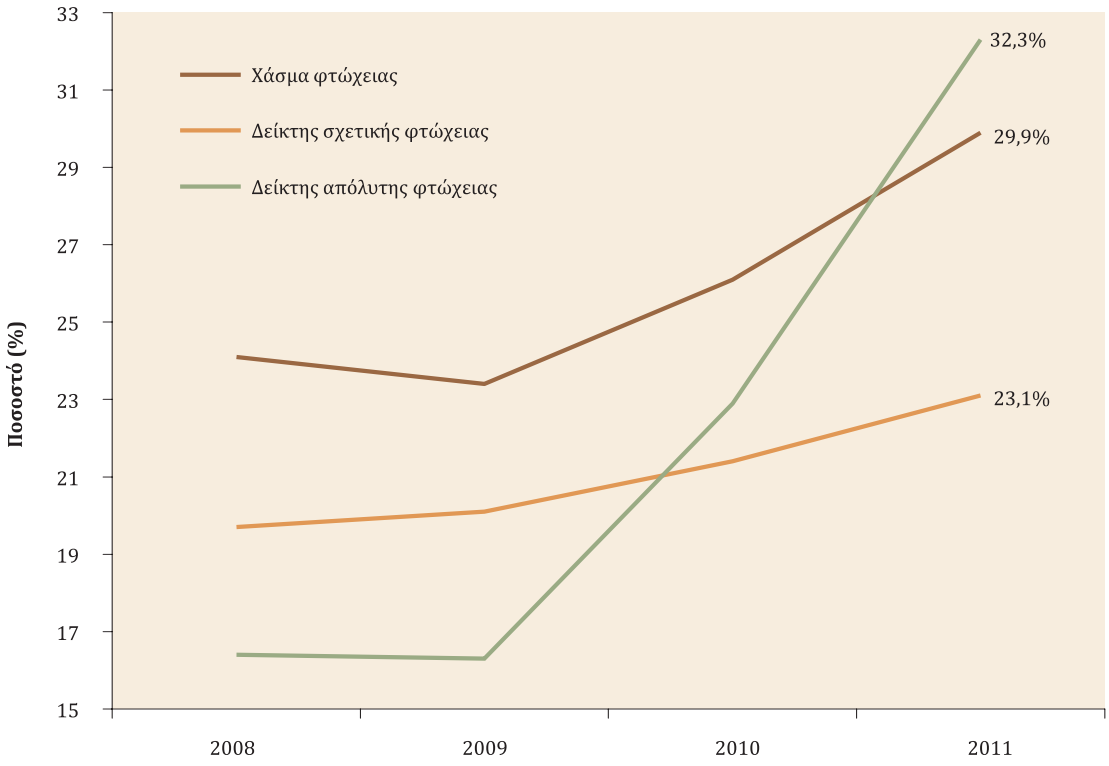
19. Ο δείκτης αυτός βασίζεται στην αυθαίρετη υπόθεση ότι μπορούμε να θεωρήσουμε φτωχό ένα άτομο (ή νοικοκυριό) που το επίπεδο διαβίωσής του είναι χαμηλότερο από το μισό του μέσου όρου της κοινωνίας στην οποία ζει. Έτσι, αρχικά υπολογιζόταν ως το 50% του μέσου εισοδήματος ή της κατανάλωσης, ανάλογα με τα δεδομένα που χρησιμοποιούνταν κάθε φορά για τη μέτρηση του επιπέδου διαβίωσης και της φτώχειας. Επειδή όμως ο αριθμητικός μέσος είναι ιδιαίτερα ευαίσθητος στην ύπαρξη ακραίων τιμών στο δείγμα, υιοθετήθηκε αργότερα η διάμεσος αντί του μέσου. Λόγω της μορφής που έχουν οι κατανομές του εισοδήματος (αριστερόκυρτες) –όπου παρατηρείται μεγαλύτερη συγκέντρωση πληθυσμού στα χαμηλά εισοδήματα– διαπιστώθηκε εμπειρικά ότι το 60% της διαμέσου δίνει παρόμοιες εκτιμήσεις με το 50% του μέσου. Για μια κριτική επισκόπηση του ορισμού αυτού βλ. Παπαθεοδώρου (2006, 2008).

χρήση δύο επιπρόσθετων δεικτών: του δείκτη χάσματος (ή βάθους) φτώχειας και εκείνου της απόλυτης φτώχειας. Το χάσμα φτώχειας υπολογίζεται ως ο λόγος της απόστασης του διάμεσου εισοδήματος των φτωχών από το όριο φτώχειας προς το όριο φτώχειας. Ο δείκτης απόλυτης φτώχειας υπολογίζεται χρησιμοποιώντας ως όριο φτώχειας αυτό που προέκυψε με βάση την έρευνα του 2005, κάνοντας τις σχετικές σταθμίσεις προκειμένου να είναι σταθερό σε όρους αγοραστικής δύναμης.

3.2 Η εξέλιξη των βασικών δεικτών φτώχειας μετά την οικονομική κρίση

Στο Διάγραμμα 3.1 παρουσιάζεται η εξέλιξη των βασικών δεικτών φτώχειας για την Ελλάδα την περίοδο 2008-2011. Όπως διαπιστώνουμε, το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης και τα πρώτα μέτρα δημοσιονομικής λιτότητας που εφαρμόστηκαν το 2010 στην Ελλάδα οδήγησαν σε δραματική επιδείνωση των δεικτών φτώχειας στη χώρα. Συγκεκριμένα, ο ευρέως χρησιμοποιούμενος δείκτης σχετικής φτώχειας –ο οποίος αναφέρεται στο ποσοστό του πληθυσμού που το ισοδύναμο διαθέσιμο εισόδημά του βρίσκεται κάτω από το 60% του αντίστοιχου διάμεσου εισοδήματος των κατοίκων της χώρας– αυξήθηκε από 19,7% το 2008 σε 23,1% το 2011. Ωστόσο, ο δείκτης αυτός δεν μπορεί να αποτυπώσει πλήρως την επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης στη χώρα, καθώς προσδιορίζεται από το ύψος των εισοδημάτων των ατόμων που βρίσκονται στο μέσο της κατανομής. Κατά συνέπεια, το όριο φτώχειας τείνει να μειώνεται όταν μειώνονται

Διάγραμμα 3.1: Δείκτες φτώχειας, Ελλάδα, εισοδήματα 2008-2011 (έρευνες 2009-2012)*

Πηγή: Eurostat

**Ο δείκτης απόλυτης φτώχειας αφορά το διαχρονικά σταθερό όριο φτώχειας του 2005.*

και τα εισοδήματα των μεσαίων εισοδηματικά στρωμάτων, όπως συνέβη και στην Ελλάδα το 2011. Πιο ενδεικτικός για την αποτύπωση των αλλαγών στις συνθήκες διαβίωσης είναι ο δείκτης απόλυτης φτώχειας, όπως ορίζεται από την Eurostat, σύμφωνα με ένα διαχρονικά σταθερό (σε όρους πραγματικής αγοραστικής δύναμης) όριο φτώχειας. Με αυτό τον τρόπο, χρησιμοποιώντας ως διαχρονικά σταθερό όριο φτώχειας εκείνο που υπολογίστηκε με βάση την έρευνα του 2005, διαπιστώνεται σημαντική αύξηση της απόλυτης φτώχειας από 16,3% το 2009 σε 32,3% το 2011. Σε μόλις δύο χρόνια δηλαδή διπλασιάζεται το ποσοστό των ατόμων που ζουν σε συνθήκες φτώχειας (με βάση το όριο του 2005). Ενδεικτικό της επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσης είναι ότι σε ένα μόλις χρόνο, από το 2010 στο 2011, η φτώχεια αυξήθηκε κατά 9,4 ποσοστιαίες μονάδες. Τέλος, σημαντική είναι και η επιδείνωση που καταγράφεται στο χάσμα (ή βάθος) φτώχειας, το οποίο από 23,4% το 2009 έφτασε στο 29,9% το 2011. Αυτό σημαίνει ότι το 2011 ένας στους δύο φτωχούς διέθετε ατομικό ισοδύναμο εισόδημα μικρότερο από το 70,1% του ορίου φτώχειας, δηλαδή μικρότερο από 333 ευρώ μηνιαίως. Ωστόσο, θα πρέπει να ληφθεί υπόψη ότι το 2010 οι επιπτώσεις τις κρίσης και των μέτρων λιτότητας δεν ήταν τόσο έντονες σε σύγκριση με το 2011. Έτσι, η επιδείνωση στους δείκτες φτώχειας με βάση την έρευνα του 2012 (εισοδήματα του 2011) είναι εντονότερη.

Ο Πίνακας 3.1 αποτυπώνει την εξέλιξη της σχετικής φτώχειας τα πρώτα χρόνια εμφάνισης της οικονομικής κρίσης στις χώρες της ΕΕ-27. Σε γενικές γραμμές, την περίοδο 2008-2011 ο δείκτης σχετικής φτώχειας δεν έχει μεταβληθεί σημαντικά, αν και στις περισσότερες χώρες παρουσιάζει αύξηση. Πιο σημαντική επιδείνωση στο ποσοστό σχετικής φτώχειας εμφανίζουν η Ελλάδα, η Γαλλία, η Ισπανία, η Σλοβακία και η Σλοβενία. Σε ορισμένες όμως χώρες της ΕΕ, όπως στην Ολλανδία, τη Λιθουανία και τη Λετονία, καταγράφεται μείωση της σχετικής φτώχειας την ίδια περίοδο.

Με βάση τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία από την Eurostat, το 2011 η Ελλάδα παρουσιάζει ποσοστό σχετικής φτώχειας 23,1%, που είναι το υψηλότερο μεταξύ όλων των χωρών ΕΕ-27. Όπως παρατηρήσαμε και στην εισοδηματική ανισότητα, οι διαφοροποιήσεις ως προς το ποσοστό φτώχειας συμφωνούν με την ομαδοποίηση των χωρών της ΕΕ ανάλογα με το σύστημα κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτύξει. Έτσι, υψηλά ποσοστά φτώχειας καταγράφηκαν επίσης στις υπόλοιπες χώρες της νότιας Ευρώπης (Ιταλία και Πορτογαλία), καθώς και στις χώρες που έχουν αναπτύξει φιλελεύθερο καθεστώς κοινωνικής προστασίας (Μεγάλη Βρετανία και Ιρλανδία). Αντίθετα, χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας εμφανίζουν οι χώρες που έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό ή συντηρητικό-κορπορατιστικό σύστημα κοινωνικής προστασίας. Όπως αναφέρθηκε, το σοσιαλδημοκρατικό σύστημα διακρίνεται για τις γενναιόδωρες και καθολικού χαρακτήρα παροχές, που δίνονται χωρίς έλεγχο των πόρων των δικαιούχων και χρηματοδοτούνται μέσω υψηλής φορολογίας. Το συντηρητικό-κορπορατιστικό καθεστώς χαρακτηρίζεται επίσης από σχετικά γενναιόδωρες παροχές, όμως το δικαίωμα σε αυτές καθορίζεται από την κοινωνικοεπαγγελματική θέση του ατόμου. Οι χώρες που έχουν αναπτύξει τα συγκεκριμένα συστήματα παρουσιάζουν διαχρονικά τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15. Ωστόσο, όπως επισημάνθηκε προηγουμένως, το σχετικό ποσοστό φτώχειας εξαρτάται από το επίπεδο του διάμεσου εισοδήματος κάθε

Πίνακας 3.1: Ποσοστό (%) σχετικής φτώχειας, ΕΕ-27, εισοδήματα 2008-2011 (έρευνες 2009-2012)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	2008	2009	2010	2011
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	13,1	13,3	14,0	13,1
			Σουηδία	13,3	12,9	14,0	14,2
			Φινλανδία	13,8	13,1	13,7	13,2
			Ολλανδία	11,1	10,3	11,0	10,1
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	12,0	12,1	12,6	14,4
			Βέλγιο	14,6	14,6	15,3	15,3
			Γερμανία	15,5	15,6	15,8	16,1
			Γαλλία	12,9	13,3	14,0	14,1
			Λουξεμβούργο	14,9	14,5	13,6	15,1
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	17,3	17,1	16,2	16,2
			Ιρλανδία	15,0	16,1	15,2	15,7
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	18,4	18,2	19,6	19,4
			Ισπανία	19,5	20,7	21,8	22,2
			Ελλάδα	**19,7**	**20,1**	**21,4**	**23,1**
			Πορτογαλία	17,9	17,9	18,0	17,9
		Νέα μέλη	Ρουμανία	22,4	21,1	22,2	22,6
			Βουλγαρία	21,8	20,7	22,4	21,2
			Εσθονία	19,7	15,8	17,5	17,5
			Ουγγαρία	12,4	12,3	13,8	14,0
			Λιθουανία	20,6	20,2	20,0	18,6
			Λετονία	25,7	21,3	19,3	19,4
			Πολωνία	17,1	17,6	17,7	17,1
			Σλοβακία	11,0	12,0	13,0	13,2
			Σλοβενία	11,3	12,7	13,6	13,5
			Τσεχία	8,6	9,0	9,8	9,6
			Μάλτα	15,3	15,0	15,4	15,0
			Κύπρος	15,3	15,8	14,5	14,7

Πηγή: Eurostat

συγκεκριμένης χρονιάς, χωρίς να λαμβάνονται υπόψη οι μεταβολές του ύψους των συνολικών εισοδημάτων και κυρίως του εισοδήματος των ατόμων που βρίσκονται στο μέσο της κατανομής. Κατά συνέπεια, οι ετήσιες μεταβολές του ποσοστού σχετικής φτώχειας δεν επαρκούν για τη συγκριτική αξιολόγηση των εξελίξεων ως προς τη φτώχεια και την αποστέρηση μεταξύ χωρών και διαφορετικών συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Κάτι τέτοιο διαφαίνεται ευκρινέστερα αν λάβουμε υπόψη μας το δείκτη απόλυτης φτώχειας, όπως κάνουμε στον Πίνακα 3.2.

Σε σύγκριση με το δείκτη σχετικής φτώχειας, ο δείκτης απόλυτης φτώχειας κατασκευάζεται σύμφωνα με ένα διαχρονικά σταθερό όριο σε όρους πραγματικής αγοραστικής δύναμης. Μπορεί έτσι να αποτυπώσει καλύτερα τις αλλαγές που έχουν συντελεστεί στις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού εξαιτίας

Πίνακας 3.2: Ποσοστό (%) απόλυτης φτώχειας (με βάση ένα διαχρονικά σταθερό όριο φτώχειας σε όρους αγοραστικής δύναμης των εισοδημάτων του 2005), ΕΕ-27, εισοδήματα 2008-2011 (έρευνες 2009-2012)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	2008	2009	2010	2011
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	11,1	11,6	10,9	11,8
			Σουηδία	8,0	7,3	7,7	7,1
			Φινλανδία	9,4	8,5	8,8	9,1
			Ολλανδία	8,0	6,9	8,1	8,4
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	10,9	11,0	11,0	12,7
			Βέλγιο	11,5	12,3	13,1	13,6
			Γερμανία	13,5	13,3	14,1	14,2
			Γαλλία	-	-	-	-
			Λουξεμβούργο	13,8	14,2	14,9	17,3
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	15,8	16,8	17,1	16,2
			Ιρλανδία	9,9	13,3	16,4	18,6
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	18,3	18,0	20,7	22,0
			Ισπανία	14,6	17,6	21,0	23,9
			Ελλάδα	**16,2**	**16,3**	**22,9**	**32,3**
			Πορτογαλία	15,0	14,1	15,8	17,9
		Νέα μέλη	Ρουμανία	-	-	-	-
			Βουλγαρία	-	-	-	-
			Εσθονία	3,7	5,3	7,9	7,2
			Ουγγαρία	8,7	10,2	11,4	11,5
			Λιθουανία	4,6	9,5	9,7	6,3
			Λετονία	6,1	8,3	10,4	9,0
			Πολωνία	7,0	6,3	6,1	6,1
			Σλοβακία	2,4	2,6	2,7	2,1
			Σλοβενία	6,7	8,3	8,8	9,2
			Τσεχία	4,6	5,1	5,1	5,5
			Μάλτα	9,7	11,8	11,2	10,3
			Κύπρος	9,8	12,1	10,6	11,5

Πηγή: Eurostat

της οικονομικής κρίσης. Όπως μπορούμε να διαπιστώσουμε, στις περισσότερες χώρες της ΕΕ-15 καταγράφεται αύξηση στον κίνδυνο απόλυτης φτώχειας, γεγονός που αντανακλά πώς επιδρούν η οικονομική κρίση αλλά και οι πολιτικές περιορισμού των δημόσιων δαπανών οι οποίες έχουν υιοθετηθεί για την αντιμετώπισή της σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Η αύξηση όμως του ποσοστού της απόλυτης φτώχειας στην Ελλάδα είναι τόσο έντονη, ώστε επισκιάζει όλες τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ που εμφανίζουν σχετικά πολύ πιο ήπιες μεταβολές. Σημαντική επίσης αύξηση της φτώχειας παρουσιάζεται και στις υπόλοιπες χώρες της νότιας Ευρώπης. Τα παραπάνω στοιχεία καταδεικνύουν ότι οι χώρες που έχουν υποστεί τις σημαντικότερες συνέπειες από την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης και έχουν εφαρμόσει εκτεταμένα προγράμματα δημοσιονομικής πειθαρχίας εμφανίζουν τόσο

Πίνακας 3.3: Μέσο ποσοστό (%) απόλυτης φτώχειας κατά σύστημα κοινωνικής προστασίας, ΕΕ-27, εισοδήματα 2008-2011 (έρευνες 2009-2012)

Τύπος κοινωνικού κράτους	2008	2009	2010	2011
Σοσιαλδημοκρατικό	9,1	8,6	8,9	9,1
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	12,6	12,9	13,6	14,3
Φιλελεύθερο	12,9	15,1	16,8	17,4
Νοτιοευρωπαϊκό	16,4	16,8	20,4	24,1
Νέα μέλη	6,4	8	8,4	7,9

Πηγή: Eurostat

τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας το 2011 όσο και τη μεγαλύτερη αύξηση του κινδύνου αυτού από το 2008 και μετά. Στα νέα μέλη της ΕΕ-27 τα ποσοστά απόλυτης φτώχειας εμφανίζονται σχετικά χαμηλά, γεγονός που δείχνει ότι μετά το 2005 υπήρξε αύξηση των πραγματικών εισοδημάτων, κυρίως των πιο φτωχών στρωμάτων. Ωστόσο, μετά το 2008 καταγράφεται και σε αυτές τις χώρες μια οριακή αύξηση της απόλυτης φτώχειας, αντανακλώντας τις ευρύτερες επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης στην ΕΕ.

Οι επιπτώσεις της κρίσης στα συστήματα κοινωνικής προστασίας που έχουν αναπτύξει οι χώρες της ΕΕ γίνονται ευκολότερα κατανοητές αν εστιάσουμε την προσοχή μας στον μέσο όρο των εκτιμήσεων των δεικτών φτώχειας για κάθε αντίστοιχη ομάδα χωρών. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 3.3, την περίοδο 2008-2011 η μέση αύξηση στον κίνδυνο απόλυτης φτώχειας είναι σημαντική σε όλες τις ομάδες των χωρών που ανήκουν στα τέσσερα προαναφερόμενα συστήματα κοινωνικής προστασίας – εκτός από τις χώρες με σοσιαλδημοκρατικό σύστημα κοινωνικού κράτους. Η κρίση έχει πλήξει τα εισοδήματα του πληθυσμού ολόκληρης της Ευρώπης. Η διάκριση μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής προστασίας μοιάζει να αποδυναμώνεται σταδιακά, αν και οι χώρες που παραδοσιακά είχαν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος εμφανίζονται πιο αποτελεσματικές στην άμβλυνση των επιπτώσεων της κρίσης στα εισοδήματα του πληθυσμού. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις στον κίνδυνο απόλυτης φτώχειας καταγράφονται στις χώρες της νότιας Ευρώπης και στις χώρες που έχουν αναπτύξει φιλελεύθερο σύστημα κοινωνικής προστασίας. Ενδείξεις όμως βαθμιαίας αύξησης του μέσου κινδύνου απόλυτης φτώχειας καταγράφονται ακόμη και στις χώρες του συντηρητικού μοντέλου. Τα επόμενα χρόνια, όταν θα είναι διαθέσιμα τα μικροδεδομένα των ερευνών για τα εισοδήματα του 2012 και του 2013, θα καταστεί δυνατή η καλύτερη αξιολόγηση των επιπτώσεων της οικονομικής κρίσης στα εισοδήματα και στον κίνδυνο φτώχειας στις χώρες της ΕΕ καθώς και στη διανεμητική επίδραση των διαφόρων συστημάτων κοινωνικής προστασίας.

Τα στοιχεία που αφορούν το χάσμα (ή βάθος) της φτώχειας στις χώρες της ΕΕ-27 παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.4. Ο δείκτης αυτός αποτυπώνει το πόσο απέχει το εισόδημα των φτωχών από το κατώφλι της φτώχειας. Διαπιστώνουμε ότι υπάρχει σημαντική αύξηση του χάσματος φτώχειας σε αρκετές χώρες της ΕΕ, όπως στην Ισπανία, την Ελλάδα, την Ιταλία, την Αυστρία, την Εσθονία, τη Δανία, τη Βουλγαρία και την Κύπρο. Η μεγάλη αύξηση στο χάσμα φτώχειας που παρουσιάζει την περίοδο αυτή η Ελλάδα καταδεικνύει ότι εκτός

Πίνακας 3.4: Χάσμα σχετικής φτώχειας (%), ΕΕ-27, εισοδήματα 2008-2011 (έρευνες 2009-2012)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	2008	2009	2010	2011
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	18,4	21,6	21,4	22,8
			Σουηδία	20,3	19,7	18,5	18,6
			Φινλανδία	15,1	13,8	13,5	15,0
			Ολλανδία	16,5	16,2	15,5	17,3
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	17,2	17,2	19,0	20,1
			Βέλγιο	18,1	18,0	18,6	18,7
			Γερμανία	21,5	20,7	21,4	21,1
			Γαλλία	18,2	20,2	17,1	16,2
			Λουξεμβούργο	17,6	18,6	15,7	15,0
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	20,6	21,4	21,3	20,9
			Ιρλανδία	16,2	15,5	17,5	19,1
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	22,6	24,5	26,0	25,4
			Ισπανία	27,7	30,6	30,8	31,4
			Ελλάδα	**24,1**	**23,4**	**26,1**	**29,9**
			Πορτογαλία	23,6	22,7	23,2	24,7
		Νέα μέλη	Ρουμανία	32,0	30,6	31,8	30,9
			Βουλγαρία	27,4	29,6	29,4	31,4
			Εσθονία	17,0	23,2	26,0	23,8
			Ουγγαρία	16,3	16,5	18,3	21,0
			Λιθουανία	23,1	32,6	29,0	22,6
			Λετονία	28,9	29,4	31,8	28,4
			Πολωνία	22,7	22,2	21,4	22,2
			Σλοβακία	23,2	25,7	22,8	20,5
			Σλοβενία	20,2	20,2	19,9	19,1
			Τσεχία	18,8	21,1	17,2	19,1
			Μάλτα	16,2	17,2	17,7	16,0
			Κύπρος	17,2	18,0	19,0	19,0

Πηγή: Eurostat

από την αύξηση του κινδύνου φτώχειας υπάρχει και δραματική επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης του φτωχού πληθυσμού. Ωστόσο, σε πολλές χώρες της ΕΕ το χάσμα της φτώχειας έχει μειωθεί. Αυτό πιθανόν αντανακλά αφενός το γεγονός ότι στις εν λόγω χώρες μετά την οικονομική κρίση ένα σημαντικό κομμάτι των φτωχών έχει βρεθεί οριακά κάτω από το όριο της φτώχειας –με αποτέλεσμα το διάμεσο εισόδημα των φτωχών να εμφανίζεται αυξημένο σε σχέση με το κατώφλι φτώχειας– ή/και αφετέρου ότι το διάμεσο εισόδημα έχει υποστεί τέτοια μείωση, ώστε τα εισοδήματα των φτωχών απέχουν πλέον λιγότερο από το όριο φτώχειας.

Οι παραπάνω αναλύσεις, όπως και οι συγκρίσεις του ποσοστού φτώχειας (σχετικής ή απόλυτης) μεταξύ των χωρών της ΕΕ με βάση τις επίσημες εκτιμήσεις της Eurostat, στηρίζονται σε εθνικές γραμμές σχετικής φτώχειας. Δηλαδή το όριο φτώχειας προσδιορίζεται με βάση το ύψος και τη διανομή του εισοδήματος

Πίνακας 3.5: Ποσοστά (%) φτώχειας με βάση τις γραμμές φτώχειας Δανίας και Ελλάδας, ΕΕ-27, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

		Τύπος κοινωνικού κράτους	Χώρα	Εθνικές γραμμές φτώχειας	Γραμμή φτώχειας Ελλάδας	Γραμμή φτώχειας Δανίας
ΕΕ-27	ΕΕ-15	Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	13,1	4,4	13,1
			Σουηδία	14	3,4	16,9
			Φινλανδία	13,7	2,3	16,7
			Ολλανδία	11	2,4	12,7
		Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	12,6	2,3	12,5
			Βέλγιο	15,3	3,5	19,7
			Γερμανία	15,8	4	18,7
			Γαλλία	14	3,2	17,8
			Λουξεμβούργο	13,6	0,9	3,4
		Φιλελεύθερο	Μ. Βρετανία	16,2	5,5	22,4
			Ιρλανδία	-	-	-
		Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	19,6	10,5	30,8
			Ισπανία	21,8	17,2	41,5
			Ελλάδα	**21,4**	**21,4**	**48,8**
			Πορτογαλία	18	25,4	59,4
		Νέα μέλη	Ρουμανία	22,2	83,2	97
			Βουλγαρία	22,4	55,6	85,1
			Εσθονία	17,5	0,7	0,9
			Ουγγαρία	13,8	45,6	83,1
			Λιθουανία	20	54	83,9
			Λετονία	19,3	56,6	82,8
			Πολωνία	17,7	38,1	74,6
			Σλοβακία	13	24,8	70
			Σλοβενία	13,6	8	30,7
			Τσεχία	9,8	16,3	62,1
			Μάλτα	15,4	6,5	30,7
			Κύπρος	14,5	1,9	14,4

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

κάθε χώρας. Στα συγκεκριμένα όρια όμως δεν λαμβάνονται υπόψη οι μεγάλες διαφορές στο ύψος του διάμεσου εισοδήματος μεταξύ των χωρών, με αποτέλεσμα οι αντίστοιχες συγκρίσεις να συσκοτίζουν τις πραγματικές διαφορές στο επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων που ζουν σε διαφορετικές χώρες.[20] Στον Πίνακα 3.5 παρατίθενται τα ποσοστά φτώχειας των χωρών της ΕΕ-15 κάνοντας χρήση του ορίου φτώχειας

20. Από το 2005 και μετά τόσο η τυπική απόκλιση των χρηματικών *ορίων φτώχειας* (σε μονάδες αγοραστικής δύναμης – PPS) των χωρών της ΕΕ-15 όσο και το εύρος των τιμών (που δίνεται από το λόγο Max/Min) εμφανίζουν διαρκή ανοδική τάση. Παρόμοια τάση, αλλά σε αρκετά υψηλότερο επίπεδο, εμφανίζουν και τα αντίστοιχα μεγέθη για την ΕΕ-27. Τα δεδομένα υπογραμμίζουν τη σταδιακά εντεινόμενη εισοδηματική απόκλιση μεταξύ των κατοίκων των χωρών-μελών της ΕΕ. Οι Παπαθεοδώρου και Παυλόπουλος (Papatheodorou and Pavlopoulos, 2014) χρησιμοποιούν διαφορετικούς δείκτες ανισότητας για να αναδείξουν την ευμεταβλητότητα της συνολικής ανισότητας του εισοδήματος *μεταξύ*, αλλά και *εντός*, των χωρών της ΕΕ-15.

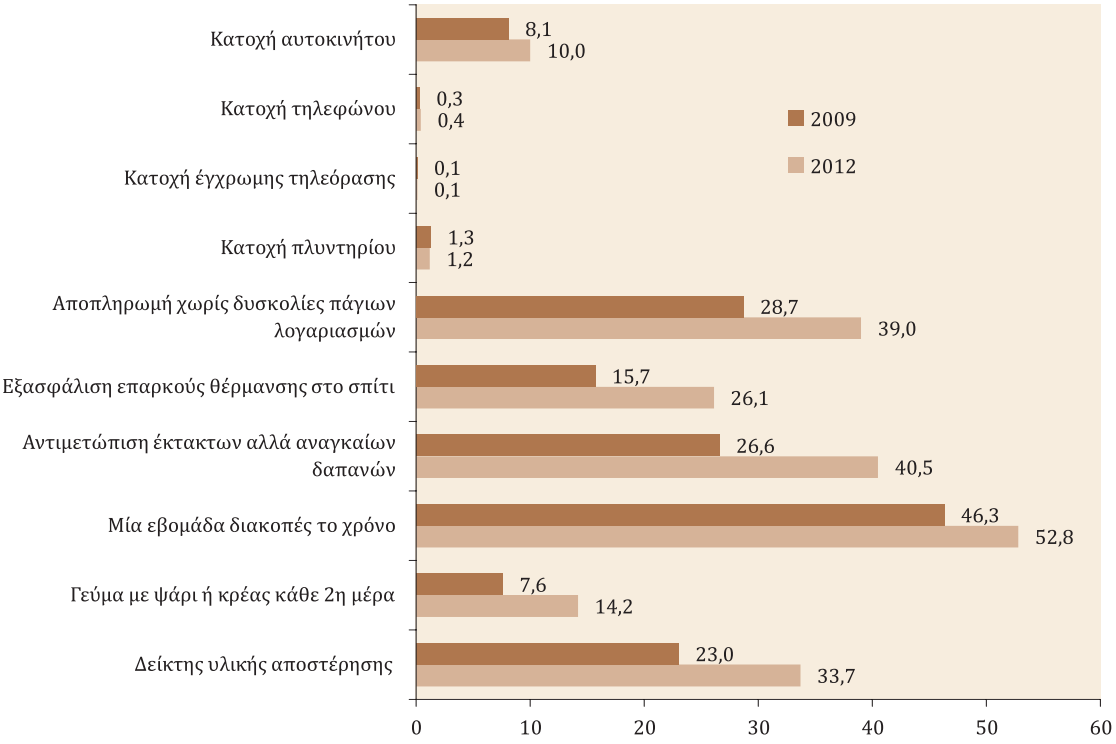
της Δανίας και της Ελλάδας και σταθμίζοντας το εισόδημα κάθε χώρας με βάση την αγοραστική του δύναμη. Υιοθετώντας ένα κοινό όριο φτώχειας στη συγκριτική ανάλυση, αποκαλύπτονται οι τεράστιες διαφορές που υπάρχουν στο επίπεδο διαβίωσης των κατοίκων της ΕΕ. Η διαφορά μεταξύ του ποσοστού του πληθυσμού που ζει σε συνθήκες φτώχειας στις χώρες της νότιας Ευρώπης και του αντίστοιχου ποσοστού στις χώρες της κεντρικής και της βόρειας Ευρώπης είναι αρκετά υψηλότερη σε σύγκριση με αυτή που προκύπτει όταν χρησιμοποιούνται οι εθνικές γραμμές φτώχειας. Έτσι, για το 2010, με βάση το όριο φτώχειας της Δανίας, το 48,8% των κατοίκων στην Ελλάδα και το 59,4% στην Πορτογαλία διαβιώνουν σε συνθήκες αντίστοιχες με εκείνες του 13,1% των φτωχότερων Δανών ή του 12,7% των φτωχότερων Ολλανδών.

Όταν χρησιμοποιείται ως βάση σύγκρισης το όριο φτώχειας της Ελλάδας, διαπιστώνουμε ότι λιγότερο από το 4,4% του πληθυσμού στις χώρες που έχουν αναπτύξει σοσιαλδημοκρατικό ή συντηρητικό-κορπορατιστικό κοινωνικό κράτος έχουν συνθήκες διαβίωσης αντίστοιχες με αυτές που έχει το 21,4% των φτωχών Ελλήνων. Είναι ενδεικτικό ότι μόλις το 2,4% των Ολλανδών, το 2,3% των Αυστριακών και των Φινλανδών και το 0,9% των Λουξεμβούργιων ζει σε αντίστοιχες συνθήκες φτώχειας με αυτές που ζει ένας στους πέντε Έλληνες.

Τα τελευταία χρόνια η Eurostat, συμπληρωματικά στο δείκτη σχετικής φτώχειας, υπολογίζει δείκτες υλικής αποστέρησης που καταρτίζονται με βάση τη δυνατότητα των νοικοκυριών να καλύψουν τις ακόλουθες βασικές ανάγκες: 1) γεύμα με ψάρι ή κρέας κάθε δεύτερη μέρα, 2) μία εβδομάδα διακοπές το χρόνο, 3) αντιμετώπιση έκτακτων αλλά αναγκαίων δαπανών, 4) εξασφάλιση επαρκούς θέρμανσης στο σπίτι, 5) αποπληρωμή πάγιων λογαριασμών χωρίς δυσκολίες, 6) κατοχή πλυντηρίου στην κατοικία διαμονής, 7) κατοχή έγχρωμης τηλεόρασης στην κατοικία διαμονής, 8) κατοχή τηλεφώνου και 9) κατοχή αυτοκινήτου. Ένα άτομο (ή νοικοκυριό) θεωρείται ότι βιώνει υλική αποστέρηση όταν δεν δύναται να ικανοποιήσει τουλάχιστον 3 από τις παραπάνω ανάγκες. Τα σχετικά στοιχεία για την Ελλάδα παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 3.2. Με βάση τον συγκεκριμένο δείκτη προκύπτει ότι το ποσοστό των ατόμων που αντιμετώπισαν υλική αποστέρηση το 2012 αυξήθηκε σε 33,7% από 23% που ήταν το 2009. Η δραματική αυτή αύξηση απορρέει κυρίως από τη μεγάλη άνοδο στο ποσοστό των ατόμων που δεν μπορούν να αποπληρώσουν χωρίς δυσκολίες πάγιους λογαριασμούς και αδυνατούν να αντιμετωπίσουν έκτακτες αλλά αναγκαίες δαπάνες. Επίσης, αξιοσημείωτη είναι η αύξηση στην αδυναμία των νοικοκυριών να εξασφαλίσουν επαρκή θέρμανση στο σπίτι καθώς και διατροφή που να περιλαμβάνει κάθε δεύτερη μέρα κρέας ή ψάρι. Τα παραπάνω στοιχεία επιβεβαιώνουν τη δραματική επιδείνωση στις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια.

Επιπλέον, με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται στο Διάγραμμα 3.3, από το 2009 έχει αυξηθεί στην Ελλάδα σημαντικά το ποσοστό του πληθυσμού που δηλώνει ότι αντιμετωπίζει προβλήματα στην περιοχή διαμονής του. Συγκεκριμένα, το 2012 αυξήθηκε (σε 25,1% από 23,5% που ήταν το 2009) το ποσοστό του πληθυσμού που δηλώνει ότι υπάρχουν προβλήματα λόγω εγκλημάτων, βίας ή βανδαλισμών στη γειτονιά του. Ρύπανση ή άλλα περιβαλλοντικά προβλήματα στην περιοχή διαμονής δηλώθηκαν από το 25,9% του πληθυσμού, όταν το αντίστοιχο ποσοστό το 2009 ήταν 22,9%. Επί-

Διάγραμμα 3.2: Ποσοστό (%) του πληθυσμού που αδυνατεί να καλύψει συγκεκριμένες βασικές ανάγκες, Ελλάδα, 2009-2012 (έρευνες 2009-2012)

Πηγή: Eurostat

σης, το διάστημα 2009-2012 ενισχύθηκε σημαντικά και το ποσοστό του πληθυσμού που δηλώνει ότι στη γειτονιά του υπάρχει έντονο πρόβλημα θορύβου. Τα στοιχεία αυτά αποκαλύπτουν την επιδείνωση στο περιβάλλον διαβίωσης για μεγάλο μέρος του πληθυσμού της ελληνικής επικράτειας κατά την περίοδο της οικονομικής κρίσης. Καταδεικνύουν ακόμη την ανάγκη ουσιαστικής παρέμβασης για την άμβλυνση των διαρκώς επιδεινούμενων προβλημάτων σε πολλές περιοχές και γειτονιές της χώρας.

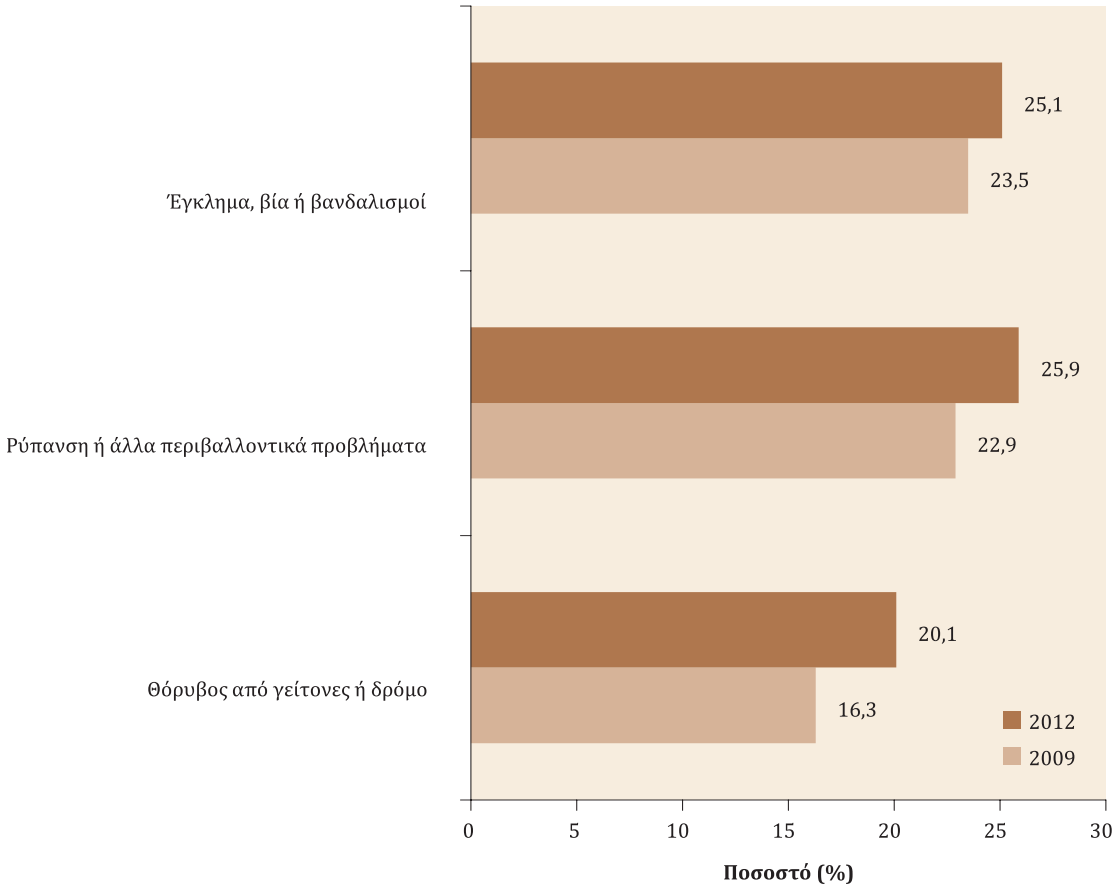
3.3 Φτώχεια και κοινωνικές μεταβιβάσεις

Σημαντικό ρόλο στη διαμόρφωση της κατανομής του εισοδήματος και, κατά συνέπεια, του επιπέδου της φτώχειας σε μια χώρα παίζει το σύστημα κοινωνικής προστασίας. Όπως έχει επισημανθεί σε προηγούμενες εργασίες, η διάρθρωση και το ύψος των κοινωνικών μεταβιβάσεων αποτελούν κρίσιμους παράγοντες προκειμένου να γίνουν κατανοητές οι διαφορές στο επίπεδο της εισοδηματικής ανισότητας και της φτώχειας μεταξύ των χωρών.[21] Στην ενότητα αυτή διερευνάται αρχικά η επίδραση που έχουν οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα στο ποσοστό του πληθυσμού που βρίσκεται κάτω από το όριο φτώχειας στις χώρες της ΕΕ.[22] Για τις ανάγκες της ανάλυσης διακρίνου-

21. Βλ. μεταξύ άλλων Παπαθεοδώρου και Πετμεζίδου (2004, 2005), Papatheodorou and Petmesidou (2006), Παπαθεοδώρου (2006, 2008), Παπαθεοδώρου κ.ά. (2008), Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010), Heady et al. (2001) και Guio (2005).

22. Είναι προφανές ότι σημαντικό τμήμα των μεταβιβάσεων αφορούν παροχές σε είδος (π.χ. στον τομέα

Διάγραμμα 3.3: Ποσοστό (%) του πληθυσμού που δηλώνει συγκεκριμένα προβλήματα στην περιοχή διαμονής, Ελλάδα, 2009-2012 (έρευνες 2009-2012)

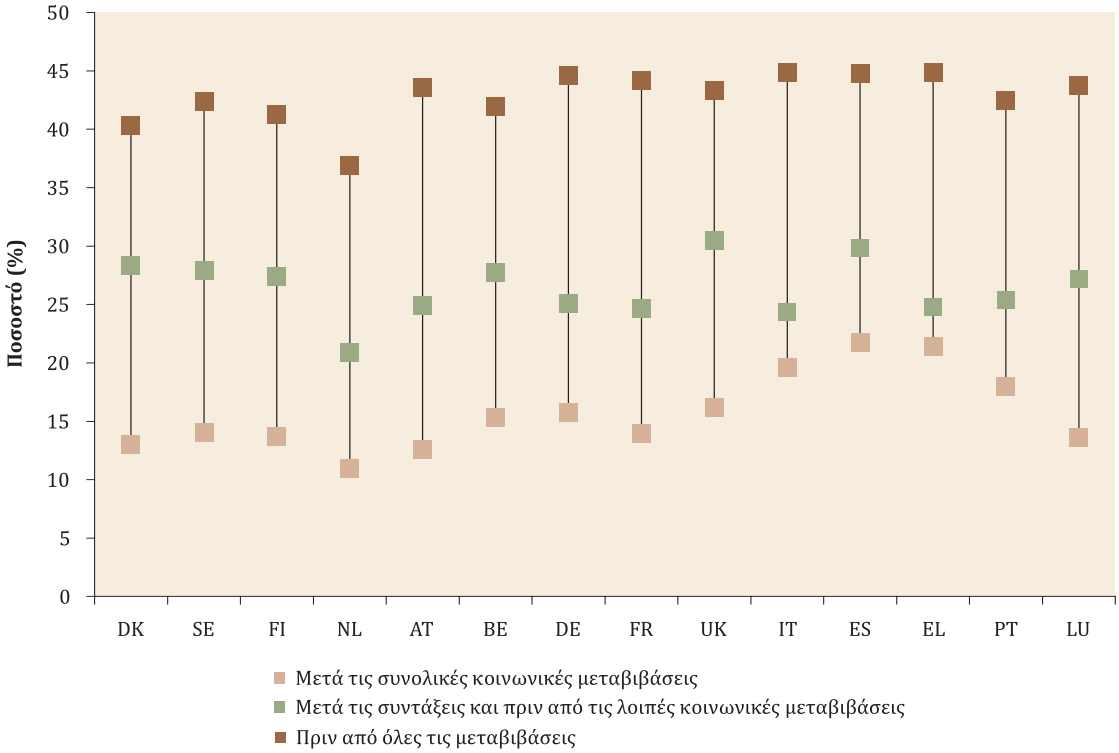
Πηγή: Eurostat

με τις κοινωνικές μεταβιβάσεις σε *συντάξεις* και *λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις*. Στις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις περιλαμβάνονται τα διάφορα επιδόματα (όπως οικογενειακά, στεγαστικά, αναπηρίας, ανεργίας, κοινωνικής αρωγής) και οι προνοιακές παροχές.

Τα στοιχεία του Διαγράμματος 3.4 αποκαλύπτουν τη σημαντική επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα (δηλαδή των συντάξεων και των διαφόρων επιδομάτων) στη διαμόρφωση του ποσοστού φτώχειας σε κάθε χώρα. Στην Ελλάδα καταγράφεται διαχρονικά πολύ χαμηλή επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στη φτώχεια. Κάτι τέτοιο συνεχίζεται και μετά την εκδήλωση της οικονομικής κρίσης. Μπορεί εύκολα να παρατηρήσει κανείς ότι οι διαφορές στον κίνδυνο φτώχειας για τα εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις δεν είναι το ίδιο έντονες σε όλες τις χώρες της ΕΕ-15. Μάλιστα, για τα εισοδήματα μετά τις συντάξεις αλλά πριν από τις υπόλοιπες κοινωνικές μεταβιβάσεις η Ελλάδα παρουσιάζει ένα από τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας στην ΕΕ-15. Με την ενσωμάτωση στο διαθέσιμο εισόδημα των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων το ποσοστό φτώ-

της εκπαίδευσης και της περίθαλψης). Οι διαφορές στις παροχές σε είδος ενδέχεται να αμβλύνουν ή να οξύνουν τις παρατηρούμενες διαφορές στο επίπεδο διαβίωσης –ιδιαίτερα των φτωχότερων τμημάτων του πληθυσμού– μεταξύ των χωρών.

Διάγραμμα 3.4: Ποσοστό (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, ΕΕ-15, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

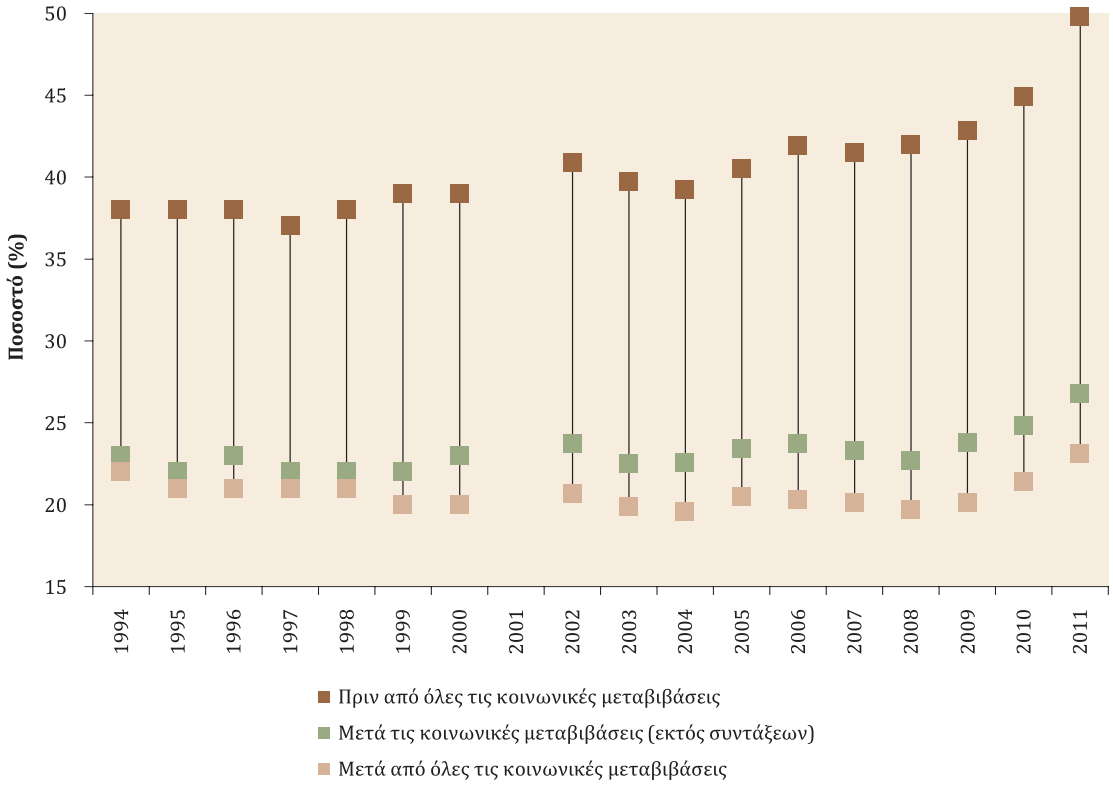

Πηγή: Eurostat

χειας στην Ελλάδα μαζί με αυτό της Ισπανίας είναι από τα υψηλότερα στην ΕΕ-15. Το υψηλό λοιπόν ποσοστό φτώχειας στη Ελλάδα είναι αποτέλεσμα κυρίως της χαμηλής αναδιανεμητικής επίδρασης των λοιπών, εκτός συντάξεων, κοινωνικών μεταβιβάσεων (δηλαδή των διαφόρων επιδομάτων, όπως οικογενειακά, ανεργίας, στέγασης κ.λπ.). Το 2010 η μείωση της φτώχειας στην Ελλάδα λόγω της παροχής των συγκεκριμένων επιδομάτων ήταν μόλις 3,4 ποσοστιαίες μονάδες (από 24,8% σε 21,4%), όταν στις περισσότερες χώρες της ΕΕ-15 η αντίστοιχη μείωση ξεπερνούσε τις 10 ποσοστιαίες μονάδες. Η επίδραση αυτή είναι η χαμηλότερη μεταξύ όλων των χωρών της ΕΕ-15. Το παραπάνω γεγονός αναδεικνύει την ανάγκη τόσο για την αύξηση των εν λόγω μεταβιβάσεων (οι οποίες καταλαμβάνουν το χαμηλότερο ποσοστό του ΑΕΠ μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15) όσο και για τη βελτίωση της αποτελεσματικότητάς τους. Οι πρόσφατες όμως πολιτικές που ασκούνται στη χώρα στο πλαίσιο της δημοσιονομικής πειθαρχίας κινούνται προς την αντίθετη κατεύθυνση, οδηγώντας σε περαιτέρω αποδυνάμωση του ρόλου των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων.

Η ανεπάρκεια των κοινωνικών μεταβιβάσεων σε χρήμα στην άμβλυνση της σχετικής φτώχειας στην Ελλάδα γίνεται επίσης αντιληπτή μέσω του Διαγράμματος 3.5. Όπως παρατηρούμε, διαχρονικά το ποσοστό σχετικής φτώχειας παρουσιάζει ορισμένες ήπιες μεταβολές και μόνο, αλλά η διανεμητική επίδραση των συντάξεων στην Ελλάδα γίνεται όλο και περισσότερο αισθητή, αφού εμφανίζει μια σταδιακή αύξηση ως προς τη μείωση της φτώχειας από 15 περίπου ποσοστιαίες μονάδες στα μέσα του 1990 σε περισσότερο από

Διάγραμμα 3.5: Ποσοστό (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, Ελλάδα, εισοδήματα 1994-2011 (έρευνες 1995-2012)

Πηγή: Eurostat

20 ποσοστιαίες μονάδες το 2011. Η μείωση στη φτώχεια που επιφέρουν οι υπόλοιπες παροχές παραμένει σχεδόν αμετάβλητη καθ' όλη τη διάρκεια της δεκαετίας του 2000, στις 3 περίπου ποσοστιαίες μονάδες. Την περίοδο όμως 1994-1999 η διανεμητική επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων ήταν ακόμη χαμηλότερη. Δεδομένης της συμβολής και του ειδικού βάρους των συντάξεων στην άμβλυνση της σχετικής φτώχειας, μπορούμε να εικάσουμε ότι η σφοδρότατη περικοπή των κύριων και των επικουρικών συντάξεων, που ακολούθησε μετά το 2011, θα έχει συντελέσει σημαντικά στην επιδείνωση της φτώχειας και των συνθηκών διαβίωσης μεγάλων τμημάτων του πληθυσμού. Θα πρέπει όμως να σημειωθεί ότι η οριζόντια και γενικευμένη μείωση των καθαρών απολαβών των συνταξιούχων και η επίδραση που αυτή έχει στο επίπεδο διαβίωσης μπορεί να μην αποτυπωθούν επαρκώς από την αντίστοιχη μεταβολή του συνολικού ποσοστού σχετικής φτώχειας κατά τα επόμενα έτη, εφόσον η εν λόγω η μείωση επιδρά σημαντικά και στον καθορισμό του ίδιου του ορίου φτώχειας.

Στον Πίνακα 3.6 παραθέτουμε τα ποσοστά φτώχειας στην Ελλάδα ανά ομάδες πληθυσμού πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, ενώ στον Πίνακα 3.7 παρουσιάζεται η ποσοστιαία μεταβολή στη σχετική φτώχεια ως αποτέλεσμα των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Μια γενική διαπίστωση που προκύπτει είναι ότι σε όλες σχεδόν τις επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες (όπως συμβαίνει και στο σύνολο του πληθυσμού) η επίδραση των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων στη φτώχεια είναι

Πίνακας 3.6: Ποσοστό (%) φτώχειας πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις ανά ομάδες πληθυσμού, Ελλάδα, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός συντάξεων)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις
Μέγεθος νοικοκυριού				
1 άτομο	59,7	57,4	31,1	25,8
2 άτομα	66,2	64,8	25,0	20,8
3 άτομα	43,3	39,3	23,3	19,6
4 άτομα	32,7	30,4	24,2	22,6
5 άτομα	40,4	29,5	28,7	18,8
6 ή περισσότερα άτομα	59,3	46,7	37,6	28,7
Τύπος νοικοκυριού				
Μονομελές νοικοκυριό	59,8	57,4	31,1	25,8
2 ενήλικες κάτω των 65 ετών χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	34,6	31,6	19,2	16,5
2 ενήλικες (τουλάχιστον ο ένας άνω των 64 ετών) χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	87,7	87,3	28,2	22,8
Άλλα νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	51,8	47,2	21,2	17,7
Μονογονεϊκά νοικοκυριά	52,9	47,3	49,3	43,6
2 γονείς με 1 εξαρτώμενο παιδί	25,2	21,6	21,5	18,1
2 γονείς με 2 εξαρτώμενα παιδιά	26,6	25,3	25,5	24,2
2 γονείς με 3 ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	40,7	24,0	36,5	21,5
Άλλα νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	40,9	37,1	27,2	24,7
Λοιποί τύποι νοικοκυριών	44,5	44,5	31,5	31,5
Ηλικία υπεύθυνου				
Έως 24 ετών	40,7	36,9	40,7	36,9
25-34 ετών	24,1	21,6	23,1	20,8
35-44 ετών	24,2	21,0	23,5	20,4
45-54 ετών	31,0	28,1	24,3	21,8
55-64 ετών	51,2	47,9	23,8	21,0
65 ετών και άνω	82,4	80,2	27,0	21,6
Επαγγελματική κατάσταση υπεύθυνου				
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	17,8	14,7	16,7	13,8
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	45,2	41,1	39,5	36,9
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	10,2	8,9	9,1	8,0
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	21,2	20,7	18,6	18,0
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	46,9	40,0	44,6	37,1
Άνεργος	59,4	50,7	54,8	47,9
Συνταξιούχος	79,5	77,4	24,2	19,6
Μη οικονομικά ενεργός	63,8	59,7	39,3	32,8
Επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου				
Καμία εκπαίδευση	91,7	84,7	48,1	41,0
Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	87,9	86,1	44,3	34,3
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	66,8	62,6	37,0	31,5
Απόφοιτος γυμνασίου	51,5	47,9	34,6	31,0
Απόφοιτος λυκείου	38,4	35,9	22,4	19,7
Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	33,5	27,8	18,9	14,3
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	20,5	20,0	6,6	6,2

(Συνέχεια στην επόμενη σελίδα)

(Συνέχεια από την προηγούμενη σελίδα)

	Πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις	Μετά τις λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός συντάξεων)	Μετά τις συντάξεις και πριν από τις λοιπές μεταβιβάσεις	Μετά τις συνολικές μεταβιβάσεις
Ηλικία ατόμου				
0-6 ετών	24,0	21,5	22,9	20,6
7-15 ετών	32,1	28,4	29,3	25,8
16-24 ετών	37,4	34,6	29,2	27,0
25-34 ετών	33,0	29,7	20,4	17,5
35-44 ετών	29,2	25,7	22,7	19,4
45-54 ετών	33,9	30,4	23,5	20,5
55-64 ετών	58,5	55,6	23,5	20,2
65 ετών και άνω	85,4	83,7	29,5	24,3
Επαγγελματική κατάσταση ατόμου				
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	18,4	15,5	12,9	10,5
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	49,4	44,4	37,2	32,9
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	12,3	10,7	6,5	5,7
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	22,0	21,1	16,8	15,8
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	36,3	31,6	28,6	23,8
Άνεργος	55,8	49,5	41,4	36,6
Συνταξιούχος	81,2	79,0	24,6	19,8
Μη οικονομικά ενεργός	55,8	52,8	34,0	29,6
Επίπεδο εκπαίδευσης ατόμου				
Καμία εκπαίδευση	89,2	84,1	52,2	39,6
Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	86,9	83,2	43,0	34,8
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	70,9	67,6	35,3	29,8
Απόφοιτος γυμνασίου	51,6	48,2	32,4	28,3
Απόφοιτος λυκείου	41,2	38,3	23,5	20,8
Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	34,8	30,9	18,4	15,8
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	26,5	24,8	8,0	7,1
Φύλο ατόμου				
Άνδρας	43,3	40,3	24,4	21,2
Γυναίκα	46,9	43,9	25,7	22,2
Γεωγραφική περιοχή				
Βόρεια Ελλάδα/Θεσσαλία	48,9	45,3	29,6	25,1
Δυτική Ελλάδα/Πελοπόννησος/Ιόνιο	50,5	47,4	29,7	25,6
Αττική	41,6	39,4	20,9	18,6
Αιγαίο/Κρήτη	35,7	32,6	18,0	15,0

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Σημείωση: Η ομαδοποίηση με βάση την επαγγελματική κατάσταση και το επίπεδο εκπαίδευσης των ατόμων αναφέρεται σε μέλη νοικοκυριών 16 ετών και άνω.

πολύ περιορισμένη σε σχέση με εκείνη των συντάξεων.

Όταν ο πληθυσμός ομαδοποιείται με βάση το μέγεθος του νοικοκυριού, διαπιστώνεται ότι οι λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις μειώνουν περισσότερο το ποσοστό φτώχειας στα νοικοκυριά με 5 άτομα (κατά 10,9 ποσοστιαίες μονάδες) και με 6 και πλέον άτομα (κατά 12,6 ποσοστιαίες μονάδες), ενώ η μικρότερη μείωση καταγράφεται στα νοικοκυριά που έχουν 2 μέλη (κατά 1,4 ποσοστιαίες μονάδες). Οι συντάξεις έχουν τη μεγαλύτερη επίδραση

Πίνακας 3.7: Ποσοστιαία (%) μεταβολή στη φτώχεια οφειλόμενη στις κοινωνικές μεταβιβάσεις ανά ομάδες πληθυσμού, Ελλάδα, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

	Λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός συντάξεων)	Μόνο συντάξεις	Συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις
Μέγεθος νοικοκυριού			
1 άτομο	-3,9	-47,9	-56,8
2 άτομα	-1,4	-62,2	-68,6
3 άτομα	-9,2	-46,2	-54,7
4 άτομα	-7,0	-26,0	-30,9
5 άτομα	-27,0	-29,0	-53,5
6 ή περισσότερα άτομα	-21,2	-36,6	-51,6
Τύπος νοικοκυριού			
Μονομελές νοικοκυριό	-4,0	-48,0	-56,9
2 ενήλικες κάτω των 65 ετών χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	-8,7	-44,5	-52,3
2 ενήλικες (τουλάχιστον ο ένας άνω των 64 ετών) χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	-0,5	-67,8	-74,0
Άλλα νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	-8,9	-59,1	-65,8
Μονογονεϊκά νοικοκυριά	-10,6	-6,8	-17,6
2 γονείς με 1 εξαρτώμενο παιδί	-14,3	-14,7	-28,2
2 γονείς με 2 εξαρτώμενα παιδιά	-4,9	-4,1	-9,0
2 γονείς με 3 ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	-41,0	-10,3	-47,2
Άλλα νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	-9,3	-33,5	-39,6
Λοιποί τύποι νοικοκυριών	0,0	-29,2	-29,2
Ηλικία υπεύθυνου			
Έως 24 ετών	-9,3	0,0	-9,3
25-34 ετών	-10,4	-4,1	-13,7
35-44 ετών	-13,2	-2,9	-15,7
45-54 ετών	-9,4	-21,6	-29,7
55-64 ετών	-6,4	-53,5	-59,0
65 ετών και άνω	-2,7	-67,2	-73,8
Επαγγελματική κατάσταση υπεύθυνου			
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	-17,4	-6,2	-22,5
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	-9,1	-12,6	-18,4
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	-12,7	-10,8	-21,6
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	-2,4	-12,3	-15,1
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	-14,7	-4,9	-20,9
Άνεργος	-14,6	-7,7	-19,4
Συνταξιούχος	-2,6	-69,6	-75,3
Μη οικονομικά ενεργός	-6,4	-38,4	-48,6
Επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου			
Καμία εκπαίδευση	-7,6	-47,5	-55,3
Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	-2,0	-49,6	-61,0
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	-6,3	-44,6	-52,8
Απόφοιτος γυμνασίου	-7,0	-32,8	-39,8
Απόφοιτος λυκείου	-6,5	-41,7	-48,7
Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	-17,0	-43,6	-57,3
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	-2,4	-67,8	-69,8

(Συνέχεια στην επόμενη σελίδα)

(Συνέχεια από την προηγούμενη σελίδα)

	Λοιπές κοινωνικές μεταβιβάσεις (εκτός συντάξεων)	Μόνο συντάξεις	Συνολικές κοινωνικές μεταβιβάσεις
Ηλικία ατόμου			
0-6 ετών	-10,4	-4,6	-14,2
7-15 ετών	-11,5	-8,7	-19,6
16-24 ετών	-7,5	-21,9	-27,8
25-34 ετών	-10,0	-38,2	-47,0
35-44 ετών	-12,0	-22,3	-33,6
45-54 ετών	-10,3	-30,7	-39,5
55-64 ετών	-5,0	-59,8	-65,5
65 ετών και άνω	-2,0	-65,5	-71,5
Επαγγελματική κατάσταση ατόμου			
Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	-15,8	-29,9	-42,9
Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	-10,1	-24,7	-33,4
Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	-13,0	-47,2	-53,7
Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	-4,1	-23,6	-28,2
Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	-12,9	-21,2	-34,4
Άνεργος	-11,3	-25,8	-34,4
Συνταξιούχος	-2,7	-69,7	-75,6
Μη οικονομικά ενεργός	-5,4	-39,1	-47,0
Επίπεδο εκπαίδευσης ατόμου			
Καμία εκπαίδευση	-5,7	-41,5	-55,6
Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	-4,3	-50,5	-60,0
Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	-4,7	-50,2	-58,0
Απόφοιτος γυμνασίου	-6,6	-37,2	-45,2
Απόφοιτος λυκείου	-7,0	-43,0	-49,5
Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	-11,2	-47,1	-54,6
Τριτοβάθμια εκπαίδευση	-6,4	-69,8	-73,2
Φύλο ατόμου			
Άνδρας	-6,9	-43,6	-51,0
Γυναίκα	-6,4	-45,2	-52,7
Γεωγραφική περιοχή			
Βόρεια Ελλάδα/Θεσσαλία	-7,4	-39,5	-48,7
Δυτική Ελλάδα/Πελοπόννησος/Ιόνιο	-6,1	-41,2	-49,3
Αττική	-5,3	-49,8	-55,3
Αιγαίο/Κρήτη	-8,7	-49,6	-58,0

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

στη μείωση της φτώχειας στα νοικοκυριά με 2 άτομα (πάνω από 41,2 ποσοστιαίες μονάδες) και τη μικρότερη στα νοικοκυριά με 4 ή περισσότερα άτομα. Με βάση το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα, στο οποίο έχουν συμπεριληφθεί όλες οι κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα, το χαμηλότερο ποσοστό φτώχειας παρατηρείται στα νοικοκυριά με 5 άτομα (18,8%).

Εναλλακτικά, όταν η ομαδοποίηση γίνεται σύμφωνα με τον τύπο του νοικοκυριού, πολύ μεγάλο ποσοστό φτώχειας για τα εισοδήματα πριν από τις κοινωνικές μεταβιβάσεις κατα-

γράφεται στα νοικοκυριά με 2 ενήλικες όπου τουλάχιστον ο ένας από τους δύο είναι άνω των 64 ετών χωρίς εξαρτώμενα τέκνα (87,7%). Ωστόσο, όπως είναι αναμενόμενο, μετά το συνυπολογισμό των συντάξεων στο εισόδημα, το ποσοστό αυτό μειώνεται σημαντικά στο 22,8%. Με βάση τον τύπο του νοικοκυριού, ο χαμηλότερος κίνδυνος φτώχειας εμφανίζεται στα νοικοκυριά που αποτελούνται από 2 ενήλικες κάτω των 65 ετών χωρίς εξαρτώμενα παιδιά. Τα μονογονεϊκά νοικοκυριά είναι αυτά που εμφανίζουν συντριπτικά τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας (43,6%). Σε αυτή την ομάδα των νοικοκυριών οι κοινωνικές μεταβιβάσεις εμφανίζουν σχετικά χαμηλή επίδραση στη μείωση του κινδύνου φτώχειας.

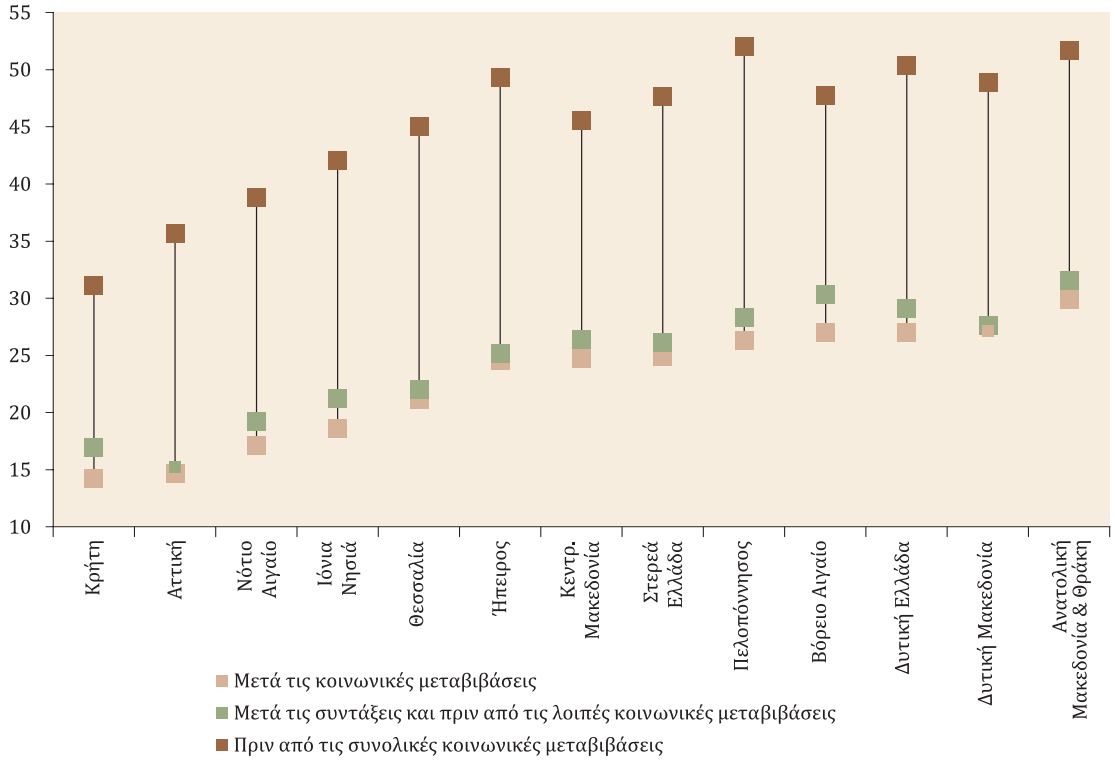
Με βάση την ηλικία του υπεύθυνου του νοικοκυριού, το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας (36,9%) ως προς το συνολικά διαθέσιμο εισόδημα (μετά το σύνολο των κοινωνικών μεταβιβάσεων) εμφανίζουν τα νοικοκυριά με υπεύθυνο έως 24 ετών. Η επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στο ποσοστό φτώχειας της συγκεκριμένης κατηγορίας είναι εξαιρετικά ασθενής. Στις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες δεν υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση ως προς τον κίνδυνο φτώχειας, με το οριακά χαμηλότερο ποσοστό φτώχειας να εμφανίζεται στα νοικοκυριά με υπεύθυνο ηλικίας 35-44 ετών.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στοιχεία που αφορούν την επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων με βάση την επαγγελματική κατάσταση του υπεύθυνου. Τα δεδομένα παρουσιάζουν ορισμένες διαφοροποιήσεις σε σχέση με τα αντίστοιχα στατιστικά ευρήματα του 2008 (εισοδήματα 2007).[23] Πιο συγκεκριμένα, τα νοικοκυριά με υπεύθυνο μισθωτό, είτε στον αγροτικό είτε στον μη αγροτικό τομέα, εμφανίζουν τα χαμηλότερα ποσοστά φτώχειας (13,8% και 8% αντίστοιχα) αλλά και τη μικρότερη επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων. Διαφορετική όμως είναι η κατάσταση των αυτοαπασχολουμένων. Οι αυτοαπασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα εμφανίζουν έναν από τους υψηλότερους κινδύνους φτώχειας (36,9%), ενώ είναι σχετικά χαμηλή η επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στην ομάδα αυτή. Ιδιαίτερα υψηλό κίνδυνο φτώχειας με επίσης χαμηλή επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων παρουσιάζουν και οι εργαζόμενοι μερικής απασχόλησης. Ακόμη, η αποτελεσματικότητα των λοιπών δαπανών παραμένει χαμηλή, τόσο στους ανέργους όσο και στους συνταξιούχους. Τα ευρήματα αυτά καταδεικνύουν τα κενά του συστήματος κοινωνικής προστασίας σε ό,τι αφορά την υποστήριξη τόσο των ανέργων όσο και των άλλων κατηγοριών επαγγελματικής κατάστασης που διακρίνονται στους πίνακες.

Ως προς την ομαδοποίηση με βάση το επίπεδο εκπαίδευσης του ατόμου καθώς και του υπεύθυνου του νοικοκυριού, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι οι κοινωνικές μεταβιβάσεις προκαλούν τη μεγαλύτερη μείωση στο ποσοστό φτώχειας στις ομάδες με τριτοβάθμια εκπαίδευση (κατά 73,2% και 69,8% αντίστοιχα). Λαμβάνοντας υπόψη ότι η εν λόγω μείωση στον κίνδυνο φτώχειας συντελείται κυρίως μέσω των συντάξεων, αυτό ενδεχομένως ερμηνεύεται από το γεγονός ότι οι υψηλότερες αμοιβές των εργαζομένων με υψηλή εκπαίδευση μεταφράζονται και σε υψηλότερες απολαβές κατά τη συνταξιοδότηση. Έτσι, το σύστημα κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα δεν αμβλύνει σημαντικά τις διαφορές που παρατηρούνται μεταξύ ομάδων του πληθυσμού με διαφορετικό επίπεδο εκπαίδευσης.

23. Βλ. Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010: 40, Πίνακας 3.5).

Διάγραμμα 3.6: Ποσοστό (%) φτώχειας στις περιφέρειες της Ελλάδας, εισοδήματα 2006-2010 (μέσος όρος ερευνών 2007-2011)

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της ΕΛΣΤΑΤ

Τέλος, από τα στοιχεία που παρουσιάζονται στους Πίνακες 3.6 και 3.7 δεν προκύπτουν σημαντικές διαφορές ως προς την επίδραση των κοινωνικών μεταβιβάσεων στη μείωση της φτώχειας τόσο μεταξύ ανδρών και γυναικών όσο και μεταξύ των ευρύτερων γεωγραφικών περιοχών της Ελλάδας. Εξαίρεση αποτελεί μόνο η ευρύτερη περιοχή του Αιγαίου και της Κρήτης, όπου οι μεταβιβάσεις αυτές εμφανίζουν σχετικά υψηλότερη διανεμητική επίδραση. Η Eurostat –για λόγους ανωνυμίας καθώς και για την αντιπροσωπευτικότητα του δείγματος– δεν δημοσιεύει εκτιμήσεις για μικρότερες γεωγραφικές ενότητες ούτε παρέχει τις αντίστοιχες μεταβλητές στα μικροδεδομένα που διαθέτει στους χρήστες. Για αυτόν το λόγο, στο Διάγραμμα 3.6 παρέχονται εκτιμήσεις σε επίπεδο περιφέρειας για τη φτώχεια στην Ελλάδα πριν από και μετά τις κοινωνικές μεταβιβάσεις, αξιοποιώντας τα μικροδεδομένα της ΕΛΣΤΑΤ από την ίδια έρευνα. Για να αντιμετωπιστεί το πρόβλημα της υποαντιπροσώπευσης, οι σχετικές εκτιμήσεις για τον κίνδυνο φτώχειας βασίζονται στον μέσο όρο των δεδομένων από τις έρευνες των πέντε τελευταίων ετών (2007 έως και 2011). Στο Διάγραμμα 3.6 οι περιφέρειες κατατάσσονται από αριστερά προς τα δεξιά με βάση τον μέσο κίνδυνο φτώχειας που εμφανίζουν για το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα των ατόμων. Το μεγαλύτερο ποσοστό φτώχειας με βάση το εισόδημα πριν από όλες τις κοινωνικές μεταβιβάσεις εκτιμάται στην Πελοπόννησο και στην Ανατολική Μακεδονία και Θράκη. Σε όλες τις περιφέρειες επιβεβαιώνεται ότι οι συντάξεις αποτελούν τον βασικό μηχανισμό μέσω του

Πίνακας 3.8: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά στη φτώχεια με βάση τα χαρακτηριστικά του νοικοκυριού, ΕΕ-15, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

			Μέγεθος νοικοκυριού						Τύπος νοικοκυριού									Πληθυσμιακή πυκνότητα στην περιοχή διαμονής		
			1 άτομο	2 άτομα	3 άτομα	4 άτομα	5 άτομα	6+ άτομα	Μονομελές νοικοκυριό	2 ενήλικες άνω των 65 ετών χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	2 ενήλικες (τουλάχιστον ο ένας άνω των 65 ετών) χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	Άλλα νοικοκυριά χωρίς εξαρτώμενα παιδιά	Μονογονεϊκά νοικοκυριά	2 γονείς με 1 εξαρτώμενο παιδί	2 γονείς με 2 εξαρτώμενα παιδιά	2 γονείς με 3 ή περισσότερα εξαρτώμενα παιδιά	Άλλα νοικοκυριά με εξαρτώμενα παιδιά	Λοιποί τύποι νοικοκυριών	Πυκνοκατοικημένη περιοχή	Περιοχή ενδιάμεσης πυκνότητας	Αραιοκατοικημένη περιοχή
Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	27,3	8,4	10,5	5,8	7,3	26,8	27,3	6,3	11,2	6,0	20,6	5,4	6,6	15,4	11,4	12,8	14,2	10,9	14,6
		Συνεισφορά στη φτώχεια	23,6	30,4	14,6	20,8	8,1	2,4	23,6	16,1	11,1	1,7	6,9	10,5	18,1	9,0	2,9	0,1	33,6	40,0	26,4
	Σουηδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	30,8	9,3	11,6	7,2	14,2	23,9	30,8	7,3	6,6	5,5	35,9	8,6	6,2	15,2	9,4	0,0	15,5	11,4	14,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	18,6	31,2	16,2	23,2	8,1	2,7	18,6	15,8	12,4	3,1	5,9	11,0	19,5	8,4	4,3	1,2	20,6	16,1	63,3
	Φινλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	32,5	8,5	7,7	7,3	9,0	25,1	32,5	8,8	6,3	5,9	21,9	6,6	9,7	19,1	10,3	-	11,4	12,5	15,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	19,3	33,4	15,5	18,5	8,1	5,2	19,3	19,7	11,5	3,3	4,7	11,0	16,1	11,3	3,0	0,0	26,2	13,7	60,0
	Ολλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	16,4	6,3	7,8	9,8	16,8	28,6	16,4	5,5	6,0	2,8	33,9	4,5	8,9	23,0	10,2	-	-	-	-
		Συνεισφορά στη φτώχεια	16,4	29,0	16,6	23,5	10,7	3,7	16,4	16,3	11,3	5,4	4,5	10,6	19,4	11,7	4,4	0,0	-	-	-
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	Ποσοστό (%) φτώχειας	23,9	10,8	7,5	7,3	14,0	25,4	23,9	8,9	11,7	5,0	26,2	6,4	8,5	16,7	14,6	-	16,6	8,5	11,7
		Συνεισφορά στη φτώχεια	15,9	25,2	20,6	21,9	10,5	5,9	15,9	13,1	10,5	12,7	3,4	10,9	14,0	7,7	11,8	0,0	36,1	25,4	38,5
	Βέλγιο	Ποσοστό (%) φτώχειας	21,4	16,6	11,7	9,6	11,5	30,7	21,4	9,9	22,0	6,1	38,5	9,2	8,7	16,2	8,9	9,0	18,8	10,9	13,4
		Συνεισφορά στη φτώχεια	15,2	27,6	19,5	19,9	11,3	6,5	15,2	14,2	10,2	7,7	6,6	11,2	14,9	11,7	7,8	0,4	54,3	41,4	4,3
	Γερμανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	32,3	13,2	10,6	8,6	16,2	15,1	32,3	11,3	10,3	4,9	37,1	9,8	11,9	22,1	17,5	56,0	16,4	14,4	17,8
		Συνεισφορά στη φτώχεια	19,8	34,1	18,7	18,6	6,5	2,3	19,8	16,4	14,5	6,9	5,3	11,9	14,4	6,4	4,4	0,1	48,6	36,7	14,7
	Γαλλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	19,0	9,2	12,1	12,6	21,5	31,4	19,0	7,7	6,8	6,9	33,9	10,3	15,1	25,7	13,8	0,0	16,3	10,9	14,3
		Συνεισφορά στη φτώχεια	15,3	30,6	18,1	23,2	8,5	4,3	15,3	16,5	11,3	5,7	6,0	11,7	18,8	9,7	4,6	0,5	46,2	35,6	18,2
	Λουξεμ-βούργο	Ποσοστό (%) φτώχειας	15,4	7,2	12,4	13,8	20,9	29,1	15,4	7,0	2,9	7,8	45,5	9,7	12,1	21,5	11,9	-	17,7	9,6	11,9
		Συνεισφορά στη φτώχεια	11,6	22,3	20,7	30,7	11,2	3,5	11,6	11,7	9,1	10,8	3,6	12,2	22,6	9,0	9,5	0,0	42,6	34,9	22,5
Φιλελεύθερο	Μεγάλη Βρετανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	25,4	15,1	14,5	11,9	15,1	27,6	25,4	10,8	17,7	9,0	33,5	13,3	23,4	36,7	26,0	0,0	17,3	15,5	13,3
		Συνεισφορά στη φτώχεια	13,3	27,7	20,4	23,3	10,6	4,8	13,3	14,4	11,1	10,8	6,3	10,8	16,0	8,3	9,1	0,0	56,6	29,1	14,3
	Ιρλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Συνεισφορά στη φτώχεια	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	24,0	14,5	16,0	20,5	29,1	37,6	24,0	12,5	13,7	10,6	35,7	17,3	26,0	41,6	24,9	-	18,9	18,9	23,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	12,5	22,9	25,5	28,2	8,2	2,7	12,5	9,3	11,8	17,0	3,2	13,1	17,9	4,2	10,8	0,0	43,8	40,5	15,7
	Ισπανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	24,6	19,4	17,6	23,0	28,3	42,6	24,6	16,2	21,3	16,0	38,9	16,9	24,2	20,8	24,7	31,5	17,0	24,5	28,6
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,1	22,8	26,2	34,2	7,1	2,6	7,1	11,3	10,3	19,3	2,2	13,5	20,9	3,1	12,2	0,1	51,4	21,4	27,2
	Ελλάδα	Ποσοστό (%) φτώχειας	25,2	20,4	19,1	22,5	18,5	28,7	25,2	16,2	22,3	17,2	43,2	17,7	19,8	34,5	19,5	32,7	18,4	20,3	24,7
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,7	21,4	23,9	41,9	3,8	1,3	7,7	8,2	12,6	23,0	1,3	10,1	26,2	2,0	8,2	0,7	43,2	14,0	42,8
	Πορτο-γαλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	27,5	18,3	14,1	16,0	16,9	43,3	27,5	16,2	19,5	9,1	27,9	15,6	0,0	0,0	0,0	0,0	14,3	20,1	22,3
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,2	23,1	29,2	26,8	9,5	4,1	7,2	9,9	11,2	19,6	3,6	15,0	16,4	3,5	13,3	0,2	44,6	33,0	22,5

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Σημείωση: Οι διαφορές στον κίνδυνο φτώχειας και στη συνεισφορά στη φτώχεια που παρατηρούνται εδώ σε σχέση με την αντίστοιχη Έκθεση του 2010 οφείλονται εν μέρει στη διαφορετική (πιο λεπτομερή) κατηγοριοποίηση της επαγγελματικής κατάστασης των ατόμων που παρέχει η έρευνα EU-SILC 2011.

οποίου ασκείται η διανεμητική επίδραση του συστήματος κοινωνικής προστασίας.

3.4 Ποσοστά φτώχειας και συνεισφορά στη φτώχεια ανά ομάδες πληθυσμού στην ΕΕ-15

Στους Πίνακες 3.8-3.10 παρουσιάζονται συγκριτικές εκτιμήσεις για τη φτώχεια στην Ελλάδα και στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15 με βάση συγκεκριμένα ατομικά, κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά του συνολικού πληθυσμού. Οι εκτιμήσεις αυτές αφορούν τον κίνδυνο φτώχειας και την ποσοστιαία συμμετοχή (συνεισφορά) κάθε ομάδας στο σύνολο των φτωχών.

Με βάση το μέγεθος του νοικοκυριού, στις περισσότερες χώρες της ΕΕ-15 τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά με 6 ή περισσότερα μέλη και τα νοικοκυριά με 1 μέλος. Στην Πορτογαλία και την Ισπανία το ποσοστό φτώχειας των νοικοκυριών με 6 ή περισσότερα μέλη ξεπερνάει το 40%, με σχετικά μικρή συνεισφορά στη συνολική φτώχεια (4,1% για την Πορτογαλία και 2,6% για την Ισπανία), γεγονός που οφείλεται στο μικρό μερίδιο που αντιπροσωπεύει η ομάδα αυτή στο σύνολο του πληθυσμού. Επίσης πολύ υψηλό κίνδυνο φτώχειας στα νοικοκυριά αυτά παρουσιάζουν η Ιταλία (37,6%), η Γαλλία (31,4%) και το Βέλγιο (30,7%), όπου όμως η συνεισφορά στη συνολική φτώχεια είναι εξίσου μειωμένη. Στην Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό φτώχειας εκτιμάται στο 28,7%, με συμμετοχή όμως στην εθνική φτώχεια μόλις 1,3%. Από την άλλη μεριά, στις αντιπροσωπευτικές χώρες του σοσιαλδημοκρατικού μοντέλου (Σουηδία, Δανία και Φινλανδία) καθώς και στη Γερμανία τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας εμφανίζουν μονομελή νοικοκυριά. Η συνεισφορά στη φτώχεια της συγκεκριμένης ομάδας νοικοκυριών είναι σημαντικά υψηλότερη σε όλες τις χώρες της ΕΕ-15 από εκείνη των νοικοκυριών με 6 ή περισσότερα μέλη, γεγονός που αντανακλά το υψηλότερο πληθυσμιακό μερίδιο που αυτή αντιπροσωπεύει. Με βάση τη συγκεκριμένη ομαδοποίηση, την υψηλότερη συνεισφορά (41,9%) στη συνολική φτώχεια από όλες τις χώρες της ΕΕ-15 εμφανίζει η Ελλάδα στα νοικοκυριά με 4 μέλη. Το εύρημα αυτό φανερώνει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της δομής των ελληνικών νοικοκυριών και επιβεβαιώνεται και από τα δεδομένα του 2008 (εισοδήματα 2007).[24]

Στις χώρες της νότιας Ευρώπης τα νοικοκυριά που διαμένουν σε αραιοκατοικημένες περιοχές εμφανίζουν υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας σε σχέση με αυτά που διαμένουν σε πυκνοκατοικημένες περιοχές.[25] Στις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ-15 δεν καταγράφεται κάποια σημαντική διαφοροποίηση στον κίνδυνο φτώχειας με βάση την πληθυσμιακή πυκνότητα της περιοχής διαμονής. Ωστόσο, ως προς τη συνεισφορά στη φτώχεια, παρατηρούμε ότι στο Βέλγιο, στη Μεγάλη Βρετανία και στην Ισπανία πάνω από το 50% των νοικοκυριών ζει σε πυκνοκατοικημένες περιοχές. Υψηλή όμως συμμετοχή (40%-50%) στη συνολική φτώχεια εμφανίζει η ομάδα αυτή και στη Γερμανία, στη Γαλλία, στο Λουξεμβούργο, στην Ιταλία, στην Ελλάδα και στην Πορτογαλία. Το γεγονός αντανακλά κυρίως τα υψηλά πληθυσμιακά μερίδια που αντιπροσωπεύουν τα νοικοκυριά τα οποία

24. Βλ. Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος (2010: 49, Πίνακας 3.8).

25. Ως πυκνοκατοικημένη ορίζεται η περιοχή στην οποία διαμένουν τουλάχιστον 50.000 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο, ενώ αραιοκατοικημένη όταν διαμένουν λιγότεροι από 100 κάτοικοι ανά τετραγωνικό χιλιόμετρο.

Πίνακας 3.9: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά στη φτώχεια με βάση τα χαρακτηριστικά του υπεύθυνου του νοικοκυριού, ΕΕ-15, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

			Ηλικία υπεύθυνου						Επαγγελματική κατάσταση υπεύθυνου								Επίπεδο εκπαίδευσης υπεύθυνου							
			Έως 24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών	65 ετών και άνω	Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	Αυτο-απασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	Αυτο-απασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	Άνεργος	Συνταξιούχος	Μη οικονομικά ενεργός	Καμία εκπαίδευση	Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευση	Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	Σε διαδικασία εκπαίδευσης
Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	64,7	15,2	7,4	8,6	4,9	16,2	1,6	44,6	4,5	19,7	6,0	31,5	13,7	38,2	-	-	0,0	15,4	8,9	0,0	4,9	55,4
		Συνεισφορά στη φτώχεια	25,1	18,1	15,0	13,1	5,1	21,0	7,1	1,3	42,9	5,3	7,1	5,3	19,9	11,1	0,0	0,0	0,0	29,1	29,0	0,0	11,0	29,1
	Σουηδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	41,4	15,7	10,3	10,0	8,1	17,6	7,5	0,0	5,8	20,3	13,7	44,4	18,2	42,2	-	-	28,8	20,4	12,5	7,3	6,8	47,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	16,1	19,0	18,0	14,0	8,0	23,1	10,3	0,0	43,6	0,8	13,6	3,3	19,8	8,6	0,0	0,0	15,1	10,1	39,0	3,0	15,0	15,1
	Φινλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	35,9	11,6	11,0	9,5	11,7	19,0	2,8	20,3	3,1	13,6	13,6	39,5	17,9	30,3	-	-	-	22,3	13,7	4,1	4,5	22,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	14,1	14,0	17,1	15,0	13,1	24,1	7,9	1,6	37,5	6,9	5,2	6,1	21,2	13,7	0,0	0,0	0,0	34,1	37,1	0,0	11,0	16,1
	Ολλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	52,2	13,6	14,0	8,4	6,9	6,2	14,8	27,4	6,0	10,2	9,2	24,1	5,2	26,3	-	11,9	12,7	16,7	10,5	5,6	6,0	23,9
		Συνεισφορά στη φτώχεια	12,0	16,1	31,1	19,1	10,0	9,1	3,5	0,6	35,0	7,9	20,1	1,8	14,4	16,7	0,0	0,1	8,0	27,1	31,1	1,1	17,0	12,1
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	Ποσοστό (%) φτώχειας	30,1	15,8	12,6	8,8	11,1	15,6	6,7	13,8	4,8	11,2	12,1	43,4	14,5	27,3	-	60,4	0,0	27,1	9,9	6,7	5,7	23,7
		Συνεισφορά στη φτώχεια	5,1	15,0	23,1	19,0	13,0	22,0	11,6	3,7	31,0	5,2	10,1	5,7	25,9	6,7	0,0	4,0	0,0	37,0	39,1	4,1	8,1	5,0
	Βέλγιο	Ποσοστό (%) φτώχειας	38,5	18,1	15,9	10,3	12,9	19,5	2,6	23,8	4,3	9,9	12,4	59,6	17,2	41,3	-	49,0	30,3	20,2	13,3	12,7	6,2	26,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	4,0	17,1	25,0	17,0	13,0	22,1	9,1	1,2	35,9	6,4	9,0	7,0	23,6	7,9	0,0	6,1	21,0	20,1	27,1	2,0	13,0	8,0
	Γερμανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	49,4	20,2	13,0	12,9	18,2	14,1	4,6	8,3	5,6	18,5	17,2	72,5	14,8	40,3	-	-	57,3	37,4	18,1	11,0	7,4	38,2
		Συνεισφορά στη φτώχεια	6,1	17,0	19,0	20,0	17,0	19,0	13,2	1,0	33,2	3,0	11,4	5,4	25,1	7,7	0,0	0,0	3,1	15,1	48,0	4,0	19,0	9,0
	Γαλλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	36,5	13,1	15,3	14,1	10,8	10,7	8,9	24,1	7,3	16,2	30,4	50,5	9,3	50,4	-	41,3	22,4	21,4	13,3	-	5,4	37,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	10,1	15,0	27,1	20,1	12,0	13,1	12,1	1,7	40,9	5,0	7,0	3,8	24,9	4,6	0,0	3,1	23,0	12,0	43,0	0,1	11,0	6,0
	Λουξε-μβούργο	Ποσοστό (%) φτώχειας	37,6	16,0	17,1	17,2	6,4	5,0	6,1	24,3	11,4	19,9	17,9	57,6	4,0	23,9	33,3	-	23,6	15,2	11,9	5,3	4,7	15,2
		Συνεισφορά στη φτώχεια	1,1	14,1	32,1	37,0	7,1	5,1	9,0	1,8	44,0	3,0	8,7	3,8	19,4	10,4	0,1	0,0	47,1	11,0	30,0	1,0	8,0	0,0
Φιλελεύθερο	Μεγάλη Βρετανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	43,7	17,3	14,2	12,3	15,3	20,8	3,9	27,9	4,8	18,5	14,4	57,3	22,3	36,1	45,2	-	-	26,8	16,4	50,5	8,6	18,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	5,1	13,1	21,1	18,1	14,1	25,0	7,6	0,9	35,3	7,0	14,0	3,2	19,8	12,2	0,0	0,0	0,0	34,0	41,0	0,0	17,1	6,1
	Ιρλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Συνεισφορά στη φτώχεια	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	49,5	27,5	22,0	19,4	13,6	17,0	10,3	26,9	11,6	20,6	31,1	52,1	13,3	35,1	27,4	32,6	25,5	25,1	13,3	10,3	7,4	25,4
		Συνεισφορά στη φτώχεια	1,1	13,1	26,1	23,1	12,1	21,1	11,2	3,3	26,2	9,7	5,9	4,8	25,9	13,0	2,0	5,1	23,1	40,0	22,0	1,0	4,0	1,0
	Ισπανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	29,1	20,5	24,6	22,2	18,1	20,9	11,3	46,5	8,4	44,4	25,6	39,7	18,1	32,1	36,5	-	29,8	25,8	17,8	26,3	9,3	15,3
		Συνεισφορά στη φτώχεια	1,1	11,0	28,1	24,1	13,1	20,0	9,2	2,3	31,7	6,8	4,2	11,8	19,4	14,7	9,0	0,0	36,0	27,0	14,0	0,1	10,0	2,0
	Ελλάδα	Ποσοστό (%) φτώχειας	36,9	20,8	20,4	21,8	21,0	21,6	13,8	36,9	8,0	18,0	37,1	47,9	19,6	32,8	41,0	34,3	31,5	31,0	19,1	14,7	6,3	21,7
		Συνεισφορά στη φτώχεια	2,0	8,0	21,1	24,1	18,1	23,1	5,8	5,7	24,9	13,5	2,7	9,9	31,3	6,1	2,0	6,0	37,0	16,0	26,1	3,0	6,1	1,1
	Πορτο-γαλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	23,8	19,3	19,4	17,6	15,4	18,3	8,5	43,1	9,3	31,7	34,4	42,1	16,5	33,9	32,2	-	21,8	13,7	10,1	26,7	2,1	15,7
		Συνεισφορά στη φτώχεια	1,0	11,1	26,0	22,1	15,0	23,1	11,6	2,4	34,8	7,1	2,6	7,3	29,2	5,1	16,1	0,0	59,1	11,1	6,1	0,1	1,0	3,0

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Σημείωση: Οι διαφορές στον κίνδυνο φτώχειας και στη συνεισφορά στη φτώχεια που παρατηρούνται εδώ σε σχέση με την αντίστοιχη Έκθεση του 2010 οφείλονται εν μέρει στη διαφορετική (πιο λεπτομερή) κατηγοριοποίηση της επαγγελματικής κατάστασης των ατόμων που παρέχει η έρευνα EU-SILC 2011.

ζουν σε πυκνοκατοικημένες περιοχές στις χώρες αυτές. Από τις υπόλοιπες εκτιμήσεις αίσθηση προκαλεί το υψηλό ποσοστό συνεισφοράς στη σχετική φτώχεια των νοικοκυριών της Σουηδίας και της Φινλανδίας που διαβιούν σε αραιοκατοικημένη περιοχή (63,3% και 60% αντίστοιχα), γεγονός που καταδεικνύεται και από τα στοιχεία του 2007.

Με βάση τα στοιχεία που παρουσιάζονται στον Πίνακα 3.9, τα νοικοκυριά που έχουν υπεύθυνο ηλικίας έως 24 ετών εμφανίζουν σχεδόν σε όλες τις χώρες τον συντριπτικά υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας. Διαπιστώνουμε ότι στη Δανία είναι φτωχά περισσότερα από τα 6 στα 10 άτομα που διαβιώνουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο κάτω των 24 ετών. Στη Δανία η συνεισφορά της ομάδας αυτής αγγίζει το 1/4 της συνολικής φτώχειας και είναι μεγαλύτερη μεταξύ των υπόλοιπων χωρών της ΕΕ-15. Ιδιαίτερα υψηλός κίνδυνος φτώχειας στην ομάδα νοικοκυριών με υπεύθυνο έως 24 ετών καταγράφεται και στην Ολλανδία, τη Γερμανία, την Ιταλία, τη Μεγάλη Βρετανία και τη Σουηδία. Στην Ελλάδα ο κίνδυνος φτώχειας στην ομάδα αυτή ανέρχεται σε 36,9%, αλλά η ποσοστιαία συμβολή στη συνολική φτώχεια είναι μόλις 2%. Σε ό,τι αφορά τις υπόλοιπες χώρες, η συνεισφορά στη φτώχεια παρουσιάζει σημαντικές διαφοροποιήσεις. Στην Ολλανδία και την Ισπανία την υψηλότερη συνεισφορά στη συνολική φτώχεια (31,1% και 28,1% αντίστοιχα) εμφανίζει η ομάδα των νοικοκυριών με υπεύθυνο ηλικίας 35-44 ετών. Στο Λουξεμβούργο είναι η ηλικιακή ομάδα 45-54 ετών που έχει την υψηλότερη συμμετοχή στη φτώχεια με 37%. Και στην Ελλάδα την υψηλότερη συνεισφορά (24,1%) έχουν τα νοικοκυριά με υπεύθυνο ηλικίας 45-54 ετών, ενώ υψηλή είναι και η συνεισφορά των νοικοκυριών με υπεύθυνο ηλικίας άνω των 65 ετών (23,1%). Με βάση την ηλικία του ατόμου (Πίνακας 3.10), στην Ελλάδα τα άτομα ηλικίας 16-24 ετών εμφανίζουν τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας (26,8%), ενώ την υψηλότερη συνεισφορά έχουν τα άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω (19%), αν και το ποσοστό φτώχειας μεταξύ των ηλικιακών ομάδων δεν παρουσιάζει έντονες διαφοροποιήσεις, όπως σε συμβαίνει σε άλλες χώρες της ΕΕ.

Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν τα στατιστικά δεδομένα που αφορούν τη φτώχεια με κριτήριο την επαγγελματική κατάσταση του ατόμου ή του υπεύθυνου του νοικοκυριού. Για τη δυνατότητα σύγκρισης με τα αντίστοιχα ευρήματα της προηγούμενης Έκθεσης του 2010 (βλ. Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος, 2010) προβήκαμε στο διαχωρισμό της επαγγελματικής κατάστασης σε 8 κατηγορίες, όπως εμφανίζονται στους Πίνακες 3.9 και 3.10. Τα νοικοκυριά με υπεύθυνο άνεργο είναι αυτά που παρουσιάζουν τον υψηλότερο κίνδυνο φτώχειας σε όλες τις χώρες με εξαίρεση τη Δανία, την Ολλανδία, την Ισπανία και την Πορτογαλία. Στις τέσσερις προαναφερθείσες χώρες το μεγαλύτερο ποσοστό φτώχειας εκτιμάται ότι έχουν τα νοικοκυριά με αυτοαπασχολούμενο στον αγροτικό τομέα. Στην Ελλάδα το ποσοστό φτώχειας των νοικοκυριών με υπεύθυνο άνεργο αυξήθηκε από 40,5% το 2007 σε 47,9% το 2010. Παράλληλα, την ίδια περίοδο διπλασιάστηκε και η συνεισφορά της συγκεκριμένης ομάδας στη συνολική φτώχεια (από 4,5% το 2007 σε 9,9% το 2010). Το γεγονός αυτό αντανακλά τις πρώτες επιδράσεις της οικονομικής κρίσης στην αγορά εργασίας και την ανεργία στην Ελλάδα. Θα πρέπει εδώ να σημειωθεί ότι οι επιδράσεις της κρίσης αλλά και των πολιτικών λιτότητας στην απασχόληση και την ανεργία οξύνθηκαν κατά τα επόμενα χρόνια, γεγονός που αναμένεται να έχει σημαντική επίπτωση στη συμμετοχή της

Πίνακας 3.10: Ποσοστό (%) φτώχειας και συνεισφορά στη φτώχεια με βάση τα χαρακτηριστικά του ατόμου, ΕΕ-15, εισοδήματα 2010 (έρευνα 2011)

			Ηλικία ατόμου								Επαγγελματική κατάσταση ατόμου								Επίπεδο εκπαίδευσης ατόμου							Φύλο ατόμου	
			0-6 ετών	7-15 τών	16-24 ετών	25-34 ετών	35-44 ετών	45-54 ετών	55-64 ετών	65 ετών και άνω	Μισθωτός στον αγροτικό τομέα	Αυτοαπασχολούμενος στον αγροτικό τομέα	Μισθωτός σε μη αγροτικό τομέα	Αυτοαπασχολούμενος σε μη αγροτικό τομέα	Εργαζόμενος μερικής απασχόλησης	Άνεργος	Συνταξιούχος	Μη οικονομικά ενεργός	Καμία εκπαίδευση	Προ-πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Πρωτοβάθμια εκπαίδευση	Πρώτο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης	Δεύτερο στάδιο δευτεροβάθμιας εκπαίδευση	Μεταλυκειακή μη τριτοβάθμια εκπαίδευση	Τριτοβάθμια εκπαίδευση	Άνδρας	Γυναίκα
Σοσιαλδημοκρατικό	Δανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	8,1	11,9	35,0	17,9	6,9	6,7	4,6	16,0	2,4	35,0	4,8	18,7	9,4	29,9	13,7	29,0	-	-	8,7	16,3	13,1	-	9,4	13,0	13,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	8,1	11,0	10,6	11,5	14,4	13,7	13,8	16,9	4,1	0,6	38,6	4,5	6,3	4,8	24,1	17,0	0,0	0,0	0,1	33,6	41,0	0,0	25,3	49,5	50,5
	Σουηδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	15,2	12,2	24,4	15,0	9,3	9,2	7,4	18,2	7,9	-	5,3	12,2	12,2	34,6	18,3	30,5	-	-	28,2	19,9	12,5	15,3	8,5	12,2	15,7
		Συνεισφορά στη φτώχεια	9,9	9,6	11,8	12,0	12,9	12,7	12,7	18,3	5,4	0,0	38,6	2,3	12,3	4,0	24,3	13,1	0,0	0,0	9,1	10,9	44,7	6,2	29,1	49,4	50,6
	Φινλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	13,2	11,2	22,5	11,5	9,0	10,2	11,9	18,9	2,5	25,4	2,6	12,5	13,1	37,1	17,8	25,5	-	-	0,0	20,4	16,1	5,3	4,6	13,2	14,2
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,8	10,1	11,0	12,7	12,3	14,0	14,7	17,3	4,6	0,9	34,3	5,6	5,1	6,3	24,9	18,4	0,0	0,0	0,0	28,3	40,3	0,4	30,9	49,0	51,0
	Ολλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	14,8	16,3	20,2	9,9	10,9	7,1	6,9	6,5	5,2	20,0	4,0	10,0	7,0	29,0	5,0	18,0	-	17,5	12,2	12,0	10,9	4,8	6,4	10,8	11,1
		Συνεισφορά στη φτώχεια	8,4	10,8	11,1	12,1	14,5	15,0	13,2	14,9	2,4	0,3	25,2	5,0	23,9	2,2	14,3	26,7	0,0	0,6	8,7	22,5	36,6	3,0	28,7	49,6	50,4
Συντηρητικό-κορπορατιστικό	Αυστρία	Ποσοστό (%) φτώχειας	16,9	16,0	11,5	12,9	10,5	8,7	11,9	16,0	5,2	13,8	3,8	9,3	9,2	34,2	14,7	20,1	-	43,9	0,0	20,0	10,2	6,6	6,4	11,7	13,5
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,1	8,7	12,0	12,1	14,8	16,6	11,5	17,1	8,8	2,2	27,0	3,5	11,3	5,1	26,9	15,3	0,0	1,0	0,0	24,3	49,1	9,2	16,4	48,9	51,1
	Βέλγιο	Ποσοστό (%) φτώχειας	20,9	16,3	15,3	14,7	13,2	10,5	12,9	20,2	1,8	25,0	3,4	10,3	8,2	40,5	16,4	26,9	-	45,1	28,4	19,5	12,0	10,2	6,8	14,6	16,0
		Συνεισφορά στη φτώχεια	8,9	9,7	11,1	13,0	14,0	14,7	12,4	16,2	6,0	0,7	26,5	4,1	12,5	6,3	24,0	19,9	0,0	2,7	11,6	17,9	32,9	2,9	32,0	49,2	50,8
	Γερμανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	15,7	15,3	18,5	17,6	12,8	14,5	20,4	14,2	4,9	7,8	5,6	17,5	13,4	68,0	14,8	26,4	-	-	37,5	26,3	17,8	13,6	8,8	14,9	16,8
		Συνεισφορά στη φτώχεια	6,4	8,2	10,3	12,1	14,4	16,1	12,5	20,0	8,9	0,5	26,3	2,0	14,1	5,3	27,0	16,0	0,0	0,0	1,7	12,8	45,6	6,7	33,2	49,2	50,8
	Γαλλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	17,9	19,2	22,2	12,2	13,3	12,9	9,8	9,7	6,3	28,1	5,1	15,3	15,3	33,4	8,3	26,5	0,0	32,2	17,3	17,5	12,5	-	6,9	13,5	14,5
		Συνεισφορά στη φτώχεια	9,1	10,1	10,9	12,3	14,0	13,2	13,8	16,7	7,3	1,3	29,7	3,6	9,3	5,7	28,3	14,8	0,0	1,1	17,5	10,0	46,0	0,5	24,8	48,4	51,6
	Λουξεμβούργο	Ποσοστό (%) φτώχειας	20,6	19,2	18,7	11,7	14,9	14,2	7,6	4,7	5,4	16,6	9,0	18,5	13,2	41,2	4,2	17,1	25,5	-	19,9	14,2	10,2	5,8	4,7	12,7	14,5
		Συνεισφορά στη φτώχεια	8,8	10,4	10,7	13,7	16,3	15,9	10,9	13,2	5,5	1,0	35,2	2,2	10,7	4,3	16,8	24,3	0,6	0,0	25,9	14,6	34,2	2,3	22,6	49,7	50,3
Φιλελεύθερο	Μεγάλη Βρετανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	17,7	17,5	20,1	12,6	12,6	11,8	15,8	21,8	3,8	28,5	3,9	16,7	12,9	50,5	23,1	28,2	33,8	-	-	25,8	15,8	20,2	9,4	14,8	17,6
		Συνεισφορά στη φτώχεια	8,2	9,9	11,9	12,6	14,6	14,3	11,7	17,0	5,9	0,5	32,2	4,5	14,9	3,7	21,6	16,5	0,1	0,0	0,0	21,2	44,7	0,1	33,8	49,6	50,4
	Ιρλανδία	Ποσοστό (%) φτώχειας	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
		Συνεισφορά στη φτώχεια	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Νοτιοευρωπαϊκό	Ιταλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	24,8	26,8	26,0	19,7	19,2	17,4	14,1	17,0	7,9	20,5	8,4	16,8	20,2	39,5	12,8	28,4	22,3	31,8	23,1	23,3	14,3	10,4	7,7	18,3	20,8
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,1	8,4	9,0	12,4	15,9	14,6	12,4	20,2	8,3	2,0	20,6	6,7	6,8	6,7	21,8	27,1	2,0	3,5	17,4	29,5	33,9	1,9	11,8	48,6	51,4
	Ισπανία	Ποσοστό (%) φτώχειας	22,9	30,2	26,4	18,5	21,6	20,1	19,1	20,8	8,7	45,0	6,7	38,4	20,5	35,9	16,2	29,5	34,8	-	27,5	25,8	16,9	17,1	10,0	21,1	22,4
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,8	8,3	9,4	15,5	16,8	14,3	11,0	16,9	6,9	1,6	27,5	4,9	4,8	12,8	15,3	26,0	5,9	0,0	24,8	23,3	20,0	0,9	25,1	49,3	50,7
	Ελλάδα	Ποσοστό (%) φτώχειας	20,4	25,7	26,8	17,0	19,4	20,4	20,1	23,6	10,5	32,5	5,7	15,8	23,8	36,6	19,8	29,6	39,2	34,3	29,1	28,1	20,6	15,2	7,1	20,9	21,9
		Συνεισφορά στη φτώχεια	7,2	8,4	9,2	14,3	15,7	13,9	12,3	19,0	3,6	3,9	20,5	7,9	4,1	13,2	25,1	21,7	1,7	4,5	22,2	11,2	32,8	5,5	22,1	49,3	50,7
	Πορτογαλία	Ποσοστό (%) φτώχειας	19,0	23,1	23,4	11,5	17,5	16,5	16,4	20,0	7,1	36,4	6,8	25,4	27,2	33,2	17,9	28,6	32,6	-	21,7	15,4	10,4	17,6	2,3	17,6	18,4
		Συνεισφορά στη φτώχεια	6,5	9,6	9,9	14,4	15,2	14,1	12,0	18,2	9,9	1,6	31,2	4,3	3,5	8,9	25,2	15,5	10,4	0,0	40,9	19,4	16,6	0,5	12,2	48,4	51,6

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της EU-SILC-UDB

Σημείωση: Οι διαφορές στον κίνδυνο φτώχειας και στη συνεισφορά στη φτώχεια που παρατηρούνται εδώ σε σχέση με την αντίστοιχη Έκθεση του 2010 οφείλονται εν μέρει στη διαφορετική (πιο λεπτομερή) κατηγοριοποίηση της επαγγελματικής κατάστασης των ατόμων που παρέχει η έρευνα EU-SILC 2011.

ομάδας αυτής στη συνολική φτώχεια. Την ίδια περίοδο δεν μεταβάλλεται ιδιαίτερα ο κίνδυνος φτώχειας που αντιμετωπίζουν τα άτομα τα οποία ζουν σε νοικοκυριά με υπεύθυνο συνταξιούχο. Αυξάνεται όμως σημαντικά η συμμετοχή της ομάδας αυτής στη συνολική φτώχεια της χώρας. Έτσι, το 2010 ο 1 στους 5 φτωχούς περίπου ζει σε νοικοκυριό με υπεύθυνο συνταξιούχο.

Σημαντική διαφορά στα ποσοστά φτώχειας καταγράφεται μεταξύ των μισθωτών στον αγροτικό και μη αγροτικό τομέα σε όλες σχεδόν τις χώρες της ΕΕ-15. Ο κίνδυνος φτώχειας που αντιμετωπίζουν τα νοικοκυριά με υπεύθυνο μισθωτό στον αγροτικό τομέα σε πολλές χώρες –όπως η Σουηδία, η Ολλανδία, η Αυστρία, η Γαλλία, η Ισπανία και η Ελλάδα– είναι υψηλότερος από τον κίνδυνο φτώχειας των μισθωτών στον μη αγροτικό τομέα. Σημαντικές διαφορές όμως υπάρχουν μεταξύ των δύο αυτών ομάδων ως προς τη συνεισφορά στη φτώχεια. Η συμμετοχή στη φτώχεια των νοικοκυριών με υπεύθυνο μισθωτό στον αγροτικό τομέα είναι ιδιαίτερα μικρή σε όλες τις χώρες, γεγονός που αντανακλά το χαμηλό πληθυσμιακό μερίδιο που αντιπροσωπεύει η ομάδα αυτή. Στην Ελλάδα η συμμετοχή στη φτώχεια της εν λόγω ομάδας ανέρχεται στο 5,8% και στην Ολλανδία στο 3,5%, που είναι και το μικρότερο ποσοστό μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15. Σημαντική είναι και η αύξηση που διαπιστώνεται στο ποσοστό φτώχειας των εργαζομένων μερικής απασχόλησης στις χώρες του νοτιοευρωπαϊκού συστήματος κοινωνικής προστασίας σε σχέση με το 2007 (Παπαθεοδώρου και Δαφέρμος, 2010). Πιο συγκεκριμένα, 37,1% των εργαζομένων μερικής απασχόλησης στην Ελλάδα ζουν το 2010 κάτω από το όριο φτώχειας[26] (έναντι του 31,6% το 2007), ενώ στην Πορτογαλία το αντίστοιχο ποσοστό υπολογίζεται στο 34,4% (έναντι του 30,7% το 2007).

Όταν η ομαδοποίηση γίνεται με βάση την επαγγελματική κατάσταση του ατόμου (Πίνακας 3.10), οι αυτοαπασχολούμενοι στον αγροτικό τομέα και οι άνεργοι εμφανίζουν σε όλες σχεδόν τις χώρες τα υψηλότερα ποσοστά κινδύνου φτώχειας. Στις χώρες του σοσιαλδημοκρατικού προτύπου παρατηρούμε ότι οι μεταβολές που έχουν καταγραφεί τόσο στο ποσοστό όσο και στη συνεισφορά στη φτώχεια από το 2007 δεν είναι σημαντικές. Στις χώρες του συντηρητικού-κορπορατιστικού προτύπου (Hegelich and Meyer, 2009) σημαντικές μεταβολές εντοπίζονται στη συνεισφορά στη φτώχεια για καθεμία από τις επαγγελματικές κατηγορίες, όπως είναι στη Γερμανία η μείωση της συνεισφοράς των ανέργων από 22,1% το 2007 σε 5,3% το 2010 και η αύξησή της στην κατηγορία των μισθωτών από 12,3% σε 26,3% κατά την ίδια περίοδο. Σημαντικότατο είναι επίσης το ποσοστό φτώχειας των άνεργων ατόμων στη Γερμανία, αφού υπολογίζεται στο 68% και είναι το υψηλότερο μεταξύ των υπό εξέταση χωρών. Στη Μεγάλη Βρετανία εκτιμάται ότι αυξήθηκε το ποσοστό φτώχειας των αυτοαπασχολουμένων σε μη αγροτικό τομέα (από 17% το 2007 σε 28,5% το 2010),

26. Ταυτόχρονα, σύμφωνα και με τα δεδομένα της Eurostat, περισσότεροι από 1 στους 2 εργαζομένους μερικής απασχόλησης στην Ελλάδα εργάζονται «μη ηθελημένα» σε αυτό το καθεστώς, καταδεικνύοντας ότι η προώθηση των ευέλικτων μορφών απασχόλησης οδήγησε σε επιδείνωση των όρων συμμετοχής των ατόμων στην αγορά εργασίας, υποχρεώνοντάς τα να αποδεχτούν συμβάσεις μερικής απασχόλησης και μειωμένων φυσικά απολαβών. Τα στατιστικά ευρήματα κάνουν σαφές ότι στην Ελλάδα τα άτομα αποζητούν εργασία πλήρους απασχόλησης και ενεργότερη εμπλοκή στην αγορά εργασίας (http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=lfsa_eppgai&lang=en).

ενώ επίσης αυξήθηκε αρκετά η συνεισφορά στη φτώχεια των μισθωτών σε μη αγροτικό τομέα. Αναφορικά με τις νοτιοευρωπαϊκές χώρες κατά το 2010, τα σημάδια της κρίσης εμφανίζονται στην αύξηση του ποσοστού φτώχειας των ανέργων. Μεταξύ του 2007 και του 2010 το ποσοστό φτώχειας των ανέργων στην Ιταλία αυξήθηκε οριακά από 39,1% σε 39,5%, στην Ισπανία από 29% σε 35,9%, στην Ελλάδα από 31,2% σε 36,6% και στην Πορτογαλία από 29,3% σε 33,2%. Τέλος, από τα δεδομένα του Πίνακα 3.10 παρατηρούμε ότι ήδη από το 2010 η συνεισφορά στη φτώχεια των μισθωτών σε μη αγροτικό τομέα είναι υψηλότερη από αυτή των ανέργων σε όλες τις χώρες του νοτιοευρωπαϊκού προτύπου και διπλάσια από το αντίστοιχο ποσοστό που εμφάνιζαν οι εν λόγω χώρες το 2007.

Με βάση τα παραπάνω, γίνεται εύκολα κατανοητό ότι οι πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας δεν ταυτίζονται απαραίτητα με εκείνες της ανεργίας (Ιωαννίδης κ.ά., 2012). Αντιθέτως, πολιτικές οι οποίες θα επικεντρώνονταν στην ενίσχυση των εισοδημάτων των εργαζομένων και των χαμηλοσυνταξιούχων θα μπορούσαν να αποδειχθούν πολύ πιο επιτυχείς στην άμβλυνση της συνολικής φτώχειας στις χώρες της ΕΕ-15. Η διαπίστωση αυτή δεν υπονοεί ότι η καταπολέμηση της ανεργίας δεν θα πρέπει να είναι στις βασικές προτεραιότητες της τρέχουσας οικονομικής και κοινωνικής πολιτικής σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο. Η ανεργία έχει ποικίλες και αλυσιδωτές επιπτώσεις στην οικονομία και την κοινωνία, που δεν περιορίζονται μόνο στο φαινόμενο της φτώχειας. Εκείνο που πρέπει όμως να επισημανθεί είναι πως η καταπολέμηση της φτώχειας προϋποθέτει ένα ευρύ φάσμα πολιτικών και παρεμβάσεων οι οποίες δεν θα πρέπει να περιορίζονται στην αντίληψη της κυρίαρχης ρητορείας ότι η ανεργία είναι ο βασικός προσδιοριστικός παράγοντας της φτώχειας. Είναι ενδεικτικό ότι ακόμη και σε περιόδους κατά τις οποίες η Ελλάδα παρουσίαζε γρήγορους ρυθμούς μεγέθυνσης και χαμηλά ποσοστά ανεργίας διατηρούσε ταυτόχρονα και ιδιαίτερα υψηλά ποσοστά φτώχειας – λίγο πάνω από το 20%.[27]

Είναι προφανές πως με τη συνέχιση και την επιδείνωση της κρίσης αλλά και των πολιτικών λιτότητας και απορρύθμισης της αγοράς εργασίας πλήττονται τόσο τα εισοδήματα των ατόμων όσο και οι θέσεις απασχόλησης. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να αυξάνεται συνεχώς το ποσοστό των ανέργων στο σύνολο του οικονομικά ενεργού πληθυσμού και παράλληλα να μειώνεται το συνολικό εισόδημα των ατόμων. Κατά συνέπεια, οι πολιτικές καταπολέμησης της φτώχειας –είτε μέσω της μείωσης της ανεργίας είτε μέσω της ενίσχυσης των εισοδημάτων των ανέργων– αναμένεται να αποκτήσουν σταδιακά έναν περισσότερο καθοριστικό ρόλο για την άμβλυνση της φτώχειας στις χώρες της ΕΕ. Θα πρέπει όμως να επισημανθεί ότι η σημασία μιας τέτοιας πολιτικής, όπως είναι η χρηματοδότηση για την απασχόληση των νέων στην Ευρώπη,[28] θα πρέπει να αξιολογηθεί με βάση συγκεκριμένα ποσοτικά και ποιοτικά κριτήρια. Τέτοια κριτήρια είναι

27. Για μια αναλυτική παρουσίαση της θεωρητικής σχέσης μεταξύ ανισότητας και φτώχειας βλ. Παπαθεοδώρου κ.ά. (2010).

28. Τον Νοέμβριο του 2013 πραγματοποιήθηκε ακόμη μία συνάντηση κορυφής των ηγετών της ΕΕ με θέμα την καταπολέμηση της ανεργίας των νέων (15-24 ετών). Η σημασία των αποφάσεων αναμένεται να διαδραματίσει καθοριστικό ρόλο στις πρωτοβουλίες για την άμβλυνση των σχετικών ποσοστών φτώχειας στο πλαίσιο δημοσιονομικής προσαρμογής που υιοθετείται σταδιακά από το σύνολο των χωρών-μελών της ΕΕ.

το καθεστώς απασχόλησης (μερική ή πλήρης σύμβαση εργασίας), το θεσμικό πλαίσιο της ασφαλιστικής κάλυψης, η αντιστοίχιση αντικειμενικών προσόντων με το αντικείμενο της προσφερόμενης απασχόλησης, καθώς επίσης το ύψος των ακαθάριστων χρηματικών απολαβών. Η μονομερής επικέντρωση στην αύξηση των θέσεων εργασίας χαμηλών απολαβών και απορρυθμισμένων εργασιακών σχέσεων δεν συμβάλλει –κατ' ανάγκη– στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης. Έτσι, μια πολιτική η οποία εστιάζεται σε εκείνο το τμήμα του πληθυσμού που βρίσκεται οριακά κάτω από το όριο φτώχειας δεν αποτελεί ουσιαστική παρέμβαση στην εξάλειψη της φτώχειας, παρόλο που μπορεί να παραγάγει ορισμένα ευνοϊκότερα ποσοτικά αποτελέσματα, *ceteris paribus*, στις μετρήσεις της φτώχειας.

Τα ευρήματα της ανάλυσης, όπως αναμενόταν, επιβεβαιώνουν ακόμη την αρνητική σχέση μεταξύ φτώχειας και επιπέδου εκπαίδευσης είτε των υπεύθυνων των νοικοκυριών είτε των ατόμων σε όλες τις χώρες της ΕΕ-15. Η υψηλότερη συνεισφορά στη φτώχεια καταγράφεται στα άτομα ή στους υπεύθυνους νοικοκυριών με πρωτοβάθμια ή δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Στην Ελλάδα το υψηλότερο ποσοστό φτώχειας εμφανίζεται στα άτομα χωρίς καμία εκπαίδευση. Η ομάδα όμως αυτή έχει και τη χαμηλότερη συμμετοχή στη συνολική φτώχεια, γεγονός που αντανακλά το πολύ μικρό μερίδιο που αντιπροσωπεύει στο σύνολο του πληθυσμού.

Τέλος, σε ό,τι αφορά το φύλο, σε καμία χώρα δεν διαπιστώνονται σημαντικές διαφοροποιήσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών αναφορικά με τον κίνδυνο φτώχειας και τη συνεισφορά στη φτώχεια.[29]

29. Βλ. υποσημείωση 14.

4. Καταναλωτικά πρότυπα και συνθήκες διαβίωσης στην Ελλάδα

4.1 Η Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών

Το ύψος και η διάθρωση της κατανάλωσης των νοικοκυριών αποτυπώνουν τις αλλαγές στις συνθήκες διαβίωσης και στα καταναλωτικά πρότυπα των νοικοκυριών. Αναλυτικά στοιχεία για την καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών παρέχονται από την Έρευνα Οικογενειακών Προϋπολογισμών (ΕΟΠ)[30], η οποία από το 2008 διεξάγεται κάθε χρόνο από την ΕΛΣΤΑΤ. Από αντιπροσωπευτικό δείγμα νοικοκυριών ανά την επικράτεια, βάσει ερωτηματολογίου, συλλέγονται στοιχεία που αφορούν τη σύνθεση και την απασχόληση των μελών κάθε νοικοκυριού, τις συνθήκες στέγασης και βεβαίως το ύψος των δαπανών και των εισοδημάτων τους. Η συγκεκριμένη έρευνα καταγράφει σε υψηλό επίπεδο ανάλυσης το κύριο εύρος των διαφόρων δαπανών και δεν μένει στην απλή αποτύπωση των βασικών κατηγοριών, όπως δαπάνες στέγασης, διατροφής, ένδυσης κ.λπ. Η συλλογή των δεδομένων αφορά την πραγματική μηνιαία δαπάνη των νοικοκυριών κατά είδος κατανάλωσης, δίνοντας τη δυνατότητα διερεύνησης του ύψους και των διακυμάνσεων βασικών δαπανών διαβίωσης από το 2008 έως και το 2011 (διάστημα στο οποίο αναφέρονται τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία), δηλαδή λίγο πριν από και λίγο μετά την εμφάνιση των επιπτώσεων της κρίσης στην Ελλάδα.

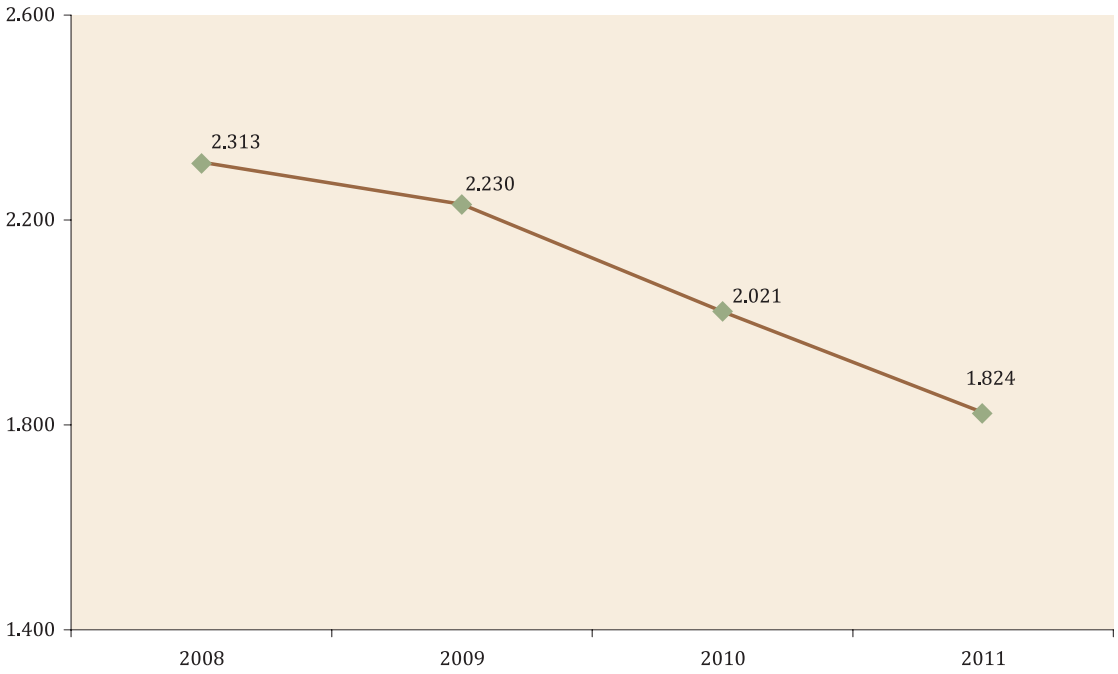
Με την ΕΟΠ συγκεντρώνονται δεδομένα τόσο για τις δαπάνες όσο και για την αξία των σε είδος απολαβών των νοικοκυριών. Ο σκοπός της έρευνας είναι πολλαπλός και περιλαμβάνει από την αναθεώρηση και τον υπολογισμό του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ), τη συμπλήρωση των εκτιμήσεων για το ύψος της καταναλωτικής δαπάνης έως και τη σχέση που εμφανίζουν το ύψος και η σύνθεση της κατανάλωσης με άλλα οικονομικά, κοινωνικά και δημογραφικά χαρακτηριστικά. Η παρούσα ανάλυση επικεντρώνεται στη διερεύνηση της μεταβολής που υπέστη η συνολική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών κατά είδος (ανά βασικές κατηγορίες δαπανών), καθώς και στην επίπτωση ανά πεμπτημόριο του πληθυσμού.

4.2 Μεταβολές στην καταναλωτική δαπάνη και στα καταναλωτικά πρότυπα

Σύμφωνα με τα δεδομένα της ΕΟΠ, από το 2008 έως και το 2011 η μέση μηνιαία καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών, σε σταθερές τιμές του 2011, υποχώρησε κατά 21,1% (βλ.

30. Για μια αναλυτική παρουσίαση και ιστορική αναδρομή του σκοπού και του σχεδιασμού της ΕΟΠ, βλ. ΕΛΣΤΑΤ (2011).

Διάγραμμα 4.1: Μέση μηνιαία δαπάνη των νοικοκυριών στην Ελλάδα σε ευρώ (σταθερές τιμές 2011)

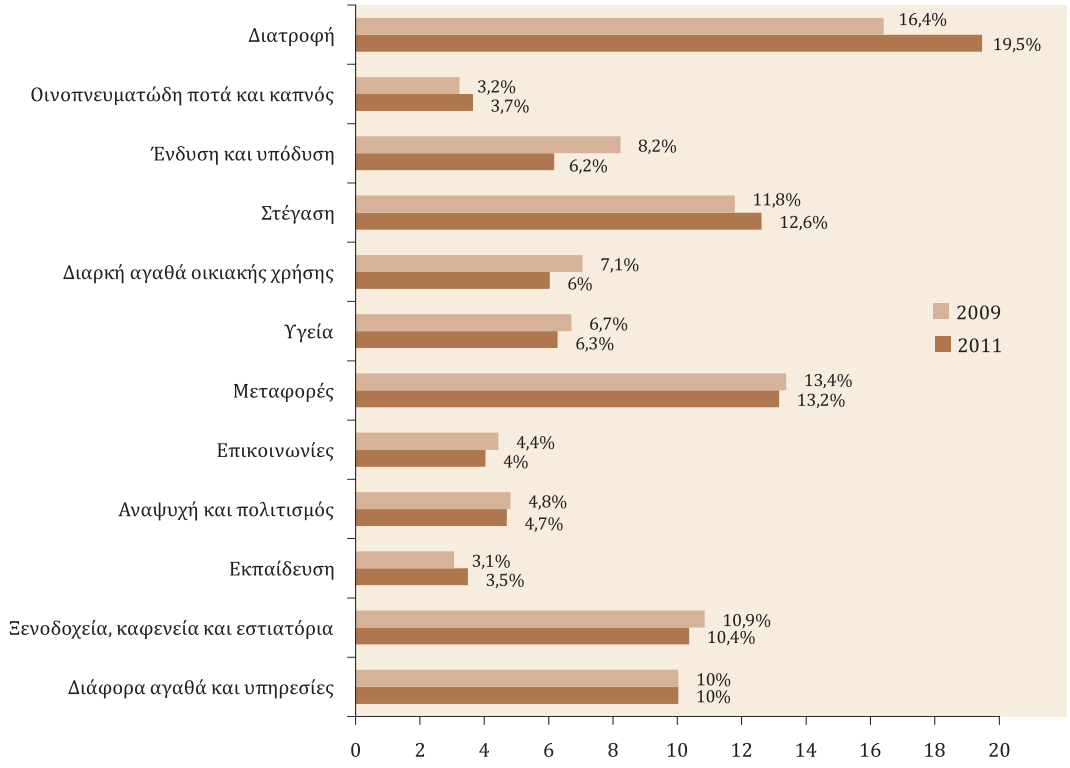

Πηγή: ΕΟΠ-ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.1). Πρόκειται για πρωτοφανή για τα ελληνικά δεδομένα μείωση στην κατανάλωση. Η τάση αυτή είναι ενδεικτική της επίδρασης που έχει στην καταναλωτική δαπάνη η μείωση των εισοδημάτων εξαιτίας της ύφεσης και των πολιτικών δημοσιονομικής πειθαρχίας. Τα συγκεκριμένα στοιχεία μάς προτρέπουν να εξετάσουμε τις επιπτώσεις στο γενικότερο καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών στην Ελλάδα. Προτού όμως υπεισέλθουμε σε μια τέτοια καταγραφή, οφείλουμε να επισημάνουμε ότι από το 2008 που διενεργείται η ετήσια ΕΟΠ η μέση μηνιαία δαπάνη φθίνει με αυξανόμενο ρυθμό κάθε χρόνο. Το 2009 η πτώση ήταν της τάξης του 3,5%, το 2010 ανήλθε σε 9,37% και το 2011 σε 9,75%. Παρατηρείται δηλαδή μια εντεινόμενη πτώση του πραγματικού ύψους της μέσης καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών, καθώς η ελληνική οικονομία παραμένει σε ύφεση. Επισημαίνουμε πάλι ότι μέχρι το 2011 οι επιπτώσεις της ύφεσης και των πολιτικών δημοσιονομικής πειθαρχίας στην απασχόληση και στα εισοδήματα των νοικοκυριών ήταν λιγότερο δυσμενείς απ' ό,τι τα επόμενα χρόνια. Κατά συνέπεια, η μείωση της συνολικής καταναλωτικής δαπάνης αναμένεται να είναι πολύ πιο έντονη το 2012 και το 2013.

Για την εξέταση της πραγματικής προσαρμογής του καταναλωτικού προτύπου των ελληνικών νοικοκυριών επικεντρωνόμαστε στις μεταβολές της ποσοστιαίας συμμετοχής στη συνολική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών 12 διευρυμένων κατηγοριών αγαθών και υπηρεσιών. Το Διάγραμμα 4.2 παρουσιάζει αυτή την ποσοστιαία συμμετοχή των συγκεκριμένων ομάδων αγαθών στη μηνιαία κατανάλωση των νοικοκυριών για το 2009 και για το 2011. Σε διάστημα μόλις τριών ετών, η ποσοστιαία συμμετοχή πολλών εκ των 12 κατηγοριών έχει μεταβληθεί σημαντικά, γεγονός που καταδεικνύει τις ουσιαστικές αλλαγές οι

Διάγραμμα 4.2: Ποσοστό (%) μηνιαίων αγορών για αγαθά και υπηρεσίες (2009 και 2011)

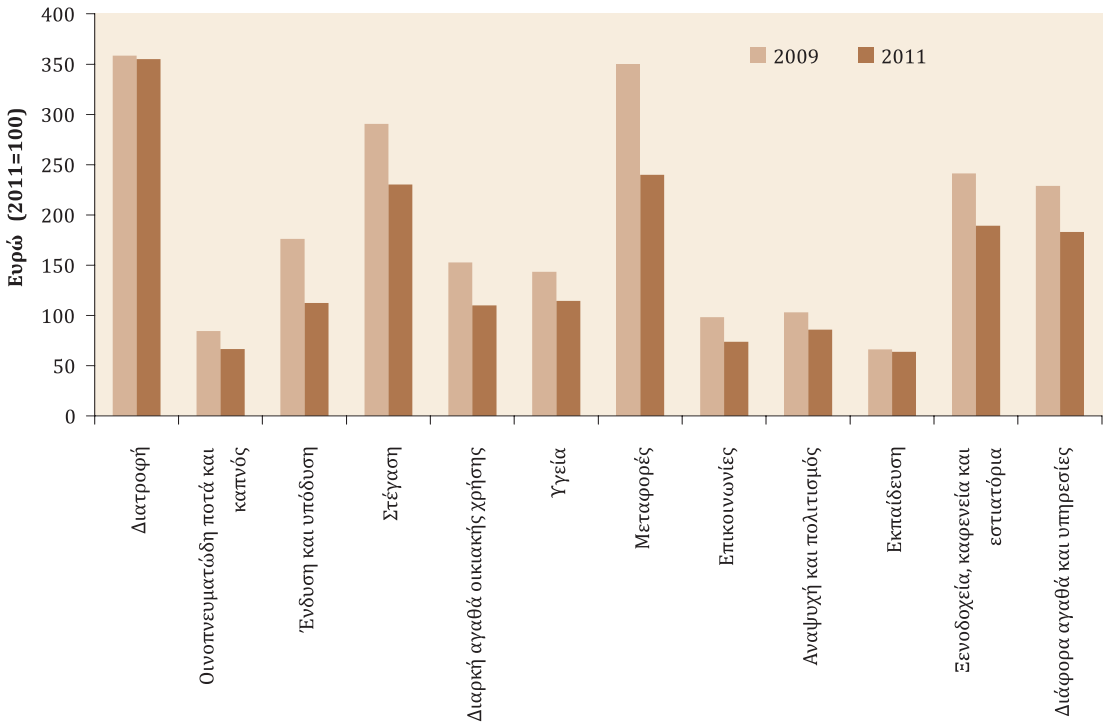
Πηγή: ΕΟΠ-ΕΛΣΤΑΤ

οποίες έχουν ήδη επέλθει στο καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών. Πιο συγκεκριμένα, σημαντική άνοδο καταγράφει η ποσοστιαία συμμετοχή των ειδών διατροφής από 16,4% της συνολικής κατανάλωσης το 2009 σε 19,5% το 2011. Από την άλλη μεριά, οι δαπάνες για ένδυση και υπόδηση φαίνεται να υποχωρούν κατά 2 ποσοστιαίες μονάδες. Οι υπόλοιπες μεταβολές είναι λιγότερο έντονες και για την αξιολόγησή τους θα πρέπει να λάβουμε υπόψη την επίδραση κάθε είδους δαπανών κατά πεμπτημόριο (βλ. παρακάτω). Η αύξηση της συμμετοχής στη συνολική καταναλωτική δαπάνη βασικών αγαθών που χαρακτηρίζονται από ανελαστική ζήτηση (όπως τα είδη διατροφής και η στέγαση) και παράλληλα η μείωση του μεριδίου αγαθών με περισσότερο ελαστική ζήτηση (όπως τα ξενοδοχεία, τα εστιατόρια και η αναψυχή) είναι τυπικά συμπτώματα της μείωσης των εισοδημάτων και της επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσης των νοικοκυριών. Ως αποτέλεσμα της δραματικής μείωσης των εισοδημάτων (και άρα της συνολικής καταναλωτικής δαπάνης), τα νοικοκυριά επιλέγουν να διατηρήσουν την κατανάλωση αγαθών και υπηρεσιών που κρίνονται αναγκαία για την υλική τους ύπαρξη, περιορίζοντας έτσι την κατανάλωση των υπόλοιπων αγαθών.

Η μεταβολή στο ύψος των πραγματικών δαπανών ανά ευρεία κατηγορία αγαθών είναι ιδιαίτερα αποκαλυπτική για τις επιπτώσεις της ύφεσης και των πολιτικών λιτότητας στην κατανάλωση των νοικοκυριών. Στο Διάγραμμα 4.3 απεικονίζεται η μέση δαπάνη των νοικοκυριών ανά ευρεία κατηγορία αγαθών και υπηρεσιών, σε σταθερές τιμές του 2011.[31]

31. Οι σχετικές δαπάνες έχουν αποπληθωριστεί με

Διάγραμμα 4.3: Μέση μηνιαία δαπάνη των νοικοκυριών στην Ελλάδα σε ευρώ (σταθερές τιμές 2011) ανά κατηγορία κατανάλωσης

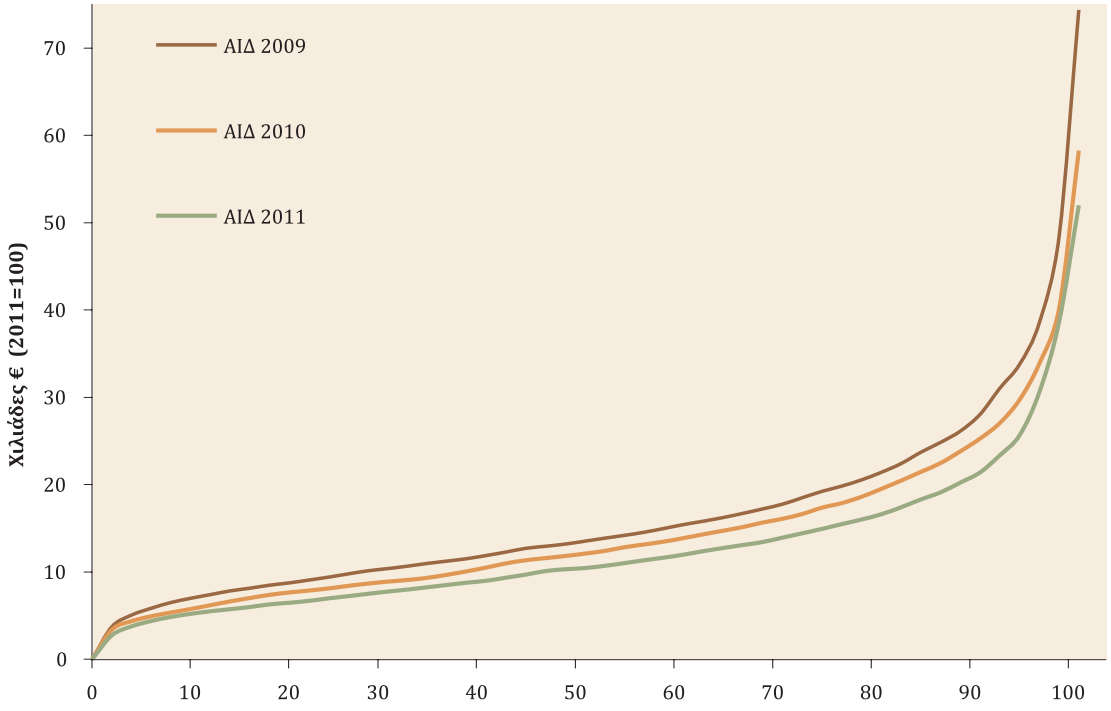
Πηγή: ΕΟΠ-ΕΛΣΤΑΤ

Όπως γίνεται άμεσα αντιληπτό, η μόνη κατηγορία αγαθών της οποίας η πραγματική δαπάνη εμφάνισε μικρή σχετικά μείωση (κατά 0,9%) είναι εκείνη των ειδών διατροφής. Στις υπόλοιπες κατηγορίες αγαθών και υπηρεσιών οι αντίστοιχες μειώσεις είναι σημαντικά μεγαλύτερες και ποικίλλουν ως προς την ένταση. Η πιο σημαντική είναι στην ένδυση και υπόδηση –όπου καταγράφεται πτώση κατά 36,2%– και ακολουθούν οι δαπάνες για μεταφορές (αγορά και συντήρηση μεταφορικών μέσων και Μέσα Μαζικής Μεταφοράς), που μειώνονται κατά 31,4%. Σημαντικές επίσης είναι οι μειώσεις στις δαπάνες για διαρκή καταναλωτικά αγαθά (έπιπλα, οικιακές συσκευές, είδη διακόσμησης κ.ά.), που μειώθηκαν κατά 27,9%, για επικοινωνίες (ταχυδρομικές υπηρεσίες και τηλεφωνικός εξοπλισμός), οι οποίες υποχώρησαν κατά 25,1%, καθώς και οι δαπάνες για αγαθά και υπηρεσίες της υγείας (φάρμακα, υπηρεσίες ιατρών, περίθαλψη), που μειώθηκαν κατά 20,1%.

Η πτώση του επιπέδου κατανάλωσης κατά τα πρώτα έτη της οικονομικής κρίσης δεν έπληξε με τον ίδιο τρόπο όλα τα νοικοκυριά στην Ελλάδα. Νοικοκυριά και άτομα με ήδη πολύ χαμηλή συνολική μηνιαία δαπάνη αναγκάστηκαν να επαναξιολογήσουν τις καταναλωτικές τους συνήθειες, γεγονός που αντανακλάται στο μερίδιο συμμετοχής κάθε ομάδας αγαθών στο σύνολο της καταναλωτικής δαπάνης. Το Διάγραμμα 4.4 απεικονίζει τη μεταβολή της ετήσιας συνολικής καταναλωτικής δαπάνης κατά εκατοστημόριο του πληθυσμού με βάση το ύψος της ατομικής ισοδύναμης κα-

βάση τους επιμέρους υποδείκτες κάθε κατηγορίας αγαθών και όχι με βάση τον γενικό ΔΤΚ.

Διάγραμμα 4.4: Ποσοστιαίο (%) επίπεδο ατομικής ισοδύναμης δαπάνης (ΑΙΔ) κατά εκατοστημόριο του πληθυσμού, 2009-2011 (σταθερές τιμές 2011)

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της ΕΟΠ-ΕΛΣΤΑΤ

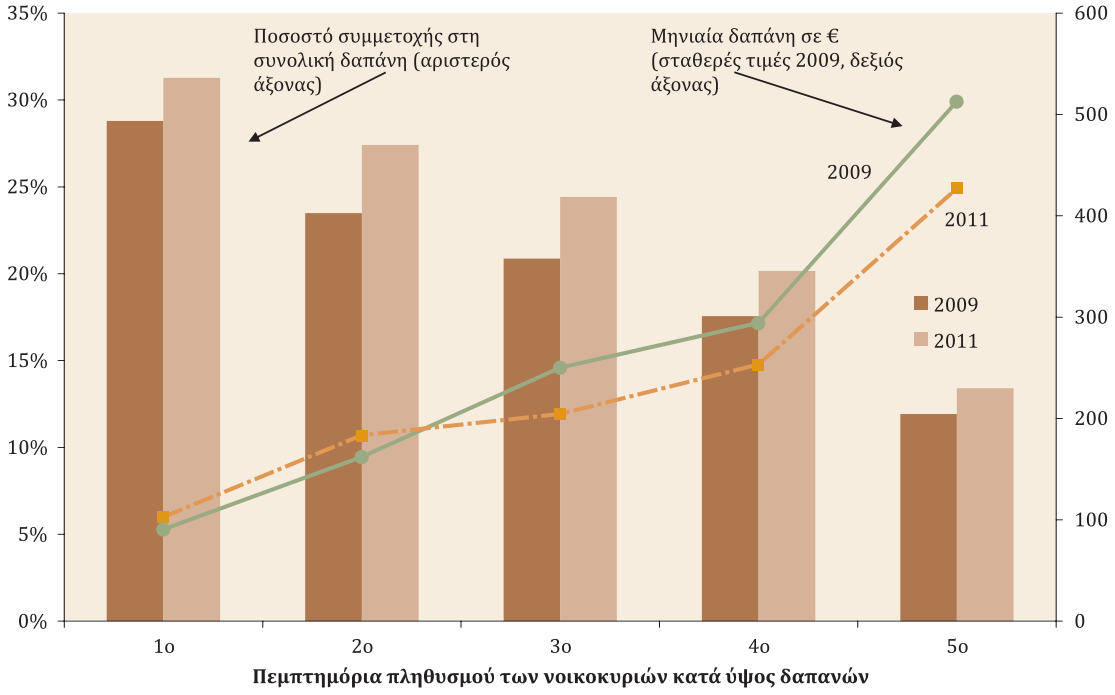
ταναλωτικής δαπάνης (ΑΙΔ).[32] Προκειμένου να αποφευχθούν στατιστικά σφάλματα που ενδεχομένως να προέκυπταν από τη συμπερίληψη ακραίων τιμών στο δείγμα της ΕΟΠ, έχουμε αφαιρέσει το 1% των παρατηρήσεων με τη μικρότερη και τη μεγαλύτερη δαπάνη.[33] Έτσι, στο Διάγραμμα 4.4 ο κάθετος άξονας αποτυπώνει το επίπεδο ετήσιας κατανάλωσης σε χιλιάδες ευρώ σε σταθερές τιμές του 2011. Τα γραφήματα απεικονίζουν την κατανομή της μέσης κατανάλωσης ανά εκατοστημόριο του πληθυσμού και την αντίστοιχη μεταβολή. Όπως παρατηρούμε, κάθε χρόνο η πραγματική δαπάνη μειώνεται και –σύμφωνα με τις σχετικές μετρήσεις– το 2011 η μείωση αυτή κυμαίνεται από 21% έως 26% σε σχέση με το αντίστοιχο επίπεδο κατανάλωσης του 2009. Εκείνο που προκαλεί εντύπωση είναι ότι το 10% του πληθυσμού με την υψηλότερη συνολική δαπάνη περιόρισε το επίπεδο καταναλωτικών δαπανών του μόνο κατά το πρώτο έτος της ύφεσης, ενώ την επόμενη χρονιά οι συνολικές δαπάνες του διατηρήθηκαν σταθερές. Το γεγονός αυτό καταδεικνύει αύξηση της ανισότητας στην καταναλωτική δαπάνη μεταξύ των ατόμων στην Ελλάδα την περίοδο 2009-2011.

Τα διαγράμματα τα οποία ακολουθούν αποτυπώνουν τη μεταβολή στη σύνθεση και στο ύψος της δαπάνης ορισμένων βασικών

32. Η μετατροπή των δεδομένων της καταναλωτικής δαπάνης από τα νοικοκυριά σε άτομα έγινε με την αντίστοιχη διαδικασία όπως και στην έρευνα EU-SILC, χρησιμοποιώντας την τροποποιημένη κλίμακα ισοδυναμίας του ΟΟΣΑ και συσχετίζοντας το αρχείο των νοικοκυριών με εκείνο των μελών τους.

33. Με την αφαίρεση του 1% των πιο χαμηλών και των αντίστοιχων πιο υψηλών τιμών δεν προκύπτει ουσιαστική διαφορά στην εκτίμηση της συνολικής ανισότητας της καταναλωτικής δαπάνης των ατόμων.

Διάγραμμα 4.5: Ετήσια καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών για διατροφή

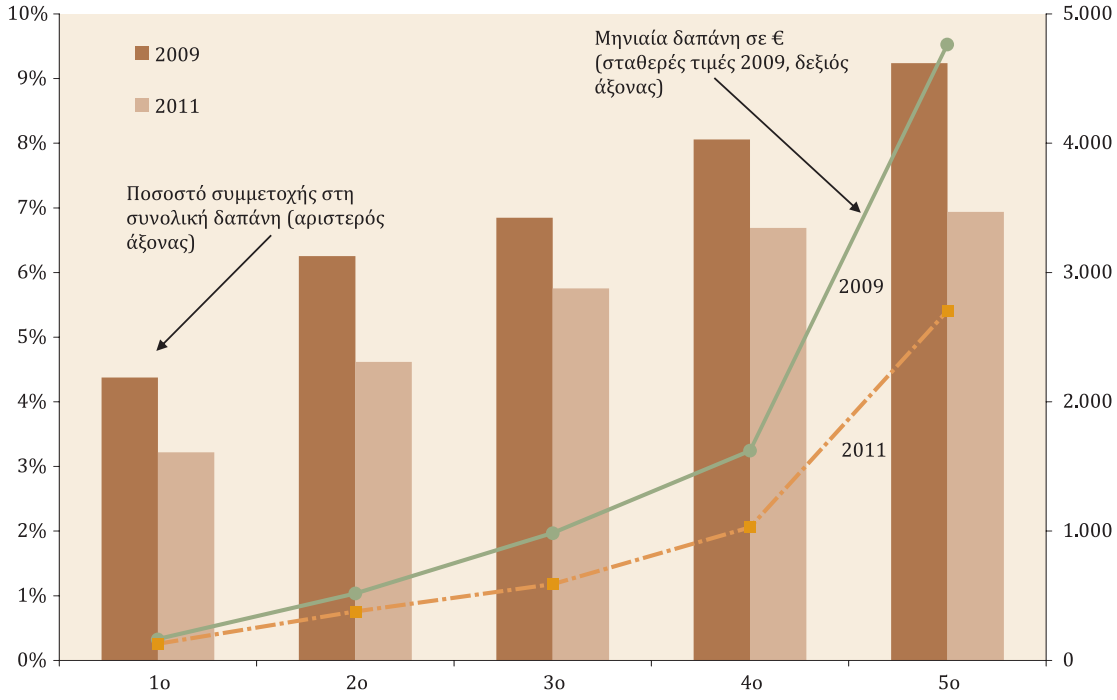
Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της ΕΟΠ-ΕΛΣΤΑΤ

αγαθών που καλύπτουν ανάγκες των νοικοκυριών –όπως διατροφή (εκτός αλκοολούχων ποτών), ένδυση-υπόδηση, δαπάνες για στέγαση και για υπηρεσίες υγείας– από το 2009 έως το 2011 κατά πεμπτημόριο του πλήθους των νοικοκυριών με βάση τη συνολική καταναλωτική δαπάνη. Στον αριστερό άξονα καταγράφεται η ποσοστιαία συμμετοχή της δαπάνης του συγκεκριμένου καταναλωτικού είδους (διατροφή, ένδυση-υπόδηση κ.λπ.) στη συνολική δαπάνη του νοικοκυριού, ενώ στον δεξιό εμφανίζεται το εκτιμώμενο μέσο ύψος της ετήσιας δαπάνης του αντίστοιχου πεμπτημορίου σε ευρώ (σταθερές τιμές του 2011). Με τον τρόπο αυτό είμαστε σε θέση να ελέγξουμε και να αξιολογήσουμε καλύτερα τις μεταβολές στο ύψος της κατανάλωσης και στο καταναλωτικό πρότυπο των νοικοκυριών που ανήκουν σε καθένα από τα πεμπτημόρια κατά την περίοδο 2009-2011.

Πρέπει να επισημάνουμε ότι τα ποσά σε ευρώ τα οποία εμφανίζονται στον δεξιό άξονα των Διαγραμμάτων 4.5-4.8 αφορούν την ετήσια συνολική δαπάνη κάθε νοικοκυριού και όχι τις μηνιαίες εκτιμήσεις. Τέλος, όλα τα μεγέθη που αναφέρονται σε καταναλωτικές δαπάνες έχουν μετατραπεί σε σταθερές τιμές του 2011. Για τη διαδικασία αποπληθωρισμού χρησιμοποιήσαμε τους μέσους ετήσιους ειδικούς υποδείκτες που αντιστοιχούν σε κάθε υποκατηγορία ειδών κατανάλωσης και όχι τον γενικό ΔΤΚ. Με αυτό τον τρόπο αποτυπώνεται καλύτερα η πραγματική μεταβολή των συγκεκριμένων δαπανών των νοικοκυριών στο χρόνο, εφόσον οι τιμές των επιμέρους ειδών μεταβλήθηκαν διαφορετικά.

Ένα από τα βασικά συμπεράσματα που προκύπτουν από την ερμηνεία των διαγραμμάτων είναι ότι η μείωση των δαπανών σε κάθε ομάδα αγαθών παρουσιάζεται εντονότε-

Διάγραμμα 4.6: Ετήσια καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών για ένδυση και υπόδηση

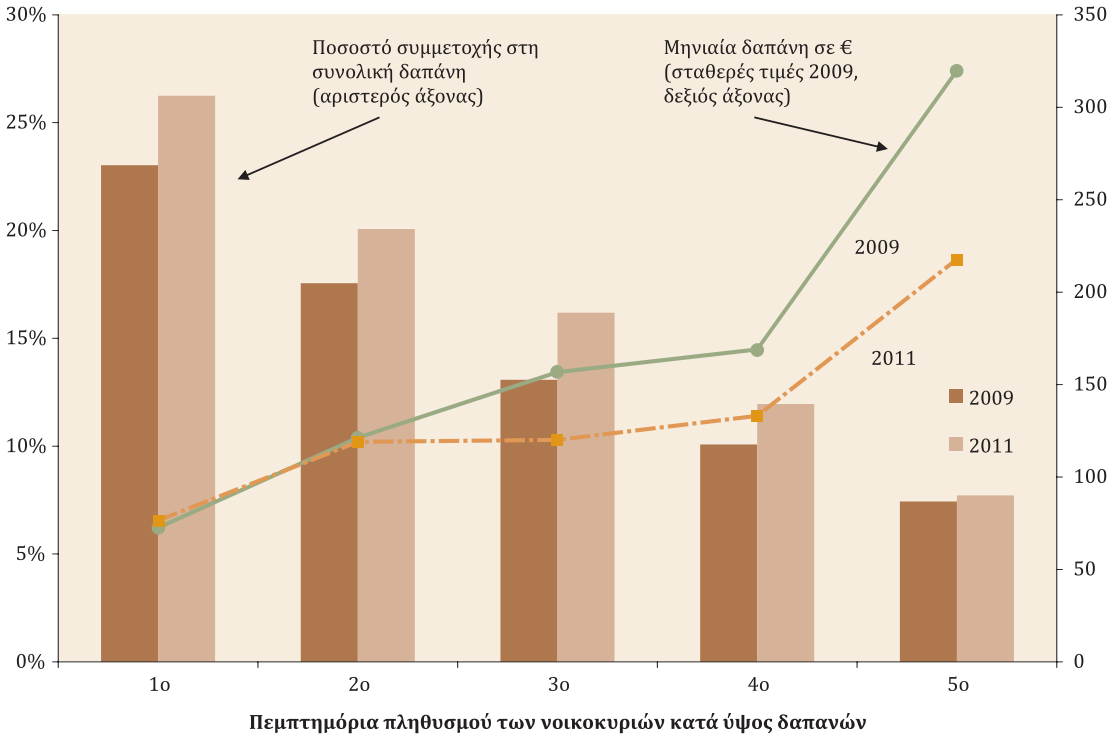

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της ΕΟΠ-ΕΛΣΤΑΤ

ρη στα τμήματα του πληθυσμού τα οποία βρίσκονται στα μεσαία και χαμηλά κλιμάκια της κατανομής. Η κατανάλωση ειδών διατροφής (Διάγραμμα 4.5) ως ποσοστό της συνολικής καταναλωτικής δαπάνης του πληθυσμού αυξήθηκε σε όλα τα πεμπτημόρια. Ταυτόχρονα η πραγματική δαπάνη των νοικοκυριών για προϊόντα διατροφής εμφανίζεται μειωμένη. Επιπρόσθετα, σύμφωνα με τα δεδομένα της ΕΟΠ, η πτώση της κατανάλωσης ειδών διατροφής ήταν μικρότερη απ' ό,τι η συνολική μείωση των γενικών δαπανών του πληθυσμού. Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, αυτό είναι ενδεικτικό της συμπεριφοράς των ατόμων σε περιόδους μείωσης των πραγματικών τους εισοδημάτων και επιδείνωσης των συνθηκών διαβίωσης. Σε περιόδους ύφεσης και γενικής συρρίκνωσης των εισοδημάτων, τα νοικοκυριά αναμένεται να μειώνουν λιγότερο –συγκριτικά με άλλα αγαθά– τα επίπεδα κατανάλωσης των ειδών διατροφής. Ως αποτέλεσμα, το μερίδιο που αντιπροσωπεύουν στη συνολική κατανάλωση αυξάνεται, παρόλο που μειώνεται το ποσό το οποίο δαπανάται από τα νοικοκυριά για τα συγκεκριμένα αγαθά.

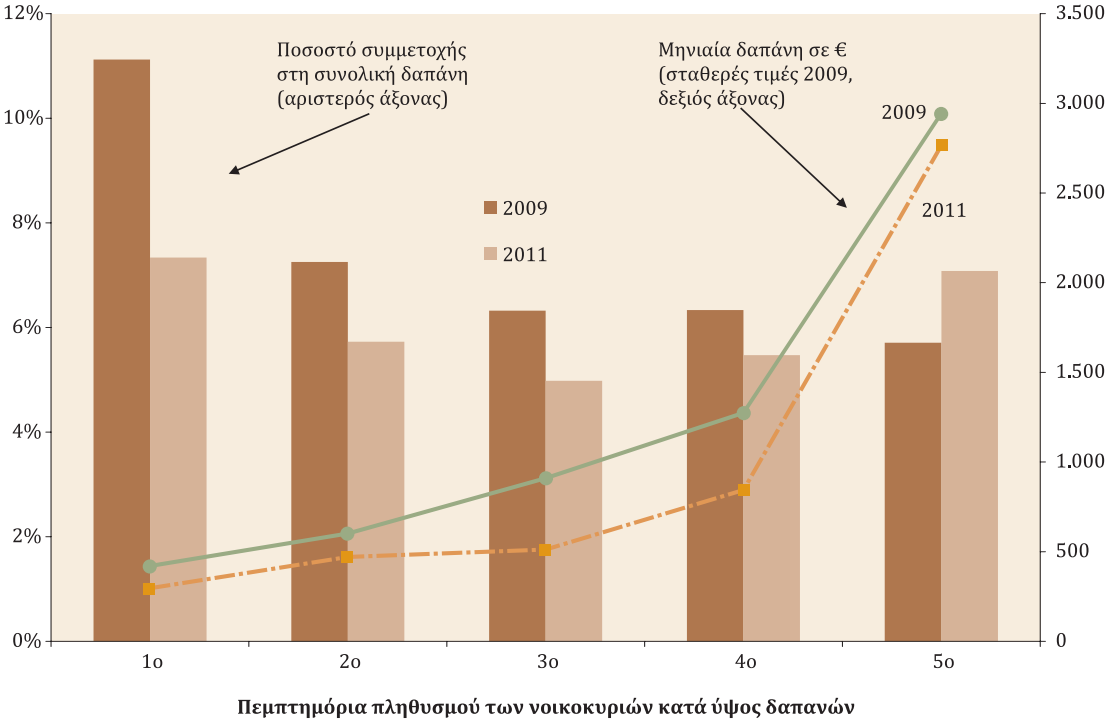
Στο Διάγραμμα 4.6 απεικονίζονται με αντίστοιχο τρόπο τα δεδομένα που αφορούν τις δαπάνες ένδυσης και υπόδησης. Το διάγραμμα αποτυπώνει τη μεγάλη επίδραση των καταναλωτικών δαπανών στην αγορά αγαθών ένδυσης και υπόδησης, ανεξάρτητα από το πεμπτημόριο δαπάνης των νοικοκυριών. Σε γενικές γραμμές, η χρηματική μείωση των συγκεκριμένων δαπανών την περίοδο 2009-2011 αυξάνεται όσο και η συνολική καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών. Επιπλέον, την ίδια περίοδο έχει μειωθεί σημαντικά σε όλα σχεδόν τα πεμπτημόρια και η ποσοστιαία συμμετοχή των

Διάγραμμα 4.7: Ετήσια καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών για στέγαση

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της ΕΟΠ-ΕΛΣΤΑΤ

Διάγραμμα 4.8: Ετήσια καταναλωτική δαπάνη των νοικοκυριών για υγεία

Πηγή: Επεξεργασία μικροδεδομένων της ΕΟΠ-ΕΛΣΤΑΤ

δαπανών για ένδυση και υπόδηση στη συνολική τους δαπάνη. Τα στοιχεία αυτά καταδεικνύουν ότι με τη μείωση των εισοδημάτων και την περιστολή της ιδιωτικής κατανάλωσης οι ανάγκες για ένδυση έχουν υποβιβαστεί σημαντικά στις προτεραιότητες των νοικοκυριών.

Η σημαντική πτώση της χρηματικής δαπάνης για στέγαση (Διάγραμμα 4.7) καταγράφεται στα μεγαλύτερα πεμπτημόρια του πληθυσμού των νοικοκυριών. Στις δαπάνες για στέγαση συμπεριλαμβάνονται οι δαπάνες ενοικίου, συντήρησης πρώτης και δεύτερης κατοικίας, θέρμανσης και ενέργειας, αλλά και τα δημοτικά τέλη. Τα δεδομένα αποκαλύπτουν την απότομη πτώση των συγκεκριμένων δαπανών κατά το 2011, αντανακλώντας κυρίως τις περικοπές των νοικοκυριών στη θέρμανση και τη συντήρηση των οικημάτων. Η ποσοστιαία συμμετοχή των εν λόγω δαπανών αυξάνεται, κυρίως στα νοικοκυριά με τις χαμηλότερες δαπάνες. Οι επιδράσεις αυτών των μεταβολών στη συνολική κατανάλωση των νοικοκυριών αναμένεται να αποτυπωθούν πολύ πιο έντονα στις ΕΟΠ των επόμενων ετών (2012 και 2013), όπου θα εμφανιστεί πιθανότατα και το κόστος επιβάρυνσης του Έκτακτου Ειδικού Τέλους Ηλεκτροδοτούμενων Δομημένων Επιφανειών (ΕΕΤΗΔΕ).

Στο Διάγραμμα 4.8 απεικονίζονται οι δαπάνες υγείας ανά πεμπτημόριο του πληθυσμού των νοικοκυριών για το 2009 και το 2011. Η συγκεκριμένη κατηγορία περιλαμβάνει τις ιδιωτικές δαπάνες για φάρμακα, θεραπευτικά είδη και θεραπευτικές συσκευές και εξοπλισμό, για υπηρεσίες γιατρών ειδικότητας εκτός νοσοκομείου και για νοσοκομειακή περίθαλψη. Στο διάγραμμα αποτυπώνεται ότι οι δαπάνες υγείας το 2009 αντιπροσώπευαν ένα μικρότερο μερίδιο της συνολικής κατανάλωσης σχεδόν σε όλα τα πεμπτημόρια των νοικοκυριών. Όπως έχει ήδη καταδειχτεί σε άλλες μελέτες, οι δαπάνες για υγεία στερούν αναλογικά περισσότερους πόρους από τα νοικοκυριά με χαμηλά εισοδήματα, συμβάλλοντας έτσι στην αύξηση της ανισότητας και στην επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης για μεγάλα τμήματα του πληθυσμού.[34] Το 2011 η έρευνα καταγράφει μια τάση μείωσης των δαπανών υγείας των νοικοκυριών. Η ανάλυση των μικροδεδομένων έδειξε ότι η μείωση αυτή οφείλεται κυρίως στην περιστολή των επισκέψεων σε γιατρούς ειδικοτήτων (π.χ. οδοντιάτρους) εκτός νοσοκομείων. Τέλος, η μείωση των δαπανών υγείας του πληθυσμού συντελέστηκε ταυτόχρονα με τη μείωση των αντίστοιχων δαπανών από το κράτος, οι οποίες –σύμφωνα με τα απολογιστικά στοιχεία του 2011– εμφανίζουν συνολική πτώση της τάξης του 17,8% για την υπό εξέταση περίοδο.

34. Για τη διανεμητική επίδραση των δαπανών υγείας στην Ελλάδα βλ. Παπαθεοδώρου και Μωυσίδου (2011).

5. Συμπεράσματα

Στόχος της έκθεσης ήταν η αποτύπωση και η συγκριτική ανάλυση της δομής και της τάσης της οικονομικής ανισότητας και της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ, εστιάζοντας το ενδιαφέρον μας στην περίοδο μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης. Με βάση τα πλέον πρόσφατα διαθέσιμα στοιχεία, διαπιστώνεται ότι στη χώρα μας υπάρχει σαφής επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού τα τελευταία χρόνια ως αποτέλεσμα της κρίσης και των πολιτικών λιτότητας. Σύμφωνα με τον ευρέως χρησιμοποιούμενο δείκτη σχετικής φτώχειας, το ποσοστό φτώχειας αυξήθηκε από 19,7% το 2008 σε 23,1% το 2011. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η αύξηση που εμφανίζει ο κίνδυνος φτώχειας το 2011 σε σχέση με το 2010 παρά το γεγονός ότι στο ίδιο διάστημα μειώνεται σημαντικά (κατά 13,3%) το αντίστοιχο όριο φτώχειας. Παράλληλα, η αύξηση του χάσματος φτώχειας την ίδια περίοδο καταδεικνύει και την επιβάρυνση των συνθηκών διαβίωσης των φτωχών.

Η επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης αποκαλύπτεται καλύτερα με τις εκτιμήσεις του δείκτη φτώχειας που κατασκευάζεται διατηρώντας διαχρονικά σταθερό το όριο φτώχειας σε όρους πραγματικής αγοραστικής δύναμης (με βάση την έρευνα του 2005). Σύμφωνα με τον συγκεκριμένο δείκτη, η φτώχεια διπλασιάζεται σε μόλις δύο χρόνια, από 16,3% το 2009 σε 32,3% το 2011. Ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζει το γεγονός ότι η φτώχεια αυξήθηκε κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες σε έναν μόλις χρόνο, από το 2010 στο 2011.

Επίσης, η χειροτέρευση των συνθηκών διαβίωσης αντανακλάται και στους δείκτες υλικής αποστέρησης, οι οποίοι δείχνουν σαφή επιδείνωση. Με βάση τον συγκεκριμένο δείκτη, το ποσοστό των ατόμων που αντιμετώπισαν υλική αποστέρηση στην Ελλάδα αυξήθηκε σε 34% το 2012 από 23% το 2009. Εξαιρετικά σημαντική είναι η αύξηση στο ποσοστό του πληθυσμού που αδυνατεί να ανταποκριθεί χωρίς δυσκολίες στην αποπληρωμή πάγιων λογαριασμών, να καλύψει έκτακτες αλλά αναγκαίες δαπάνες και να εξασφαλίσει επαρκή θέρμανση στο σπίτι.

Επιδείνωση της φτώχειας διαπιστώνεται στις περισσότερες χώρες της ΕΕ την περίοδο 2008-2011, γεγονός που φανερώνει τις επιπτώσεις της οικονομικής κρίσης και των πολιτικών περιορισμού των δημόσιων δαπανών οι οποίες έχουν υιοθετηθεί σε εθνικό και υπερεθνικό επίπεδο. Υψηλότερος κίνδυνος φτώχειας αλλά και μεγαλύτερη αύξηση της φτώχειας εμφανίζεται στις χώρες που έχουν εφαρμόσει εκτεταμένα προγράμματα δημοσιονομικής πειθαρχίας. Μεταξύ των χωρών της ΕΕ-27 η Ελλάδα είναι εκείνη που παρουσιάζει τόσο τον υψηλότερο κίνδυνο απόλυτης φτώ-

χειας το 2011 (με βάση το διαχρονικά σταθερό όριο φτώχειας) όσο και τη μεγαλύτερη αύξηση του συγκεκριμένου ποσοστού φτώχειας την περίοδο 2009-2011.

Οι τεράστιες διαφορές ως προς το επίπεδο διαβίωσης μεταξύ των χωρών της ΕΕ αποκαλύπτονται με τη χρήση των ίδιων ορίων φτώχειας. Κάνοντας χρήση του ορίου φτώχειας της Δανίας και σταθμίζοντας τα εισοδήματα όλων των χωρών με βάση την αγοραστική τους δύναμη, διαπιστώνουμε ότι το 49% του πληθυσμού στην Ελλάδα το 2010 διαβιώνει σε αντίστοιχες συνθήκες με αυτές που ζει μόλις το 13% των φτωχότερων Δανών ή των Ολλανδών. Αντίστοιχα, με βάση το όριο φτώχειας της Ελλάδας, λιγότερο από το 3% των Φινλανδών, των Δανών και των Αυστριακών ζει σε αντίστοιχες συνθήκες με αυτές που ζει το 21,4% των Ελλήνων.

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας παραμένει σημαντικός παράγοντας ερμηνείας των διαφορών στο επίπεδο της ανισότητας και της φτώχειας μεταξύ των χωρών της ΕΕ. Παράλληλα, οι επιδράσεις της κρίσης στην ανισότητα και τη φτώχεια φαίνεται να διαφοροποιούνται μεταξύ των συστημάτων κοινωνικής προστασίας. Οι μεγαλύτερες αυξήσεις στον κίνδυνο απόλυτης φτώχειας εμφανίζονται στις χώρες της νότιας Ευρώπης καθώς και στις χώρες με φιλελεύθερο σύστημα κοινωνικής προστασίας. Παρ' όλα αυτά, η διαφοροποίηση των συστημάτων κοινωνικής προστασίας ως προς τη φτώχεια και την ανισότητα φαίνεται να μειώνεται σταδιακά, αν και οι χώρες με σοσιαλδημοκρατικό κοινωνικό κράτος συνεχίζουν να είναι περισσότερο αποτελεσματικές στην άμβλυνση των επιπτώσεων της κρίσης στα εισοδήματα του πληθυσμού.

Το σύστημα κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα αποδεικνύεται ιδιαίτερα αναποτελεσματικό στην άμβλυνση της φτώχειας και των ανισοτήτων, επιβεβαιώνοντας τα ευρήματα των προηγούμενων μελετών. Η επίδραση του συγκεκριμένου συστήματος περιορίζεται σχεδόν εξολοκλήρου στο ρόλο των συντάξεων. Αντίθετα, οι λοιπές (εκτός συντάξεων) κοινωνικές μεταβιβάσεις σε χρήμα έχουν πολύ περιορισμένη επίδραση στη μείωση τόσο του κινδύνου φτώχειας όσο και της ανισότητας. Η ποσοστιαία μείωση της φτώχειας μέσω των λοιπών κοινωνικών μεταβιβάσεων (δηλαδή των διαφόρων κοινωνικών επιδομάτων σε χρήμα) είναι η χαμηλότερη μεταξύ των χωρών της ΕΕ-15. Η περαιτέρω μείωση των κοινωνικών μεταβιβάσεων ως αποτέλεσμα των προγραμμάτων λιτότητας αναμένεται να έχει ιδιαίτερα δυσμενείς επιδράσεις στη φτώχεια και την αποστέρηση τα επόμενα χρόνια.

Επιπλέον, διαπιστώθηκε ότι η Ελλάδα παρουσιάζει, όπως και στο παρελθόν, πολύ υψηλούς δείκτες εισοδηματικής ανισότητας σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες της ΕΕ. Η ανάλυση επιβεβαιώνει τα ευρήματα προηγούμενων ερευνών, σύμφωνα με τα οποία η συνολική ανισότητα στην Ελλάδα και στις χώρες της ΕΕ δεν μπορεί να ερμηνευτεί σε σημαντικό βαθμό με βάση τα διάφορα δημογραφικά ή κοινωνικά χαρακτηριστικά (όπως είναι η ηλικία, η εκπαίδευση και η επαγγελματική κατάσταση) που ευρέως χρησιμοποιούνται ως προσδιοριστικοί παράγοντες του εισοδήματος των ατόμων. Κανένα από τα χαρακτηριστικά αυτά δεν μπορεί από μόνο του να ερμηνεύσει ένα σημαντικό ποσοστό της συνολικής ανισότητας. Αντιθέτως, η ανισότητα *εντός* κάθε πληθυσμιακής ομάδας προκύπτει να είναι σε πολύ μεγάλο βαθμό πιο σημαντικός παράγοντας στην ερμηνεία της συνολικής ανισότητας απ' ό,τι οι διαφορές στο μέσο εισόδημα *μεταξύ* των ομάδων.

Το γεγονός αυτό καταδεικνύει ότι η ανισότητα δεν θα μπορεί να αντιμετωπιστεί αποτελεσματικά με πολιτικές που προσβλέπουν στην εξομάλυνση των διαφορών μεταξύ των εν λόγω πληθυσμιακών ομάδων. Επιπλέον, αντίστοιχες πολιτικές σε επίπεδο ΕΕ θα είχαν διαφορετικά αποτελέσματα σε κάθε χώρα-μέλος. Τα συγκεκριμένα ευρήματα επιβεβαιώνουν την αμφισβήτηση ως προς την αποτελεσματικότητα των στοχευμένων πολιτικών καταπολέμησης της φτώχειας και της ανισότητας, οι οποίες κυριαρχούν στον δημόσιο διάλογο και στην επίσημη ρητορεία σε ευρωπαϊκό και εθνικό επίπεδο. Γενικά μέτρα καθολικής εμβέλειας για ενίσχυση των εισοδημάτων καταδεικνύονται ως τα πλέον κατάλληλα και αποτελεσματικά για την άμβλυνση των ανισοτήτων.

Ιδιαίτερα αποκαλυπτικά για την επίδραση της κρίσης και των πολιτικών λιτότητας στο επίπεδο διαβίωσης του πληθυσμού της Ελλάδας είναι τα δεδομένα της καταναλωτικής δαπάνης των νοικοκυριών. Μέσα σε μόλις 4 χρόνια (2008-2011) παρατηρούνται σημαντικές αλλαγές στο ύψος αλλά και στη διάθρωση της κατανάλωσης των νοικοκυριών. Διαπιστώνεται μια σημαντική και με αυξανόμενο ρυθμό μείωση στη συνολική κατανάλωση των νοικοκυριών. Ταυτόχρονα, αλλάζει σημαντικά η σύνθεση της κατανάλωσης. Η επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης αντανακλάται στην αύξηση του μεριδίου της συνολικής κατανάλωσης που αντιπροσωπεύουν βασικά είδη τα οποία χαρακτηρίζονται από ανελαστική ζήτηση, με την παράλληλη μείωση του μεριδίου αγαθών, που χαρακτηρίζονται από περισσότερο ελαστική ζήτηση. Τα νοικοκυριά επιλέγουν να διατηρήσουν την κατανάλωση βασικών αγαθών, που κρίνονται αναγκαία για τη διατήρηση ενός αξιοπρεπούς επιπέδου διαβίωσης, περιορίζοντας την ίδια στιγμή σημαντικά την κατανάλωση των υπόλοιπων αγαθών. Έτσι, η δαπάνη που εμφανίζει τη μικρότερη μείωση είναι για είδη διατροφής. Η μείωση της κατανάλωσης τα πρώτα έτη της οικονομικής κρίσης δεν έπληξε με τον ίδιο τρόπο όλα τα νοικοκυριά στην Ελλάδα. Οι μεταβολές τόσο στο ύψος της συνολικής κατανάλωσης όσο και στη συμμετοχή κάθε επιμέρους κατηγορίας αγαθών και υπηρεσιών διαφοροποιούνται σημαντικά ανάλογα με το εισοδηματικό επίπεδο των ατόμων. Ιδιαίτερα σημαντική είναι η μεταβολή των ιδιωτικών δαπανών για υγεία, οι οποίες αναλογικά αντιπροσωπεύουν μεγαλύτερο μερίδιο στο εισόδημα των νοικοκυριών με χαμηλά εισοδήματα, συμβάλλοντας έτσι στην επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσής τους.

Τα στοιχεία που είναι μέχρι σήμερα διαθέσιμα για το εισόδημα και τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού στην Ελλάδα και την ΕΕ δεν μας επιτρέπουν να έχουμε πλήρη εικόνα των επιπτώσεων της κρίσης και των πολιτικών λιτότητας στην ανισότητα και τη φτώχεια. Αυτό θα καταστεί εφικτό σε επόμενες έρευνες, όταν θα υπάρχουν διαθέσιμα δεδομένα για την περίοδο από το 2011 και μετά. Οι αντίστοιχες αναλύσεις χρειάζεται να επικεντρωθούν όχι μόνο στην αποτύπωση των επιδράσεων της κρίσης αλλά και στην προσεκτική αξιολόγηση των επιπτώσεων που έχουν οι πολιτικές περικοπής των δαπανών για κοινωνική προστασία και του περιορισμού της καθολικότητάς τους που προωθούνται από τη σημερινή κυβέρνηση στο πλαίσιο των μνημονιακών δεσμεύσεων. Επιπλέον, ιδιαίτερο ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι αλλαγές που φαίνεται να συντελούνται στη συνεισφορά συγκεκριμένων ομάδων (όπως οι άνεργοι) στη φτώχεια του πληθυσμού, καθώς και η αύξηση του κινδύνου φτώχειας ομάδων (όπως είναι οι συνταξιούχοι), που συνδέεται

άμεσα με τις περικοπές των δαπανών του συστήματος κοινωνικής προστασίας.

Τα μέχρι τώρα διαθέσιμα δεδομένα αποκαλύπτουν ότι η οικονομική κρίση, τα μέτρα δημοσιονομικής λιτότητας και η απορρύθμιση της αγοράς εργασίας όχι μόνο έχουν επιδεινώσει σημαντικά τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού στην Ελλάδα αλλά, σε αντίθεση με την επίσημη ρητορεία σε εθνικό και ευρωπαϊκό επίπεδο, έχουν οδηγήσει και σε διεύρυνση των ανισοτήτων και της φτώχειας. Μόλις τον πρώτο ενάμιση χρόνο εφαρμογής του Μνημονίου τα χαμηλά και μεσαία εισοδηματικά στρώματα υπέστησαν σημαντικότερες απώλειες συγκριτικά με τα υψηλότερα στρώματα. Δεδομένου ότι το 2012 και το 2013 οι επιπτώσεις του Μνημονίου στα εισοδήματα των νοικοκυριών ήταν περισσότερο έντονες, εκτιμάται ότι τα τωρινά επίπεδα φτώχειας είναι πολύ υψηλότερα και οι συνθήκες διαβίωσης των νοικοκυριών αρκετά πιο δυσμενείς σε σχέση με την εικόνα που αποτυπώνεται στα παραπάνω στοιχεία.

Βιβλιογραφία

Alcock, P. (1993). *Understanding Poverty*, London: Macmillan.

Anand, S. (1983). *Inequality and Poverty in Malaysia: Measurement and Decomposition*, Oxford: Oxford University Press.

Atkinson, A.B. (1983). *The Economics of Inequality*, 2nd edition, Oxford: Clarendon Press.

Atkinson, A.B. (1998). *Poverty in Europe*, Oxford: Blackwell.

Atkinson, A.B. and Bourguignon, F. (eds) (2000). *Handbook of Income Distribution*, vol. 1, Amsterdam: North Holland.

Bourguignon, F. (1979). "Decomposable income inequality measures", *Econometrica*, 47 (4), pp. 901-920.

Cowell, F.A. (1980). "On the structure of additive inequality measures", *Review of Economic and Statistics*, 47 (3), pp. 521-531.

Cowell, F.A. (1984). "On the structure of american inequality", *Review of Income and Income and Wealth*, 30 (3), pp. 351-375.

Cowell, F.A. (1995). *Measuring Inequality*, 2nd edition, London: Prentice Hall/Harvester Wheatsheaf.

Cowell, F.A. (2000). "Measurement of inequality", in Atkinson, A.B. and Bourguignon, F. (eds), *Handbook of Income Distribution*, vol. 1, Amsterdam: North-Holland.

Esping-Andersen, G. (1990). *The Three Worlds of Welfare Capitalism*, Oxford: Policy Press. [ελλ. έκδ.: Esping-Andersen, G. (2006). *Οι Τρεις Κόσμοι του Καπιταλισμού της Ευημερίας*, μτφ. Ά. Γολέμη, επιμ.: Δ. Βενιέρης, Χ. Παπαθεοδώρου και Μ. Πετμεζίδου, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα].

Ferrera, M. (1996). "The 'Southern model' of welfare in social Europe", *Journal of European Social Policy*, 6 (1), pp. 17-37.

Gordon, D. and Townsend, P. (eds) (2000). *Breadline Europe: The Measurement of Poverty*, Bristol: Policy Press.

Guio, A.-C. (2005). *Income Poverty and Social Exclusion in the EU25*, Statistics in Focus, Population and Social Condition, Eurostat.

Heady, C., Mitrakos, T. and Tsakloglou, P. (2001). "The distributional impact of social transfers in the European Union: Evidence from the ECHP", *Fiscal Studies*, 22 (4), pp. 547-565.

Hegelich, S. and Meyer, H. (2009). "Conflict, negotiation, social peace: The german welfare system", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*, London/Oxford: Routledge.

Jenkins, S. (1991). "The measurement of income inequality", in Osberg, L. (ed.), *Economic Inequality and Poverty: International Perspectives*, New York: M.E. Sharpe Inc.

Lambert, P. (1993). *The Distribution and Redistribution of Income: A Mathematical Analysis*, 2nd edition, Manchester: Manchester University Press.

Leibfried, S. (1992). "Towards a european welfare state? On integrating poverty regimes into the European Community", in Ferge, Z. and Kolberg, J.E. (eds), *Social Policy in a Changing Europe*,

Frankfurt am Main: European Centre for Social Welfare Policy and Research.

Papatheodorou, C. (2000). "Decomposing inequality by populations subgroups in Greece: Results and policy implications", Distributional Analysis Research Programme, 49, Economic & Social Research Council (LSE-STICERD), London School of Economics Suntory and Toyota International Centres for Economics and Related Disciplines (LSE-STICERD), London School of Economics and Political Science, London: LSE.

Papatheodorou, C. (2009). "Inequalities and deficiencies in social protection: The welfare system of Greece", in Schubert, K., Hegelich, S. and Bazant, U. (eds), *The Handbook of European Welfare Systems*, London/Oxford: Routledge.

Papatheodorou, C. and Pavlopoulos, D. (2003). "Accounting for inequality in the EU: Income disparities between and within member states and overall income inequality", CHER Working Paper 9, Luxembourg-Differdange: CEPS/INSTEAD.

Papatheodorou, C. and Pavlopoulos, D. (2014). "Income inequality in the EU: How do member states contribute?", *Journal of Social Economics*, 41 (6), pp. 450-466.

Papatheodorou, C. and Petmesidou, M. (2006). "Poverty profiles and trends: How do southern European countries compare with each other?", in Petmesidou, M. and Papatheodorou, C. (eds), *Poverty and Social Deprivation in the Mediterranean: Trends, Policies & Welfare Prospects in the New Millenium*, London: Zed Books.

Petmesidou, M. (1996). "Social protection in Southern Europe: Trends and prospects", *Journal of Area Studies*, 9, pp. 95-125.

Piachaud, D. (1987). "Problems in the definition and measurement of poverty", *Journal of Social Policy*, 16 (2), pp. 147-164.

Piachaud, D. (1993). "The definition and measurement of poverty and inequality", in Barr, N. and Whynes, D. (eds), *Current Issues in the Economics of Welfare*, London: Macmillan.

Ruggles, P. (1990). *Drawing the Line: Alternative Poverty Measures and their Implications for Public Policy*, Washington: The Urban Institute Press.

Sen, A. (1997). *On Economic Inequality*, expanded edition, Oxford: Clarendon Press.

Shorrocks, A.F. (1980). "The class of additively decomposable inequality measures", *Econometrica*, 48 (3), pp. 613-625.

Shorrocks, A.F. (1984). "Inequality decomposition by population subgroups", *Econometrica*, 52 (6), pp. 1369-1385.

Townsend, P. (1979). *Poverty in the United Kingdom*, Middlesex: Penguin.

Townsend, P. (1993). *The International Analysis of Poverty*, London: Harvester Wheatsheaf.

ΕΛΣΤΑΤ (2011). *Οδηγίες προς τους Ερευνητές της Έρευνας Οικογενειακών Προϋπολογισμών*, Πειραιάς.

Ιωαννίδης, Α., Παπαθεοδώρου, Χ. και Σουφτάς, Δ. (2012). *Εργαζόμενοι και όμως Φτωχοί: Διαστάσεις της Φτώχειας των Εργαζομένων στην Ελλάδα*, Επιστημονική Έκθεση 6, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Ματσαγγάνης, Μ. (επιμ.) (1999). *Προοπτικές του Κοινωνικού Κράτους στη Νότια Ευρώπη*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Μητράκος, Θ. (2005). «Εκτιμήσεις ανισότητας και φτώχειας: Στατιστικές τεχνικές και προβλήματα», Πρακτικά 18ου Πανελληνίου Συνεδρίου Στατιστικής, Ελληνικό Στατιστικό Ινστιτούτο.

Μητράκος, Θ. και Τσακλόγλου, Π. (2003). «Οικονομική ανισότητα και φτώχεια στην Ελλάδα: Δομή και διαχρονικές μεταβολές», στο Βενιέρης, Δ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Οικονομική Ανισότητα και Φτώχεια στην Ελλάδα: Προκλήσεις και Προοπτικές*, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Παπαθεοδώρου, Χ. (2004). «Εννοιολογικά και μεθοδολογικά ζητήματα στη μέτρηση της οικονομικής ανισότητας: Τι επίδραση έχουν οι εναλλακτικές παραδοχές και ερμηνείες;», στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.),

Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός, Αθήνα: Εξάντας.

Παπαθεοδώρου, Χ. (2006). «Φτώχεια και κοινωνική προστασία στην Ελλάδα και την Ευρωπαϊκή Ένωση την αυγή του 21ου αιώνα: Συγκρίσεις και διαπιστώσεις», Πρακτικά Διεθνούς Συνεδρίου «Η κοινωνική πολιτική σ' ένα μεταβαλλόμενο περιβάλλον: Προκλήσεις και προοπτικές», Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.

Παπαθεοδώρου, Χ. (2008). «Ο δημόσιος διάλογος για τη φτώχεια στην Ελλάδα και η νομιμοποίηση των κυρίαρχων εθνικών και υπερεθνικών πολιτικών», στο Αγγελίδης, Μ., Σακκάς, Δ. και Γράβαρης, Δ. (επιμ.), *Κοινωνική Θεωρία και Πολιτική Ευθύνη*, Αθήνα: Gutenberg.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Δαφέρμος, Γ. (2010). *Δομή και Τάσεις της Οικονομικής Ανισότητας και της Φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ*, Επιστημονική Έκθεση 2, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Παπαθεοδώρου, Χ., Δαφέρμος, Γ., Danchev, S. και Μαρσέλλου, Α. (2008). *Οικονομική Ανισότητα και Φτώχεια στην Ελλάδα: Συγκριτική Ανάλυση και Διαχρονικές Τάσεις*, Επιστημονική Έκθεση 1, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Παπαθεοδώρου, Χ., Δαφέρμος, Γ., Παπαδοπούλου, Ε. και Σακελλαρίδης, Γ. (2010). *Οικονομική Μεγέθυνση, Ανισότητα και Φτώχεια: Θεωρητικές και Εμπειρικές Προσεγγίσεις*, Μελέτη 2, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Μωυσίδου, Α. (2011). *Υγειονομική Περίθαλψη και Ανισότητα στην Ελλάδα: Η Διανεμητική Επίδραση του Συστήματος Υγείας*, Μελέτη 16, Παρατηρητήριο Οικονομικών και Κοινωνικών Εξελίξεων, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ.

Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ. (2004). «Ανισότητα, φτώχεια και αναδιανομή μέσω των κοινωνικών μεταβιβάσεων: Η Ελλάδα σε συγκριτική προοπτική», στο Πετμεζίδου, Μ. και Παπαθεοδώρου, Χ. (επιμ.), *Φτώχεια και Κοινωνικός Αποκλεισμός*, Αθήνα: Εξάντας.

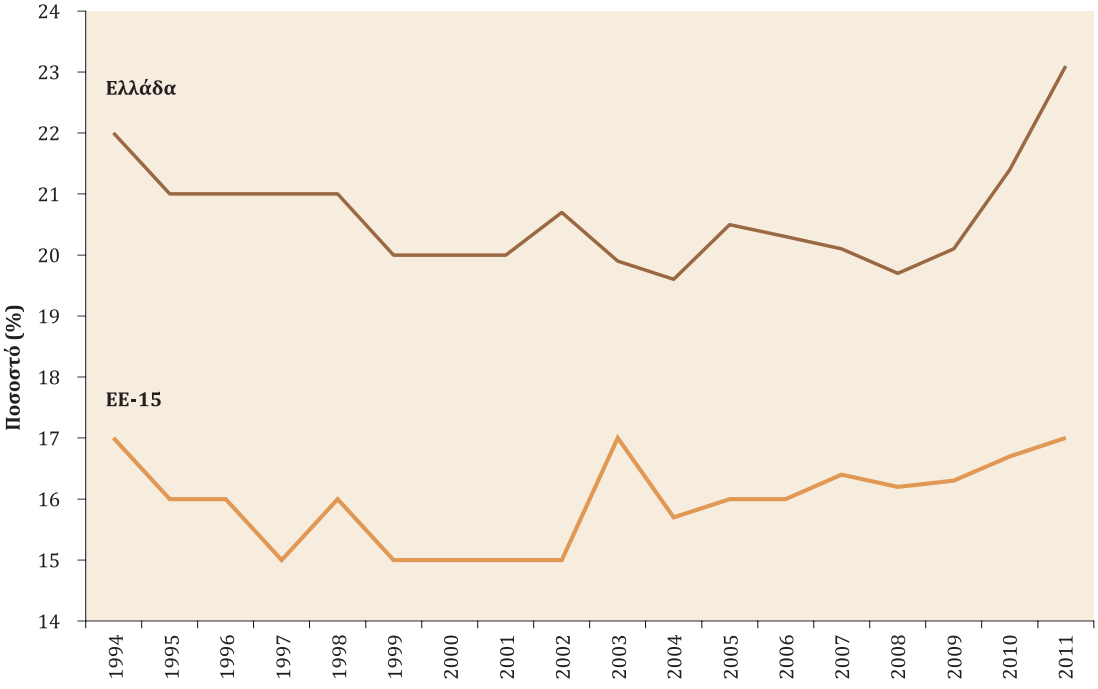
Παπαθεοδώρου, Χ. και Πετμεζίδου, Μ. (2005). «Ανισότητα, αναδιανομή και καθεστώτα ευημερίας: Η Ελλάδα σε σύγκριση με τις άλλες χώρες της ΕΕ», στο Αργείτης, Γ. (επιμ.), *Οικονομικές Αλλαγές και Κοινωνικές Αντιθέσεις στην Ελλάδα: Οι Προκλήσεις στις Αρχές του 21ου Αιώνα*, Αθήνα: Τυπωθήτω – Γιώργος Δαρδανός.

Παράρτημα: Διαχρονικές μεταβολές της φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ-15

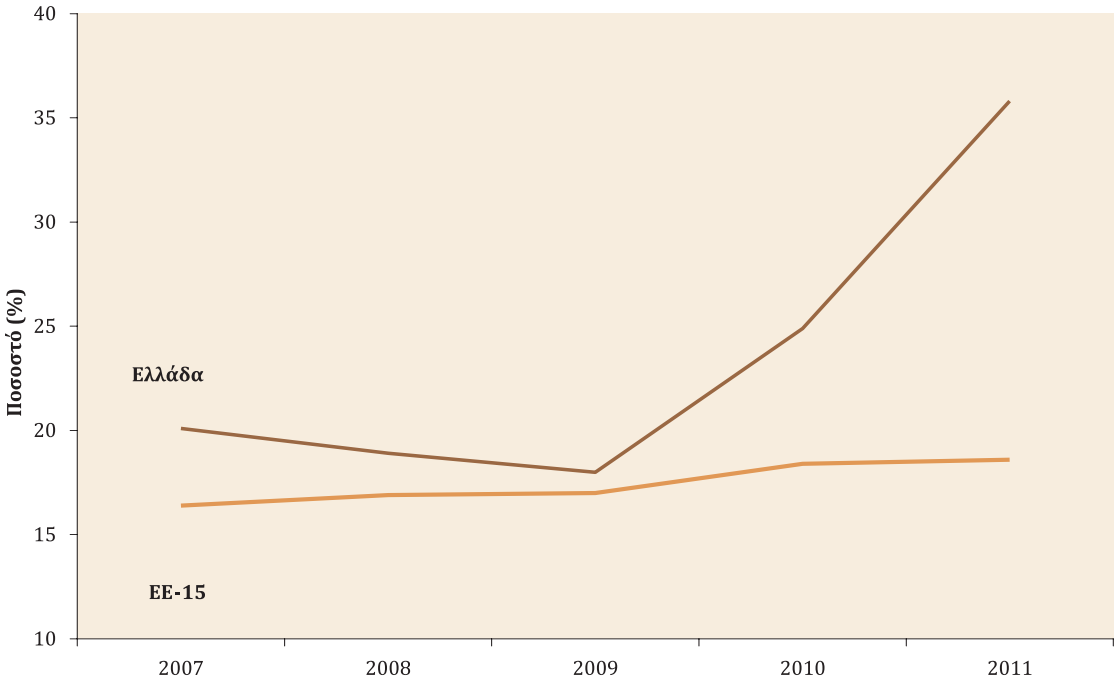
Στο παράρτημα αυτό παρατίθενται οι διαχρονικές μεταβολές των μεγεθών που παρουσιάστηκαν στο Διάγραμμα 3.1 (ποσοστό σχετικής φτώχειας, ποσοστό απόλυτης φτώχειας και χάσμα) για την Ελλάδα και την ΕΕ-15. Στο Διάγραμμα Π-1 παραθέτουμε τη μεταβολή στο ποσοστό σχετικής φτώχειας την περίοδο από το 1994 έως το 2011. Από το 1994, οπότε έχουμε συγκρίσιμα δεδομένα από τις έρευνες της Eurostat, το ποσοστό σχετικής φτώχειας στην Ελλάδα δεν είχε παρά μικρές μόνο διακυμάνσεις. Από το 1994 έως και το 2009 το επίπεδο του ποσοστού σχετικής φτώχειας στη χώρα μας είναι κατά 4 περίπου ποσοστιαίες μονάδες μεγαλύτερο από το αντίστοιχο της ΕΕ-15, ενώ μετά το 2010 η διαφορά αυτή αυξάνεται φτάνοντας το 2011 τις 6 ποσοστιαίες μονάδες. Όπως έχουμε ήδη δείξει στις Ενότητες 2 και 3, η ΕΕ-15 απαρτίζεται από μέλη που μεταξύ τους αναπτύσσουν έντονες εισοδηματικές ετερογένειες και άρα ο δείκτης της σχετικής φτώχειας εκφράζει κυρίως την ανισότητα

Διάγραμμα Π-1: Διαχρονικές μεταβολές ποσοστού φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ-15

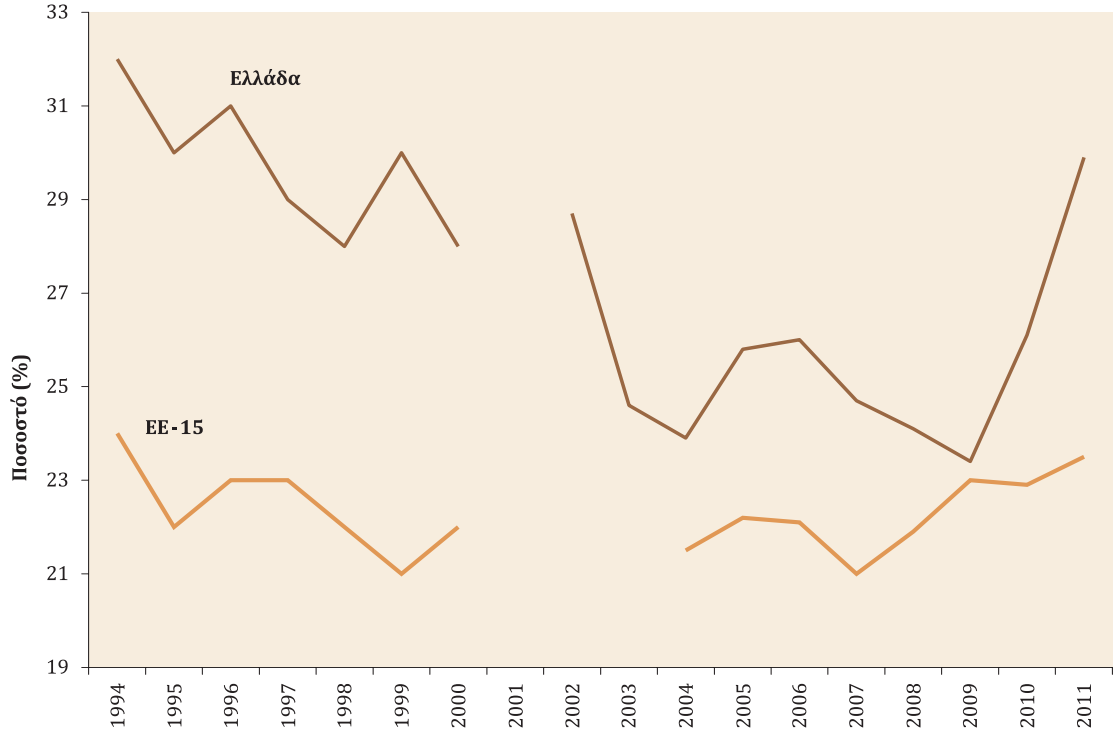
Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα Π-2: Ποσοστό απόλυτης φτώχειας (εισοδήματα 2007)

Πηγή: Eurostat

Διάγραμμα Π-3: Διαχρονική μεταβολή χάσματος φτώχειας στην Ελλάδα και την ΕΕ-15

Πηγή: Eurostat

στη διανομή των εισοδημάτων σε κάθε χώρα και όχι τις διαφορές ως προς το πραγματικό επίπεδο διαβίωσης.

Οι διαχρονικές μεταβολές στο επίπεδο διαβίωσης γίνονται καλύτερα αντιληπτές όταν κάνουμε χρήση του δείκτη απόλυτης φτώχειας, δηλαδή όταν το ποσοστό του πληθυσμού που προκύπτει είναι κάτω από ένα διαχρονικά αμετάβλητο όριο φτώχειας. Όπως παρατηρούμε στο Διάγραμμα Π-2, κατά τη διάρκεια της πενταετίας από το 2007 έως το 2011 το ποσοστό της απόλυτης φτώχειας για την Ελλάδα –με βάση το όριο φτώχειας της χώρας το 2007– έχει ανέβει δραματικά, όταν για το σύνολο της ΕΕ-15 ο ίδιος δείκτης εμφανίζει μόνο ορισμένες οριακές μεταβολές. Από το 2009 έως το 2011 το εν λόγω ποσοστό στην Ελλάδα αυξάνεται κατά 17,8 ποσοστιαίες μονάδες, μεταβολή χωρίς προηγούμενο στη χρονική περίοδο που καλύπτουν οι έρευνες ECHP και EU-SILC.

Το Διάγραμμα Π-3 παρουσιάζει τις εκτιμήσεις του δείκτη χάσματος φτώχειας, ο οποίος μας δείχνει πόσο απέχει το διάμεσο εισόδημα των φτωχών από το όριο φτώχειας. Όσο πιο μικρό είναι το χάσμα φτώχειας τόσο λιγότερο απέχει το διάμεσο εισόδημα των φτωχών από το όριο φτώχειας και αντίθετα. Με άλλα λόγια, πρόκειται για δείκτη του εισοδηματικού επιπέδου των φτωχών. Από το 1994 έως και το 2009 η τάση του χάσματος φτώχειας είναι πτωτική και συγκλίνει προς το μέσο επίπεδο της ΕΕ-15. Για τα επόμενα δύο έτη που περιλαμβάνονται στο διάγραμμα το χάσμα φτώχειας αυξάνεται απότομα αγγίζοντας το 30%. Αυτό σημαίνει ότι το 50% των φτωχών διαβιώνει με διαθέσιμο εισόδημα μικρότερο από εκείνο του 70% της γραμμής φτώχειας. Συνυπολογίζοντας ότι την περίοδο 2009-2011 έχουμε μείωση και του ορίου φτώχειας, τα συγκεκριμένα ευρήματα αντανακλούν τη δραματική επιδείνωση των συνθηκών διαβίωσης των φτωχών νοικοκυριών.

ISBN: 978-960-9571-60-9